

KONSORCJUM PROJEKTOWE:

Instytut na rzecz Ekorozwoju

Prognoza oddziaływania na środowisko **projektu Programu Rozwoju Obszarów** **Wiejskich na lata 2007-2013**

Opracowanie wykonywane na zlecenie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju
Wsi

Umowa o dzieło Nr DGzp-2910A-26/06

Przez zespół w składzie:

- ◆ Piotr Gołos (Instytut Badawczy Leśnictwa)
- ◆ Jolanta Kamieniecka (Instytut na rzecz Ekorozwoju)
- ◆ Krzysztof Kamieniecki (Instytut na rzecz Ekorozwoju)
- ◆ Zbigniew Karaczun (Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego)
- ◆ Andrzej Kassenberg – kierownik Zespołu (Instytut na rzecz Ekorozwoju)
- ◆ Aleksander Kędra (Instytut na rzecz Ekorozwoju)
- ◆ Marta Łazarska – sekretarz Zespołu (Instytut na rzecz Ekorozwoju)
- ◆ Waldemar Mioduszewski (Instytut Melioracji i Użytków Zielonych)
- ◆ Paweł Pawlaczyk (Klub Przyrodników)
- ◆ Adam Wasilewski (Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej)
- ◆ Bożenna Wójcik (Instytut na rzecz Ekorozwoju)

WARSZAWA, LISTOPAD 2006

SPIS TREŚCI

Streszczenie nietechniczne.....	4
I. Zagadnienia ogólne.....	14
I.1. Wprowadzenie.....	14
<i>I.1.1. Podstawy formalno-prawne</i>	14
<i>I.1.2. Cele i zakres prognozy</i>	14
<i>I.1.3. Przedmiot prognozy</i>	16
<i>I.1.4. Tryb, warunki i sposób pracy zespołu oceniającego</i>	18
<i>I.1.5. Zespół wykonujący prognozę</i>	19
<i>I.1.6. Zestawienie obrazujące, w których miejscach treść niniejszej Prognozy wypełnia zobowiązania zapisane w art. 41 ust. 2. Ustawy Prawo ochrony środowiska (POŚ)</i>	19
I.2. Stan obecny i prognozowany środowiska na obszarach wiejskich w Polsce	21
<i>I.2.1. Stan obecny środowiska na obszarach wiejskich w Polsce</i>	21
<i>I.2.2. Przewidywane zmiany w stanie środowiska w wyniku realizacji przewidywanych działań lub ich braku</i>	38
<i>I.2.3. Syntetyczne porównanie obecnych trendów w stanie środowiska z przewidywanymi przyszłymi zmianami tego stanu</i>	49
<i>I. 2.4. Przewidywane skutki środowiskowe niewykorzystania istniejących możliwości włączenia niektórych proekologicznych działań do PROW i wpływ tego na realizację celów KPS</i>	50
II. Prognoza oddziaływania na środowisko PROW.....	54
II.1. Ocena dokumentu według kryteriów formalnych	54
II.2. Ocena programu (planowanych działań) według kryteriów merytorycznych.	67
II.2.1. Oś 1 Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego	67
<i>II.2.1.1. Ocena ogólna osi</i>	67
<i>II.2.1.2. Ocena ogólna działań „miękkich”</i>	68
<i>II.2.1.3. Ocena szczegółowa działań „miękkich”</i>	71
<i>II.2.1.4. Ocena ogólna działań „twardych”</i>	79
<i>II.2.1.5. Ocena szczegółowa działań „twardych”</i>	80
II.2.2. Oś 2 Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich	86
<i>II.2.2.1. Ocena ogólna osi</i>	86
<i>II.2.2.2. Ocena ogólna poszczególnych działań</i>	87
<i>II.2.2.3. Ocena szczegółowa poszczególnych działań</i>	89

II.2.3. Oś 3 Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej	99
<i>II.2.3.1. Ocena ogólna osi</i>	99
<i>II.2.3.2. Ocena ogólna działań w ramach osi</i>	100
<i>II.2.3.3. Ocena szczegółowa działań</i>	103
II.2.4. Oś 4 LEADER	110
<i>II.2.4.1. Opis ogólny osi</i>	110
<i>II.2.4.2. Opis ogólny działań w ramach osi</i>	111
<i>II.2.4.3. Ocena szczegółowa</i>	113
II.2.5. Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich	117
<i>II.2.6. Transgraniczne oddziaływanie na środowisko</i>	117
II.2.7. Współzależności z prognozami oddziaływania na środowisko innych dokumentów strategicznych (w zakresie podobnych zagadnień)	118
II.3. Podsumowanie – konkluzja końcowa.....	119
III. Metodyka prognozy	122
III.1. Metodyka	122
III.2. Pola Niepewności.....	124
Literatura.....	128
Załączniki.....	136

STRESZCZENIE NIETECHNICZNE

Celem przeprowadzenia Prognozy oddziaływania na środowisko „Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013” (dalej nazywanego PROW) było:

- ocena stopnia i sposobu uwzględnienia zagadnień ochrony środowiska we wszystkich częściach PROW;
- ocena potencjalnych skutków środowiskowych wdrażania zapisów PROW;
- ocena potencjalnych skutków środowiskowych nie wdrożenia zapisów PROW wraz z oceną potencjalnie utraconych szans dla zrównoważonego rozwoju wynikających z braku uwzględnienia możliwości wdrażania w Polsce wszystkich dopuszczonych przez Rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 rodzajów wsparcia (mogących znaleźć zastosowanie w warunkach naszego kraju);
- przygotowanie rekomendacji pozwalających na pełniejsze uwzględnienie potrzeb ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju w trakcie realizacji Programu.

Kluczowym punktem odniesienia do sporządzenia Prognozy był art. 5 Konstytucji RP z 1997 r. o następującym brzmieniu: „Rzeczpospolita Polska (...) zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”¹ (Dz. U. 1997, Nr 78 poz., 483). Dlatego też w ocenie odniesiono się nie tylko do wąsko pojętej ochrony środowiska, ale analizowano wpływ planowanych działań na możliwość zrównoważonego rozwoju.

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 jest podstawowym dokumentem planistycznym wyznaczającym kierunki wsparcia dla zapewnienia harmonijnego rozwoju terenów wiejskich. Zawiera on część diagnostyczną omawiającą charakterystykę obszaru objętego Programem, część strategiczną określającą priorytetowe kierunki wsparcia oraz część wdrożeniową, opisującą sposób realizacji sformułowanych w dokumencie celów i priorytetów.

Część strategiczna przedstawia szczegółowo poszczególne działania przygotowane na rzecz rozwoju obszarów wiejskich w ramach czterech osi:

Oś 1: Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego – działania w jej ramach mają na celu pomoc w dostosowywaniu gospodarstw rolnych do wymogów wspólnotowych oraz rosnącej presji konkurencyjnej ze strony producentów zagranicznych.

Oś 2: Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich – działania mają wspierać rolę terenów wiejskich w ochronie środowiska – zasobów wodnych i gleb, siedlisk, krajobrazu oraz różnorodności biologicznej.

---

¹ Wg ustawy Prawo ochrony środowiska z 2001 r. (tekst jednolity Dz. U. Nr 129 z 2006, poz. 902) zrównoważony rozwój to rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń.

Oś 3: Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej – zgodnie z nazwą osi jej celem jest zapewnienie trwałej poprawy jakości życia mieszkańców obszarów wiejskich przez różnicowanie działalności gospodarczej tam realizowanej, zapewnienie ludności wiejskiej dostępu do podstawowych usług oraz odnowę wsi.

Oś 4: LEADER – celem działań w ramach tej osi jest aktywizacja mieszkańców obszarów wiejskich oraz włączenie ich do planowania i realizacji lokalnych inicjatyw w ramach Lokalnych Strategii Działania.

Każde z działań zaproponowanych w ramach poszczególnych osi PROW zostało krótko scharakteryzowane, określony został między innymi cel działania, jego beneficjent, podstawa prawna, forma, zasady finansowania i kalkulacji płatności oraz system monitoringu. Zaproponowane w PROW osie wsparcia odzwierciedlają potrzeby kraju w sektorze rozwoju obszarów wiejskich oraz określają główne sfery działań w tej dziedzinie. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich realizowany będzie na terenie całego kraju, a jego finansowanie odbywać się będzie ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz środków krajowych, przeznaczonych na ten cel w ustawie budżetowej.

Prace nad Prognozą podzielono na następujące etapy:

Etap I – Ustalenie listy kryteriów do oceny PROW

Jako podstawę wyboru kryteriów przyjęto listę kryteriów sformułowanych na podstawie analizy ponad 100 dokumentów strategicznych - aktów prawnych Polski i Unii Europejskiej, międzynarodowych konwencji w zakresie ochrony środowiska oraz najistotniejszych dokumentów o charakterze polityk i strategii z dziedziny zrównoważonego rozwoju. Ostatecznie przyjęto 28 kryteriów, uszeregowanych w trzy grupy:

- ◆ Kryteria formalne (6 kryteriów) do ogólnej oceny dokumentu PROW;
- ◆ Kryteria ogólne (17 kryteriów) do oceny przede wszystkim stopnia wdrażania zasad rozwoju zrównoważonego oraz tego na ile przyjazne dla środowiska są proponowane w PROW osie i działania;
- ◆ Kryteria szczegółowe (5 kryteriów) do oceny bezpośredniego wpływu proponowanych osi i działań na stan różnych elementów środowiska.

Etap II – Ustalanie stopnia zależności między kryteriami, a priorytetami i kierunkami działań zapisanymi w PROW

Na tym etapie prac przygotowano matrycę oddziaływań obejmującą przyjęte kryteria ogólne i szczegółowe oraz działania. Przy pomocy tej matrycy dokonano oceny stopnia zależności między kryteriami, a działaniami - tzn. ich wpływem zarówno na środowisko jak i możliwości wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju. Pozwoliło to na zidentyfikowanie tych działań, których wdrażanie, w odniesieniu do poszczególnych kryteriów, może powodować powstawanie istotnego, pozytywnego lub negatywnego, oddziaływania na środowisko oraz takich, których realizacja stanowi szansę lub zagrożenie realizacji zasad zrównoważonego rozwoju.

Etap III – Ocena i opis oddziaływań środowiskowych i oddziaływań odnoszących się do wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju

Na tym etapie przeprowadzono szczegółową analizę zidentyfikowanych, istotnych oddziaływań; dokonano oceny ich siły i znaczenia oraz opisano te oddziaływania. W odniesieniu do zidentyfikowanych, istotnych oddziaływań sformułowano rekomendacje wraz z propozycjami alternatywnych rozwiązań, które przedstawiono indywidualnie w odniesieniu do kryteriów formalnych oraz grupowo w odniesieniu do poszczególnych działań na końcu oceny każdego priorytetu.

Etap IV – Przygotowanie pełnego dokumentu Prognozy i jego konsultowanie

Pomimo zachowania przez zespół wykonawczy należytej staranności przy sporządzaniu niniejszej Prognozy charakter dokumentu oraz specyfika procedury prognozy oddziaływania na środowisko powodują, że istnieją obszary niepewności, co do możliwych, potencjalnych oddziaływań realizacji PROW na środowisko przyrodnicze i możliwości wdrażania zrównoważonego rozwoju. Podstawowe obszary niepewności dotyczą:

- ♦ wielowątkowości zapisanych kierunków wsparcia w ramach poszczególnych osi tak, że trudno jednoznacznie określić skalę i charakter oddziaływań. Często mogą być one zarówno pozytywne jak i negatywne, co w dużej mierze zależy od poszczególnych projektów, ich skali, sposobu i miejsca realizacji;
- ♦ nie zamieszczenia wartości docelowych dla zaproponowanego zestawu wskaźników²;
- ♦ niemożności przeprowadzenia przez zespół autorski dodatkowych studiów czy analiz zarówno ze względu na krótki okres na wykonanie niniejszej Prognozy jak i ograniczone środki finansowe na jej przygotowanie. Tak, więc bazuje ona na aktualnym stanie wiedzy dotyczącej zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska.

Przeprowadzona analiza oddziaływania na środowisko planowanych w ramach PROW działań pozwoliła na zidentyfikowanie ich potencjalnych pozytywnych i negatywnych skutków dla środowiska i zrównoważonego rozwoju, sformułowanie najważniejszych ocen, wniosków oraz rekomendacji wraz z propozycjami alternatywnymi, które zostały przedstawione poniżej.

Oś 1.

Ze względu na różnorodność proponowanych w jej ramach działań dokonano ich umownego podziału na tzw. działania „miękkie” i „twarde”. Działania „miękkie” objęły te, z realizacją, których nie są bezpośrednio związane inwestycje, działania „twarde”, to takie, które najczęściej wiążą się z realizacją konkretnych inwestycji czy działań w przestrzeni rolniczej.

Większość oddziaływań prac podejmowanych w ramach działań „miękkich” będzie miała charakter pozytywny, ale pośredni – rzeczywiste skutki zależą będą zarówno od wagi, jaką kwestie ochrony środowiska uzyskają w trakcie wdrażania PROW, a także od tego na ile wiedza (na temat ochrony środowiska) uzyskiwana przez rolników przekładać się będzie na rzeczywiste działania.

---

² Zgodnie z informacją Zleceniodawcy dane te zostaną uzupełnione w dokumencie na kolejnym etapie prac nad PROW.

Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie. Rzeczywiste skutki tego działania będą bardzo silnie zależeć od treści przekazywanych w ramach szkoleń, w tym od nasycenia szczegółowych programów szkoleń zagadnieniami dotyczącymi np. ochrony zasobów wodnych, różnorodności biologicznej terenów rolniczych i sposobów jej ochrony, itp. Pominięcie tych zagadnień lub ich niewystarczające uwzględnienie może spowodować, że skutki szkoleń będą miały negatywne konsekwencje dla środowiska.

Renty strukturalne. Jak się wydaje działanie to będzie miało dwojaki rodzaj skutków: oddziaływania pozytywne związane będą z obowiązkiem stosowania przez następców dobrej praktyki rolnej w zakresie ochrony środowiska, zachowywania standardów higieny, dobrostanu zwierząt i ochrony środowiska na terenie gospodarstwa rolnego. Z drugiej strony działanie to przyczyni się prawdopodobnie do intensyfikacji produkcji rolnej, sprzyjać będzie ujednolicaniu krajobrazu poprzez komasacje gruntów i wzrost intensywności produkcji rolnej w gospodarstwach prowadzonych przez następców. Mechanizm ten sprzyjać także będzie „wypadaniu” z rynku (i produkcji rolnej) gospodarstw – co z punktu widzenia ekonomiki produkcji rolnej jest zrozumiałe, ale z punktu widzenia różnorodności biologicznej będzie miało negatywne konsekwencje.

Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności. Przeprowadzona Prognoza wskazuje, że działanie to będzie miało pozytywny wpływ na środowisko – zarówno poprzez zastąpienie produkcji nastawionej na ilość, produkcją skoncentrowaną na jakości produktu; jak i dzięki większemu znaczeniu wymogów środowiskowych w tego rodzaju produkcji.

Działania informacyjne i promocyjne. Prognozuję się, że tego typu działania będą miały pozytywny wpływ na stan świadomości ekologicznej społeczeństwa poprzez zwrócenie uwagi na zagadnienia ochrony środowiska w procesie produkcji tego typu wyrobów i w materiałach je promujących.

Grupy producentów rolnych. Sposobów i zakresu oddziaływania na środowisko tego działania nie można w chwili obecnej jednoznacznie ocenić – mogą wystąpić zarówno oddziaływania pozytywne, jak i negatywne. Te pierwsze związane będą z efektem skali – racjonalizacją produkcji, przygotowywania produktów, ich magazynowania i transportowania. Negatywne oddziaływania będą spowodowane przede wszystkim intensyfikacją produkcji, jej ujednolicaniem w ramach grupy i zwiększaniem specjalizacji. Oddziaływania te będą miały charakter zarówno bezpośredni, jak i pośredni.

Korzystanie z usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów. Działanie to będzie miało mieszane oddziaływania - zarówno pozytywne, jak i negatywne. Te pierwsze pojawiać się będą w przypadku zapewnienia właściwego poziomu usług doradczych związanego z informacjami na temat potrzeb dostosowywania się gospodarstw rolnych do wymagań ochrony środowiska, zasady *cross compliance*, dobrostanu zwierząt etc. Te drugie pojawią się, gdy efektem usług doradczych będzie wzrost intensywności produkcji, jej ujednolicanie, komasowanie gruntów itp.

Skutki środowiskowe działań „twardych” będą bardziej zróżnicowane, obok pozytywnych pojawią się istotne oddziaływania negatywne. Będą one skutkiem przede wszystkim wzrostu intensyfikacji produkcji rolnej.

Ułatwienie startu młodym rolnikom. Z działaniem tym może wiązać się intensyfikacja i specjalizacja produkcji, które mogą negatywnie oddziaływać na środowisko. Te negatywne

skutki mogą jednak zostać ograniczone wyższym poziomem wiedzy na temat ochrony środowiska przyrodniczego osób przejmujących gospodarstwa.

Modernizacja gospodarstw rolnych. Pozytywny wpływ tego działania związany będzie ze zmniejszeniem zagrożeń dla środowiska powodowanego przez gospodarstwa – w wyniku poprawy gospodarki wodno-ściekowej lub odpadowej, czy unowocześnianie parku maszynowego i budowy infrastruktury technicznej (np. płyt gnojowych czy zbiorników na gnojowicę). Tym niemniej modernizacja gospodarstw wiązać się będzie także z intensyfikacją produkcji rolnej, co może prowadzić do zaburzenia równowagi pomiędzy gospodarczym, a środowiskowym aspektem rozwoju i w konsekwencji negatywne oddziaływania na środowisko. Negatywny wpływ może również wywierać proces koncentracji ziemi (o ile będzie zachodził), w wyniku sprzedaży między sąsiedzką, powodując likwidację miedz (negatywne oddziaływanie na różnorodność biologiczną). Powiększenie areалу skutkować będzie także wzrostem mechanizacji prac rolniczych, w tym także z użyciem ciężkiego sprzętu, co negatywnie wpływać będzie na właściwości gleby. Modernizacja może również oddziaływać na różnorodność biologiczną poprzez ograniczenie liczby gatunków oraz odmian roślin uprawnych.

Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej. Pozytywny wpływ tego działania wynika przede wszystkim z konieczności dostosowania zakładów ubiegających się o wsparcie do norm ochrony środowiska, co generalnie wiąże się z ograniczeniem emisji zanieczyszczeń. Negatywne skutki mogą się pojawić przede wszystkim w przypadku nadmiernej koncentracji zakładów przetwórczych w określonym rejonie lub ich lokalizacji w rejonach najbardziej wrażliwych, wprowadzania technologii zwiększających zużycie wody i innych zasobów.

Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem rolnictwa i leśnictwa. Generalnie działania te powodować będą negatywne zmiany w sferze bioróżnorodności, zasobów wodnych i ekosystemów związanych z wodą oraz krajobrazu. Scalanie gruntów doprowadzi do zaniku miedz i w wielu przypadkach zadrzewień śródpolnych, co wpłynie na zmianę krajobrazu i zmniejszenie różnorodności biologicznej. Skutkiem scaleń gruntów na wsiach może być także stopniowe rozpraszanie zabudowy, które będzie powodować zmiany krajobrazu wiejskiego. W przypadku realizacji tych prac równoległe z melioracjami powstaje ryzyko, że grunty, które ze względu na swe właściwości dotychczas pełniły jedynie funkcje przyrodnicze zostaną wykorzystane na cele produkcji rolnej lub pozarolniczych działów gospodarki narodowej. Melioracje techniczne nieprawidłowo zaplanowane, a systemy źle eksploatowane mogą stanowić zagrożenie dla środowiska przyrodniczego. Dlatego niezbędne jest uwarunkowanie podejmowanych inwestycji od szczegółowego rozpatrzenia potrzeb regulacji stosunków wodnych popartych konsultacjami społecznymi.

Potencjalne, pozytywne oddziaływania tego działania będą miały ograniczony zasięg i będą przede wszystkim dotyczyć środowiska gospodarczego - poprawy efektywności produkcji rolnej. W pewnym stopniu sprzyjać będą również poprawie stosunków wodno-powietrznych w glebach oraz umożliwić przeciwdziałanie erozji.

Oś 2.

Generalnym założeniem wsparcia dla obszarów wiejskich, jakie ma być kierowane w ramach osi 2 jest przyczynienie się do poprawy stanu środowiska oraz wsparcie dla zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Jednak podział środków wskazuje, że celami wsparcia tej osi są cele socjalne – ponad 42% środków osi przeznaczono, bowiem na wsparcie obszarów ONW. Dokonana analiza wskazuje jednak, że wpływ na środowisko i na realizację zasad zrównoważonego rozwoju wdrażania instrumentów osi 2 będzie w przewadze korzystny, a w przypadku niektórych instrumentów nawet bardzo korzystny. Trzeba się jednak liczyć z tym, że wdrażanie niektórych instrumentów może powodować też skutki negatywne. Niektóre działania źle, lub nieprawidłowo realizowane mogą przyczynić się do pogorszenia stanu środowiska. Na przykład rolnictwo ekologiczne, pomimo swej nazwy, w skrajnych przypadkach może być zagrożeniem dla biologicznej różnorodności lub zasobów wodnych.

Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW). Wpływ wdrażania omawianego działania na środowisko i wdrażanie zasad zrównoważonego rozwoju będzie w przewadze korzystny, ponieważ tworzyć będzie ono warunki dla zapewnienia ciągłości prowadzenia działalności rolniczej na terenach do tego przeznaczonych. Przeciwdziałanie wycofywaniu się z tradycyjnych form wykorzystywania przestrzeni i rezygnacji z ekstensywnej gospodarki rolnej jest korzystne dla ochrony różnorodności biologicznej i walorów krajobrazowych. Wsparcie to powinno ograniczyć wielkość presji urbanizacji i zabudowy na grunty rolne (dzięki wspieraniu ich wykorzystywania na cele rolnicze). Wsparcie dla rolnictwa na obszarach gdzie występują trudne warunki gospodarowania będzie też pośrednio wspierało zachowanie wartości kulturowych tych obszarów, zarówno w wymiarze materialnym (związanym z budownictwem i tradycyjnymi praktykami gospodarowania), jak i niematerialnym (dotyczącym zwyczajów i innych form dziedzictwa lokalnego).

Płatności dla obszarów Natura 2000 oraz związanych z wdrażaniem Ramowej Dyrektywy Wodnej. Z przyrodniczego punktu widzenia działanie to jest ze wszech miar pożądane i oczekiwane. Prognozuje się, że jego wpływ na środowisko i wdrażanie zasad zrównoważonego rozwoju będzie w przewadze bardzo pozytywny, w szczególności w odniesieniu do zachowania walorów przyrodniczych obszarów Natura 2000 (schemat I) oraz na wody i gospodarowanie nimi (schemat II, jeśli zostanie rzeczywiście wdrożony i w zależności od tego jak zostanie ustawiony). Tym niemniej należy jednoznacznie stwierdzić, że spodziewane efekty pozytywne schematu I dla różnorodności biologicznej obszarów Natura 2000 nie będą wystarczające dla zagwarantowania celów ochrony sieci Natura 2000 na obszarach rolniczych w naszym kraju³. Skalę możliwego pozytywnego efektu wdrażania

---

³ Nie na wszystkich terenach rolniczych instrument ten będzie wdrażany (obszar jego wdrażania zależy będzie od decyzji rolników - instrument dobrowolny), a efekty zależą też będą od zakresu podejmowanych działań i ich wystarczalności w stosunku do potrzeb wynikających z oceny stanu siedlisk i gatunków w obrębie poszczególnych obszarów Natura 2000 (na razie dostępne będą tylko 2 pakiety działań rolnośrodowiskowych, a planów ochrony tych obszarów, które mogłyby być podstawą kolejnych jeszcze brak – w ciągu kilku lat będą dopiero przygotowywane). Wsparcie w ramach PROW jest jednak podstawowym instrumentem dla ochrony różnorodności biologicznej na terenach rolniczych. Środki przeznaczone na finansowanie sieci Natura 2000 zagwarantowane w Programie Operacyjnym „Infrastruktura i Środowisko” są, bowiem przeznaczone na inne cele – wspierać będą głównie opracowywanie planów ochrony tych obszarów oraz programów ochrony poszczególnych gatunków i siedlisk oraz prowadzenie określonych prac o charakterze interwencyjnym.

schematu I pomniejszać będzie niewielka skala środków – tylko o 20% więcej za realizację tych samych przedsięwzięć w ramach programów rolnośrodowiskowych plus zwrot kosztów za dokumentację przyrodniczą. Niepokój budzi jednak brak opisu działań podejmowanych dla zapewnienia realizacji celów Ramowej Dyrektywy Wodnej oraz odsunięcie w czasie ich wdrażania do 2010 roku. Może oznaczać to (zwłaszcza przy skali niezbędnych działań), że Polska nie będzie w stanie zrealizować terminowo celu tej dyrektywy, jakim jest zapewnienie dobrego stanu wszystkich wód do 2015 roku⁴.

Program rolnośrodowiskowy (płatności rolnośrodowiskowe). Program rolnośrodowiskowy to najważniejsze działanie prośrodowiskowe z realizowanych w ramach PROW. Powinno się ono przyczynić do realizacji celów środowiskowych (głównie dotyczących ochrony różnorodności biologicznej, w tym zasobów genetycznych dotyczących ras zwierząt hodowlanych i odmian roślin uprawnych oraz ochrony gleb i wód). Będzie ono miało zdecydowanie pozytywny wpływ nie tylko bezpośrednio na środowisko (przede wszystkim na różnorodność biologiczną), ale również na zachowanie walorów krajobrazowych i pośrednio na wdrażanie zasad zrównoważonego rozwoju. Realizacja tych wszystkich celów będzie się przyczyniała do kształtowania świadomości ekologicznej ludności terenów wiejskich, jak również wszystkich innych obywateli stykających się z problematyką PROW. Pozytywny efekt programów rolnośrodowiskowych byłby znacznie wyższy gdyby rozszerzona została paleta możliwych do realizacji pakietów rolnośrodowiskowych. Dotyczy to w szczególności pakietów związanych z ochroną zasobów wodnych oraz obszarów wodno – błotnych (ograniczenie odpływu wód ze zlewni).

Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne. Podstawowe zagrożenie związane z planowanymi zalesieniami jest ich wprowadzanie na terenach, na których nie powinny być one prowadzone – gdyż zagrażać to będzie różnorodności biologicznej. Nie wszystkie tereny mogą być, bowiem zalesiane – dotyczy to m.in. terenów, które są istotnymi ostojami zwierząt chronionych terenów otwartych, a także określone, skrajne pod względem ekologicznym siedliska, a więc zdecydowanie wilgotne, bagienne oraz szczególnie suche, zwłaszcza ciepłolubne. Jeżeli uniknie się prowadzenia prac na tych obszarach to efekty ekologiczne zalesień będą pozytywne – podniesie się lesistość kraju i wzmocnione zostaną kompleksy leśne, zwiększy ilość węgla wiązane przez biomasę. Pozytywny będzie wpływ na zasoby wodne, zwłaszcza w przypadku zalesiania obszarów wododziałowych, o dużych spadkach terenu na glebach ciężkich. Realizacja zalesień powinna mieć także pozytywny wpływ na świadomość ekologiczną społeczeństwa.

Odtwarzanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego przez katastrofy i wprowadzanie instrumentów zapobiegawczych. Oddziaływania środowiskowe wsparcia kierowanego w ramach tego działania będą w przewadze pozytywne lub wręcz bardzo pozytywne – pozwoli ono przywrócić pożądany stan ekosystemów leśnych i umożliwi tym lasom pełnienie ich pozytywnych funkcji środowiskowych i społecznych. Będzie też pozytywnie oddziaływało na świadomość ekologiczną mieszkańców wskazując na wagę lasów i pełnionych przez nie

---

⁴ Wiadomo, że zgodnie z harmonogramem realizacji tej dyrektywy opracowywanie planów zarządzania gospodarką wodną w dorzeczu jeszcze się nie zakończyło. Podjęcie działań ograniczających zanieczyszczenie wód ze źródeł rolniczych jest jednak możliwe przed przygotowaniem tych planów dla dorzeczy (tj. przed 2009 rokiem), m.in. na podstawie obecnej wiedzy o wpływie sektora rolnego na stan zasobów wodnych.

funkcji. Tym niemniej prace te powinny być prowadzone pod ścisłym nadzorem przyrodniczym – dotyczy to przede wszystkim obszarów Natura 2000.

Oś 3.

Wpływ działań podejmowanych w ramach tej osi będzie przede wszystkim pozytywny, będą to oddziaływania zarówno o charakterze bezpośrednim (poprawa jakości środowiska), jak i pośrednim (poprawa gospodarowania środowiskiem i jego zasobami, czy obiektami kultury), w większości będą one miały charakter trwały. Mogą wystąpić także skutki negatywne, których koncentracja na cennych przyrodniczo i turystycznie obszarach powodować może lokalne pogorszenie jakości środowiska przyrodniczego.

Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej oraz tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstwa (zakres obu działań jest identyczny, różnią się one podmiotami, do których pomoc będzie kierowana). Proponowane działanie powinno pozytywnie wpłynąć na zrównoważony rozwój terenów wiejskich zarówno poprzez wspieranie rozwoju społecznego i gospodarczego jak i wspieranie przyjaznych dla środowiska rodzajów pozarolniczej aktywności mieszkańców wsi. Będzie to dotyczyć rozwoju sektora usług (zwłaszcza niematerialnych), rozwoju energetyki odnawialnej, wspierania zrównoważonej konsumpcji w przypadku popierania konsumpcji niematerialnej lub bazującej na lokalnych produktach (czego jednak nie zamierza się robić w sposób bezpośredni). Zagrożenia dla środowiska przyrodniczego i negatywne oddziaływania na te środowisko może powodować zarówno nadmierna koncentracja nowych rodzajów działalności na jednym obszarze, wprowadzanie technologii szkodliwych dla środowiska, jak i przyczynianie się do rozwoju masowej turystyki.

Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej. Przewiduje się, że działanie to przyczyni się do rozwiązywania podstawowych problemów ochrony środowiska na terenach wiejskich, a pośrednio służyć będą poprawie jakości wód i powierzchni ziemi. Podstawowe pozytywne oddziaływania związane będą z wprowadzeniem rozwiązań, które pozwolą ludności obszarów wiejskich na zgodne z przepisami gospodarowanie ściekami i odpadami. Oprócz bezpośrednich skutków pozytywnych wystąpią oddziaływania pośrednie polegające na poprawie jakości wód, stanu czystości gleb czy przeciwdziałaniu zaśmiecaniu krajobrazu. Opisywane działanie zawiera jednak w sobie także ładunek potencjalnych, możliwych oddziaływań niepożądanych. Są one związane z prawdopodobnym wzrostem zużycia wody (w efekcie dostępu do sieci wodociągowej i kanalizacyjnej) i większemu wytwarzaniu odpadów. Stąd pożądane byłoby powiązanie tych prac z działalnością edukacyjną w zakresie oszczędnego i efektywnego korzystania z zasobów. Niekorzystny wpływ – choć o małej skali – związany może być z zajmowaniem terenu pod nowe inwestycje.

Odnowa i rozwój wsi. Prognozuje się, że działanie przyniesie wpływ pozytywny ze względu na utrzymanie, odbudowę i poprawę stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego. Przyczyni się to do wzrostu atrakcyjności wsi, a tym samym sprzyjać będzie bardziej konsumpcji niematerialnej niż materialnej. Pośredni lepszy stan obiektów kultury, turystycznych i tym podobnych będzie sprzyjał mniejszej presji na zasoby i poprawie stanu środowiska. Negatywne oddziaływania powstawać będą w przypadku dominacji interesów rozwoju turystyki i gospodarki nad potrzebami ochrony środowiska i utrzymania zasobów

przyrodniczych w dobrym stanie (np. niszczenie ładu przestrzennego poprzez lokalizację inwestycji infrastruktury turystycznej wokół restaurowanych obiektów zabytkowych).

Oś 4.

Działania podejmowane w ramach tej osi będą miały przede wszystkim oddziaływanie pośrednie, przy czym prognoza czy będą one pozytywne czy negatywne jest trudna, gdyż zależy to będzie przede wszystkim od wagi, jakie kwestie środowiskowe odgrywać będą w działalności grup lokalnych. Doświadczenie z obecnego zakresu wdrażania działań LEADER wskazuje, że przeważać będą oddziaływania pozytywne, nie można jednak jednoznacznie stwierdzić, że skutki negatywne nie wystąpią.

Lokalne Strategie Rozwoju – poprawa jakości życia oraz różnicowanie działalności na obszarach wiejskich. Omawiane działanie może mieć potencjalnie duży wpływ na jakość środowiska w Polsce, przede wszystkim dlatego, że zakłada się, że faktycznie wsparcie dla LEADER'a dotyczyć będzie aktywności społecznej na 50% obszarów wiejskich. Możliwość osiągnięcia tych pozytywnych skutków ogranicza jednak fakt pominięcia obligatoryjnego udziału ekspertów ochrony środowiska w składzie Lokalnych Grup Działania, które tworzyć będą strategię i określać kierunki działań. Brak takich osób w tych grupach może prowadzić do sytuacji, w której lokalne strategie, nawet wbrew woli twórców, przynosić będą niepożądane, negatywne skutki dla środowiska przyrodniczego. Negatywne skutki środowiskowe powstawać będą wówczas, gdy nad potrzebami ochrony środowiska dominować będzie chęć osiągania krótkoterminowych korzyści gospodarczych.

Współpraca międzyregionalna i międzynarodowa. Rzeczywisty skutek tego działania dla zrównoważonego rozwoju zależy przede wszystkim od stopnia uwzględnienia kwestii środowiskowych w lokalnych strategiach i chęci włączenia tych zagadnień do planu działań Lokalnych Grup Działania. Jeżeli ochrona środowiska będzie istotnym elementem programu działań należy się spodziewać, że w trakcie wymiany pozyskiwane będą informacje na temat doświadczeń we wdrażaniu dobrej praktyki ekologicznej, które następnie będą przenoszone (i wdrażane) na grunt lokalny. Jeżeli będą one pomijane, to współpraca w ramach tego działania nie będzie miała istotnego wpływu na ochronę środowiska i zrównoważony rozwój.

Nabywanie umiejętności, aktywizacja i koszty bieżące lokalnych grup działania. Również w przypadku tej aktywności oddziaływania na stan środowiska zależy przede wszystkim od znaczenia, jakie zagadnienia ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju odgrywać będą w pracach Lokalnych Grup Działania i na ile znajdą one odzwierciedlenie w przygotowanych przez nie strategiach rozwoju lokalnego.

Na podstawie szczegółowej identyfikacji oddziaływań zaproponowano szczegółowe rekomendacje, w tym niektóre w postaci alternatywnych propozycji, których uwzględnienie powinno pozwolić na uniknięcie bądź zminimalizowanie siły i zasięgu istotnych, negatywnych oddziaływań. Wykonana praca pozwoliła także na wyciągnięcie bardziej ogólnych wniosków i zaproponowanie rekomendacji ogólnych.

Dla wzmocnienia pozytywnych skutków realizacji PROW, przede wszystkim środowiskowych i społecznych proponuje się także rozważyć możliwości wprowadzenia w ramach PROW niektórych interwencji uwzględnionych w Rozporządzeniu Rady (WE)

1698/2005, które nie zostały przewidziane do stosowania w Polsce. Powinny to być przede wszystkim:

- ♦ płatności dla leśnych obszarów Natura 2000;
- ♦ płatności leśnośrodowiskowe;
- ♦ inwestycje nieprodukcyjne;
- ♦ zachęcanie do prowadzenia działalności związanej z turystyką;
- ♦ odnowa wsi (mikroprojekty ochrony przyrody).

Jednocześnie uznano, że celowym byłoby przeznaczenie większej ilości środków finansowych na działania służące ochronie różnorodności biologicznej i zasobów wodnych na terenach wiejskich oraz wykorzystanie w ramach PROW. Konieczność zwiększenia strumienia finansowego na działania prośrodowiskowe wynika także z zaproponowanego powyżej rozszerzenia zakresu (ilości) dostępnych dla problematyki środowiskowej interwencji PROW.

Za celowe uznaje się także rekomendowanie powiązania programu LEADER z działaniami osi 2, tak aby celem Lokalnych Grup Działania mogły być prace na rzecz zapewnienia właściwego stanu środowiska przyrodniczego na terenach wiejskich.

Postuluje się zalecenie, aby w ramach systemu wdrażania KPS i PROW, w celu zapewnienia pełnej realizacji funkcji środowiskowych obszarów wiejskich, uwzględnione zostały kryteria ekologiczne eliminujące lub ograniczające możliwe ewentualne negatywne oddziaływania tych działań.

Zaleca się wykorzystanie realizacji PROW do stymulowania proekologicznych zachowań oraz stymulowania rynku na produkty przyjazne środowisku poprzez nałożenie w ramach Programu stosowania, zalecanych przez UE, tzw. zielonych zakupów, przetargów i zamówień, czyli z wykorzystaniem kryteriów ekologicznych przy ich realizacji.

W podsumowaniu należy stwierdzić, że pozytywne oddziaływania PROW na środowisko zdecydowanie przeważają nad negatywnymi, ale (także w powiązaniu z innymi planami, programami i przewidywanymi działaniami) są niewystarczające do osiągnięcia w stosunku do przestrzeni rolniczej Polski strategicznych celów środowiskowych. Dotyczy to celów Ramowej Dyrektywy Wodnej, oraz właściwego stanu ochrony gatunków i siedlisk w ramach systemu Natura 2000, a także tzw. celu roku 2010, czyli zahamowania tempa utraty bioróżnorodności do tegoż roku. W szczególności nie pozwolą one na zahamowanie negatywnych trendów utraty różnorodności biologicznej, a jedynie na spowolnienie tempa tej utraty. Z drugiej jednak strony przeprowadzona analiza wykazała, że zarówno skutki środowiskowe jak i społeczne oraz gospodarcze wariantu „0”, polegającego na nie wdrażaniu planowanych działań, byłyby zdecydowanie bardziej niekorzystne.

Ponadto nie stwierdzono oddziaływania transgranicznego wymagającego uruchomienia procedury zapisanej w Konwencji z Espoo, a potwierdzonej Prawem Ochrony Środowiska.

I. ZAGADNIENIA OGÓLNE

I.1. WPROWADZENIE

I.1.1. PODSTAWY FORMALNO-PRAWNE

Prognoza oddziaływania na środowisko skutków realizacji projektu „Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013” przygotowana została przez konsorcjum Agrotec Polska Sp. z o.o., Agrotec spa i Instytut na rzecz Ekorozwoju na zlecenie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi na podstawie umowy o dzieło Nr DGzp-2910A-26/06 z dnia 28 sierpnia 2006 r. w wyniku rozstrzygnięcia postępowania o udzielenie zamówienia publicznego nr DGzp-2910A-26/06 z dnia 17 sierpnia 2006 r.

Podstawą prawną sporządzenia niniejszej Prognozy był art. 40 ust. 1 i 2 ustawy Prawo ochrony środowiska z dnia 27 kwietnia 2001 r. (Dz. U. Nr 62 poz. 627 z późniejszymi zmianami). Artykuł ten nakłada obowiązek przeprowadzania postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko skutków realizacji dokumentów strategicznych (projektów polityk, strategii, planów lub programów). Zapisy te są przeniesieniem do prawodawstwa polskiego postanowień Dyrektywy 2001/42/WE z 27 czerwca 2001 roku w sprawie oceny wpływu niektórych planów i programów na środowisko.

I.1.2. CELE I ZAKRES PROGNOZY

Celami przeprowadzenia niniejszej Prognozy oddziaływania na środowisko były:

- ◆ ocena stopnia i sposobu uwzględnienia zagadnień ochrony środowiska we wszystkich częściach PROW;
- ◆ ocena potencjalnych skutków środowiskowych wdrażania zapisów PROW;
- ◆ ocena potencjalnych skutków środowiskowych nie wdrożenia postanowień PROW wraz z oceną potencjalnie utraconych szans na zrównoważony rozwój w związku z niewykorzystaniem w pełni możliwości wdrażania w Polsce wszystkich rodzajów wsparcia dopuszczonych przez Rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005, a mogących znaleźć zastosowanie w warunkach krajowych;
- ◆ przygotowanie rekomendacji wraz z rozwiązaniami alternatywnymi, które pozwolą na udoskonalenie końcowej wersji PROW.

Zawartość niniejszej Prognozy wynika z art. 41 ust. 2 ustawy Prawo ochrony środowiska, zapisów wymogów stawianych przez Zamawiającego w materiałach przetargowych, a także uzgodnień dotyczących zakresu i szczegółowości informacji, jakie powinny być zawarte w Prognozie, dokonanych przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi z Ministerstwem Środowiska oraz Głównym Inspektorem Sanitarnym. W wyniku tych uzgodnień ustalono, że:

- ◆ Oceną w ramach Prognozy objęte zostały następujące elementy PROW:

- diagnoza sytuacji gospodarczej, społecznej i środowiskowej wraz z analizą stanu obszarów wiejskich metodą SWOT;
  - strategia ogólna i w podziale na osie;
  - środki finansowe PROW;
  - wewnętrzna i zewnętrzna spójność PROW;
  - krajowa sieć obszarów wiejskich.
- ◆ Prognoza powinna odnosić się przede wszystkim do:
- proponowanych priorytetów zapisanych w PROW z punktu widzenia zasady zrównoważonego rozwoju;
  - możliwego do przewidzenia wpływu proponowanych kierunków wsparcia na użytkowanie zasobów, w tym obszarów cennych przyrodniczo, z uwzględnieniem sieci Natura 2000;
  - wzrostu stopnia zagrożenia różnego rodzaju zanieczyszczeniami i zakłóceniami (jak: ścieki, emisje do powietrza, hałas, odpady, w tym oddziaływania transgraniczne) w wyniku realizacji PROW;
  - skali proponowanych kierunków wsparcia rolnictwa i obszarów wiejskich, które można by uznać za przyjazne środowisku;
  - prawidłowości proponowanych instrumentów prawnych, finansowych, edukacyjnych z punktu widzenia możliwości zmniejszenia presji na środowisko;
  - sposobów monitorowania i ewaluacji wdrażania PROW z punktu widzenia wymogów ochrony środowiska i spełniania w praktyce zasad zrównoważonego rozwoju;
  - potencjalnego wpływu zapisów PROW na zdrowie ludzi (zgodnie z art. 3 pkt. 11 Ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 Prawo ochrony środowiska).
- ◆ Raport prognozy zawierać powinien ponadto:
- rekomendacje rozwiązań mających na celu zapobieganie i ograniczanie negatywnych oddziaływań na środowisko, wynikających z realizacji PROW;
  - propozycje rozwiązań alternatywnych do rozwiązań zawartych w projektowanym dokumencie (jeżeli będzie taka potrzeba);
  - zalecenia, co do uzupełnienia Programu o brakujące rozwiązania prośrodowiskowe.

Przy wykonywaniu Prognozy oddziaływania na środowisko PROW uwzględniono ponadto postanowienia i zapisy dokumentów strategicznych zarówno Unii Europejskiej, jak i krajowych – z zakresu ochrony środowiska, ochrony przyrody i zrównoważonego rozwoju, oraz odnoszących się do sektora rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich. Przede wszystkim wykorzystano:

- ◆ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW);

- ◆ Wytyczne Komisji Europejskiej dotyczące prowadzenia procesu ewaluacji;
- ◆ zaktualizowana Strategię zrównoważonego rozwoju Unii Europejskiej;
- ◆ VI Program działań Unii Europejskiej na rzecz środowiska;
- ◆ Narodową Strategię Spójności 2007-2013⁵;
- ◆ Krajowy Program Reform 2005-2008;
- ◆ Strategię Rozwoju Kraju 2007-2015;
- ◆ zaktualizowana Koncepcję Przestrzennego Zagospodarowania Kraju;
- ◆ Krajowy Program Zwiększania Lesistości;
- ◆ Narodową Strategię Rozwoju Regionalnego;
- ◆ Strategię ochrony środowiska. Cele, zadania i priorytety na lata 2007-2013 z perspektywą do roku 2020 – synteza;
- ◆ II Politykę ekologiczną państwa;
- ◆ Krajową strategię ochrony i umiarkowanego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z programem działań;
- ◆ Projekt Krajowego Planu Rolnośrodowiskowego.

Ponadto, zgodnie ze zmianami wprowadzonymi ostatnią nowelizacją ustawy Prawo ochrony środowiska, przy wykonywaniu Prognozy oddziaływania na środowisko PROW uwzględniono zapisy (treści) dostępnych prognoz oddziaływania na środowisko, wykonanych dla innych dokumentów strategicznych obejmujących zagadnienia pokrewne z tematyką PROW. W szczególności:

- Prognozy oddziaływania na środowisko Narodowej Strategii Spójności 2007-2013 (wersja robocza),
- Prognozy oddziaływania na środowisko Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko,
- prognoz oddziaływania na środowisko Regionalnych Programów Operacyjnych,
- Prognozy oddziaływania na środowisko Strategii Rozwoju Kraju do 2015 r.

1.1.3. PRZEDMIOT PROGNOZY

Przedmiotem Prognozy jest projekt Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013, w wersji W-06/VII/06 z lipca 2006 roku, zaakceptowanej przez Radę Ministrów, który obejmuje:

- Część diagnostyczną (rozdział 1 i 2), wstępną, zawierającą charakterystykę obszaru objętego Programem, odnośnie sytuacji społeczno-ekonomicznej kraju, sytuacji

---

⁵ Dawniej Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia.

gospodarstw rolnych, stanu infrastruktury w rolnictwie i na obszarach wiejskich, struktury produkcji rolnej oraz zasobów i stanu środowiska przyrodniczego i kulturowego w Polsce;

- Część strategiczną (rozdział 3), zasadniczą, określającą priorytetowe kierunki wsparcia oraz przedstawiającą szczegółowo poszczególne działania przewidywane na rzecz rozwoju obszarów wiejskich w ramach czterech osi:

- **Oś 1: Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego**

Działania w ramach osi pierwszej mają na celu pomoc w dostosowywaniu gospodarstw rolnych do wymogów wspólnotowych oraz rosnącej presji konkurencyjnej ze strony producentów zagranicznych. Realizacja zamierzeń w ramach osi 1 obejmować będzie między innymi: działania wspierające proces restrukturyzacji i modernizacji gospodarstw rolnych, poprawiające konkurencyjność przemysłu rolno-spożywczego, wspierające rozwój infrastruktury wsi, udział rolników w systemach jakości produkcji. Ponadto, przewiduje się: prowadzenie działań edukacyjnych, informacyjnych i promocyjnych oraz doradczych w celu podnoszenia poziomu wiedzy i kwalifikacji mieszkańców wsi, podnoszenie jakości produkcji, jak również wprowadzanie instrumentów w postaci pomocy dla młodych rolników oraz rent wspierających przekształcenia strukturalne na obszarach wiejskich.

- **Oś 2: Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich**

Podstawą działań w ramach osi drugiej jest koncepcja modelu rolnictwa uwzględniająca, poza funkcją produkcyjną, także rolę terenów wiejskich w ochronie środowiska – zasobów wodnych i gleb, krajobrazu, siedlisk oraz różnorodności biologicznej. W ramach osi 2 planuje się działania polegające na: promowaniu dobrych praktyk rolniczych, różnicowaniu działalności gospodarczej w kierunku pozarolniczym, wspieraniu działalności rolniczej na gruntach rolnych o słabszej jakości. W zakresie gospodarki leśnej przewiduje się wsparcie w zakresie zalesiania gruntów rolnych i odłogowanych oraz naprawy skutków katastrof naturalnych, jak i zapobiegania im.

- **Oś 3: Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej**

Instrumenty dostępne w ramach Osi 3 uzupełniają priorytety zdefiniowane w ramach pierwszych dwóch osi i wspólnie z nimi mogą pozytywnie oddziaływać na mieszkańców obszarów wiejskich. Proponowane działania dotyczyć będą przede wszystkim: różnicowania działalności gospodarczej w kierunku aktywności pozarolniczej ze szczególnym uwzględnieniem tworzenia i rozwoju mikroprzedsiębiorstw, zapewnienia ludności wiejskiej dostępu do podstawowych usług poprzez wspieranie rozwoju w lokalnych ośrodkach miejskich, odnowy wsi i tworzenia jej pozytywnego wizerunku.

- **Oś 4: LEADER**

Celem Osi 4 jest aktywizacja mieszkańców obszarów wiejskich oraz włączenie ich do planowania i realizacji lokalnych inicjatyw w ramach Lokalnych Strategii Działania. Działania w ramach osi 4 polegać mają na udzielaniu wsparcia wnioskodawcom projektów przyczyniających się do poprawy jakości życia oraz różnicowania

działalności na obszarach wiejskich, wpięramiu współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej oraz w zakresie zapewnienia sprawnego funkcjonowania Lokalnych Grup Działania – kosztów bieżących, doskonalenia zawodowego oraz aktywizacji społeczności lokalnej.

- Część wdrożeniową (rozdział 4, 5, 6, 7, 8) określającą budżet Programu, zasady finansowania, system zarządzania i kontroli oraz monitorowania i oceny wdrażania postanowień PROW, a także zasady tworzenia i funkcjonowania Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich.

Podstawą prawną działań proponowanych w ramach PROW jest Rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).

Podstawą realizacji PROW jest natomiast Krajowy Plan Strategiczny Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013, w którym szczegółowo przedstawione są priorytetowe osie działań, mających na celu poprawę funkcjonowania i rozwój obszarów wiejskich w Polsce.

W omawianym dokumencie każde z działań zaproponowanych w ramach poszczególnych osi PROW zostało krótko scharakteryzowane, określony został jego cel, beneficjent, podstawa prawna, forma i zasady finansowania oraz kalkulacji płatności, a także system monitoringu. Zaproponowane w PROW osie wsparcia odzwierciedlają potrzeby kraju w sektorze rozwoju obszarów wiejskich oraz określają główne sfery działań w tej dziedzinie. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich realizowany będzie na całym terenie Polski, a jego finansowanie odbywać się będzie ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz środków krajowych, przeznaczonych na ten cel w ustawie budżetowej.

I.1.4. TRYB, WARUNKI I SPOSÓB PRACY ZESPOŁU OCENIAJĄCEGO

Kluczowym punktem odniesienia do sporządzenia Prognozy był art. 5 Konstytucji RP z 1997 r. o następującym brzmieniu: „*Rzeczpospolita Polska (...) zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju*” (Dz. U. 1997, Nr 78 poz. 483). W związku z tym postanowieniem problematyka ochrony środowiska w niniejszym opracowaniu potraktowana została szeroko, wykraczając poza tradycyjne jej rozumienie. Punktem wyjścia przy wykonywaniu Prognozy były akty prawne i dokumenty programowe polskie i UE, dotyczące ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju, m. in.: ustawa Prawo ochrony środowiska, II Polityka ekologiczna państwa, VI Program działań Unii Europejskiej na rzecz środowiska, Strategia zrównoważonego rozwoju Unii Europejskiej. W pracach nad Prognozą kierowano się strategiczną zasadą przezorności ekologicznej zapisaną w Deklaracji z Rio pod numerem 15 (przyjętej na Szczycie Ziemi w roku 1992 w Rio de Janeiro).

Prace Zespołu wykonującego Prognozę rozpoczęto na początku września 2006 roku i były wykonywane równolegle z pracami nad Prognozą KPS. Pierwszym etapem prac było

zidentyfikowanie kryteriów oceny istotnych z uwagi na potencjalny wpływ PROW na środowisko. Następnie na podstawie tych kryteriów dokonano identyfikacji współzależności pomiędzy proponowanymi w PROW kierunkami dla poszczególnych osi działań a ich wpływem na środowisko i na możliwości wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju. Wyłonione najistotniejsze z rozpoznanych interakcji (pozytywnych i negatywnych) stały się podstawą do sporządzenia raportu Prognozy oddziaływania na środowisko PROW. Kolejnym etapem prac było sporządzenie części ogólnej raportu oraz przygotowanie wielu analiz cząstkowych w ramach oceny szczegółowej, wraz z propozycjami rekomendacji, zawierającymi propozycje alternatywne, co do niezbędnych czy pożądaných zmian w ocenianym dokumencie. Wersja robocza raportu była przedmiotem opinii dwóch niezależnych ekspertów w osobach: prof. dr hab. Jana Żelazo ze Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego z Warszawy i dr hab. Szczepana Figła profesora Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego z Olsztyna. Wersja robocza była także przedmiotem dyskusji podczas seminarium weryfikacyjnego, w którym, obok autorów Prognozy i przedstawiciele Zamawiającego, wzięli udział eksperci spoza zespołu wykonującego ocenę. Byli to: dr Anna Liro (Ministerstwo Środowiska), mgr inż. Dorota Metera (IUCN, firma Bioekspert), mgr inż. Grażyna Niewęgłowska (Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej), dr Barbara Perepeczko (Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN) oraz mgr Bohdan Szymański (Polski Klub Ekologiczny). Następnie, po konsultacji z zaproszonymi ekspertami zewnętrznymi, opracowano wersję końcową raportu Prognozy.

I.1.5. ZESPÓŁ WYKONUJĄCY PROGNOZĘ

Prognoza oddziaływania na środowisko projektu „Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013” została przygotowana przez zespół specjalistów w następującym składzie: Piotr Gołos (Instytut Badawczy Leśnictwa), Jolanta Kamieniecka (Instytut na rzecz Ekorozwoju), Krzysztof Kamieniecki (Instytut na rzecz Ekorozwoju), Andrzej Kassenberg – kierownik Zespołu (Instytut na rzecz Ekorozwoju), Zbigniew Karaczun (Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego), Aleksander Kędra (Instytut na rzecz Ekorozwoju), Waldemar Mioduszewski (Instytut Melioracji i Użytków Zielonych), Paweł Pawlaczyk (Klub Przyrodników), Adam Wasilewski (Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej), Bożenna Wójcik (Instytut na rzecz Ekorozwoju) oraz Marta Łazarska – sekretarz Zespołu (Instytut na rzecz Ekorozwoju).

I.1.6. ZESTAWIENIE OBRAZUJĄCE, W KTÓRYCH MIEJSCACH TREŚĆ NINIEJSZEJ PROGNOZY WYPEŁNIA ZOBOWIĄZANIA ZAPISANE W ART. 41 UST. 2. USTAWY PRAWO OCHRONY ŚRODOWISKA (POŚ)

W poniższym zestawieniu przedstawiono miejsce odniesienia się autorów niniejszego raportu prognozy oceny oddziaływania PROW na środowisko do ustawowych wymagań

dotyczących zakresu prognozy oddziaływania na środowisko dokumentu planu lub programu (art. 41.2 ustawy Prawo ochrony środowiska⁶).

Lp.	Wymagania co do zawartości prognozy oddziaływania na środowisko, ujęte w art. 41.2 pkt 1 – 12a ustawy Prawo ochrony środowiska	Miejsce uwzględnienia wymagań ustawowych w raporcie prognozy oddziaływania na środowisko PROW
Art. 41.2 Prognoza oddziaływania na środowisko, o której mowa w ust. 1, powinna:		
1	zawierać informacje o zawartości, głównych celach projektowanego dokumentu oraz jego powiązaniach z innymi dokumentami;	Rozdział w raporcie (I.1.3.).
2	określać, analizować i oceniać istniejący stan środowiska oraz potencjalne zmiany tego stanu w przypadku braku realizacji projektowanego dokumentu;	Rozdział w raporcie (I.2.1 oraz I.2.2.2.)
3	określać, analizować i oceniać stan środowiska na obszarach objętych przewidywanym znaczącym oddziaływaniem;	Rozdział w raporcie (I.2.1, I.2.3)
4	określać, analizować i oceniać istniejące problemy ochrony środowiska istotne z punktu widzenia projektowanego dokumentu, w szczególności dotyczące obszarów chronionych;	Rozdział w raporcie (I.2.1, I.2.3)
5	określać, analizować i oceniać cele ochrony środowiska ustanowione na szczeblu międzynarodowym albo krajowym, istotne z punktu widzenia projektowanego dokumentu, oraz sposoby, w jakich te cele i inne problemy środowiska zostały uwzględnione podczas opracowywania dokumentu;	Cele te zostały uwzględnione w kryteriach oceny wykorzystanych w prognozie, a do sposobu ich uwzględnienia podczas opracowywania PROW odniesiono się w rozdziale II.
6	określać, analizować i oceniać przewidywane znaczące oddziaływania na środowisko oraz zabytki, w tym oddziaływania bezpośrednie, pośrednie, wtórne, skumulowane, krótkoterminowe, średnioterminowe i długoterminowe, stałe i chwilowe;	Do kwestii tych odniesiono się w rozdziale II.2 <i>Prognoza oddziaływania na środowisko PROW. Ocena szczegółowa</i> – zarówno w ocenie (zestawienia tabelaryczne dotyczące istotnych oddziaływań poszczególnych działań) jak i komentarzach dot. oddziaływania poszczególnych działań na środowisko
7	przedstawiać rozwiązania mające na celu zapobieganie, ograniczanie lub kompensację przyrodniczą negatywnych oddziaływań na środowisko, mogących być rezultatem realizacji projektowanego dokumentu;	Do kwestii tych odniesiono się w rozdziale II <i>Prognoza oddziaływania na środowisko PROW</i> (w szczególności w rekomendacjach)
8	przedstawiać rozwiązania alternatywne do rozwiązań zawartych w projektowanym dokumencie wraz z uzasadnieniem ich wyboru oraz opis metod dokonania oceny prowadzącej do tego wyboru, w tym także wskazania napotkanych trudności wynikających z niedostatków techniki lub luk we współczesnej wiedzy;	Do kwestii tych odniesiono się w rozdziale II.1 <i>Prognoza oddziaływania na środowisko PROW</i> (w szczególności w rekomendacjach). Do kwestii luk w wiedzy odniesiono się w rozdziale III.2
9	zawierać informacje o metodach zastosowanych przy sporządzaniu prognozy;	Rozdział w raporcie (III.1)
10	zawierać informacje o przewidywanych metodach analizy realizacji	Do kwestii tych odnosi się

⁶ Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 4 lipca 2006 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy - Prawo ochrony środowiska. Dz.U. 2006 nr 129 poz. 902

Lp.	Wymagania co do zawartości prognozy oddziaływania na środowisko, ujęte w art. 41.2 pkt 1 – 12a ustawy Prawo ochrony środowiska	Miejsce uwzględnienia wymagań ustawowych w raporcie prognozy oddziaływania na środowisko PROW
Art. 41.2 Prognoza oddziaływania na środowisko, o której mowa w ust. 1, powinna:		
	postanowień projektowanego dokumentu oraz częstotliwości jej przeprowadzania;	kryterium formalne nr 5 w rozdziale II.1
11	zawierać informacje o możliwym transgranicznym oddziaływaniu na środowisko;	Opisano to w rozdziale II.2.6.
12	zawierać streszczenie sporządzone w języku niespecjalistycznym;	Streszczenie umieszczono na początku raportu Prognozy
12a	W prognozie oddziaływania na środowisko, o której mowa w ust. 1, uwzględnia się informacje zawarte w prognozach oddziaływania na środowisko sporządzonych dla przyjętych dokumentów powiązanych z projektem dokumentu, o którym mowa w art. 40 ust. 1.	Do kwestii tych odnosi się kryterium formalne nr 6 w rozdziale II.1

I.2. STAN OBECNY I PROGNOZOWANY ŚRODOWISKA NA OBSZARACH WIEJSKICH W POLSCE

I.2.1. STAN OBECNY ŚRODOWISKA NA OBSZARACH WIEJSKICH W POLSCE

Oddziaływania na środowisko przedsięwzięć podejmowanych w ramach PROW będą miały bardzo szeroki charakter i dotyczyć będą niemal całego obszaru naszego kraju. Jedynymi obszarami nie objętymi tymi oddziaływaniami będą centra ośrodków metropolitalnych i większych miast, chociaż i na tych terenach mogą wystąpić oddziaływania pośrednie (np. odnoszące się do wpływu na zdrowie mieszkańców poprzez jakość dostarczanych na rynek płodów rolnych). Zatem analiza stanu środowiska odnosi się do problemów istotnych w skali całego kraju.

Rolnictwo, najważniejsza z funkcji gospodarczych obszarów wiejskich wraz z leśnictwem odgrywa w Polsce istotną rolę – zarówno jako sektor gospodarki, czynnik decydujący o poziomie rozwoju społecznego, jak i jako element kształtujący warunki przyrodnicze oraz wpływający na stan środowiska.

Z punktu widzenia gospodarczego rola omawianego sektora w ostatnich kilkunastu latach znacząco obniżyła się. O ile udział rolnictwa w wytwarzaniu PKB w 1945 roku wynosiła aż 60%, a na początku lat dziewięćdziesiątych prawie 20%, to w chwili obecnej spadła do ok. 2,5-4%. Tym niemniej obszary wiejskie i rolnictwo spełniają niezwykle ważną rolę gospodarczą i społeczną: rolnictwo jest miejscem pracy dla ok. ¼ aktywnej zawodowo ludności - co jednak przy niskiej wydajności oznacza bardzo wysokie, ukryte bezrobocie. Obszary wiejskie to miejsce wytwarzania surowców dla podmiotów sektora rolno-spożywczego. Na terenach wiejskich mieszka ponad 30% mieszkańców naszego kraju. Ponieważ zła sytuacja materialna na wsi jest często przyczyną zachowań, które mają

negatywne oddziaływania na środowisku (np. niewłaściwa gospodarka ściekami i odpadami, kłusownictwo, nielegalne pozyskiwanie drewna na opał itp.) jednym z czynników ochrony środowiska na tych obszarach powinny być działania na rzecz podnoszenia jakości życia mieszkańców oraz na rzecz zachowań prośrodowiskowych społeczności wiejskiej (np. respektowanie dobrej praktyki rolniczej).

Z punktu widzenia ochrony środowiska rolnictwo jest specyficznym działem gospodarki ze względu na to, że możliwości produkcji w ogromnym stopniu uzależnione są od stanu środowiska. Oznacza to, że prowadzenie niewłaściwej, rabunkowej gospodarki rolnej uniemożliwi lub, co najmniej utrudni, prowadzenie upraw i hodowli w przyszłości. Z tego względu rolnictwo jest niezwykle wrażliwe na środowiskowe oddziaływanie innych form działalności człowieka. Zanieczyszczenie gleb czy wód przez przemysł, sektor bytowo-komunalny miast, transport czy turystykę tak samo ogranicza możliwości produkcji rolnej jak spowodowanie tej degradacji przez samą działalność rolniczą. Sektor ten silnie oddziałuje na środowisko, przekształcając je, upraszczając jego strukturę, a w niektórych przypadkach zanieczyszczając i degradując. Jednym z czynników decydujących o znaczeniu rolnictwa dla stanu środowiska jest wielkość powierzchni, na której prowadzona jest produkcja rolna – w Polsce jest to ponad 50% całkowitej powierzchni naszego kraju (Tabela Nr 1). Dlatego od sposobu realizacji na tych terenach działań w odniesieniu do ochrony środowiska zależeć będzie krajobraz Polski i stan środowiska na terenie całego kraju.

Tabela nr 1. Wykorzystanie gruntów w Polsce w latach 1950-2004

	Udział w powierzchni Polski (w%)					
	1950	1980	1990	1995	2000	2004
Użytki rolne	65,6	60,3	59,3	57,4	57,0	52,2
Lasy	21,9	27,7	28,0	28,2	28,8	29,2
Inne	12,5	12,0	12,7	14,4	14,2	18,6

Źródło: Ochrona środowiska 2005. GUS. Warszawa 2005.

Leśnictwo, druga bardzo istotna funkcja obszarów wiejskich Polski, związana jest z lasami zajmującymi ok. 29,2 % powierzchni kraju. Lasy pełnią w Polsce zarówno funkcje produkcyjne (gospodarcze), jak i funkcje ekologiczne (ochronne) oraz społeczne. Leśnictwo i związany z nim przemysł drzewny nie odgrywają dużej roli w gospodarce kraju (ok. 0,28 % PKB), jednak o ich znaczeniu przesądzają pozostałe funkcje – ekologiczna i społeczna.

W Polsce dominują lasy będące własnością Skarbu Państwa (ponad 78 % powierzchni), zorganizowane jako Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe. Lasy prywatne zajmowały na koniec 2004 r. znacznie mniejszą powierzchnię – ok. 17 % powierzchni lasów ogółem. Wśród lasów prywatnych przede wszystkim mamy do czynienia z lasami osób fizycznych (ok. 94 % powierzchni lasów prywatnych) (*Leśnictwo 2005*). Podobnie jak w innych państwach Europy, tak i w Polsce lasy prywatne w stanowią najczęściej część gospodarstwa rolnego. Według danych Powszechnego Spisu Rolnego z 2002 r. ponad 841 tys. gospodarstw rolnych (28% wszystkich gospodarstw rolnych) posiada las. Wśród takich gospodarstw ponad 59 % posiada las o powierzchni do 1 ha, zaś tylko ok. 4 % gospodarstw ma las o powierzchni powyżej 5 ha. Strukturę powierzchniową prywatnych gospodarstw leśnych charakteryzuje duże rozdrobnienie, średnia powierzchnia lasu wynosi

około 1,3 ha, kiedy średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego w 2004 r. wynosiła 8,4 ha, w tym 7,5 ha użytków rolnych (*Mały Rocznik Statystyczny 2005*).

Las w gospodarstwie rolnym jest jednym z rodzajów użytkowania gruntów i w wielu przypadkach ułatwia jego prowadzenie, stanowiąc w przypadku większych powierzchni leśnych źródło niewielkiego dochodu pieniężnego, a w małych gospodarstwach bazę surowca drzewnego (opału lub surowca budowlanego). Należy jednak pamiętać, że ze względu na charakterystykę drzewostanów oraz sposób zorganizowania działalności gospodarczej w lasach prywatnych ich znaczenie gospodarcze i ekonomiczne jest niewielkie.

I.2.1.1. ŚRODOWISKO WODNE

Gospodarka rolna ma bardzo duży wpływ na stan i jakość zasobów wodnych. Podstawowe zagrożenia dla zasobów wodnych wynikające z tego rodzaju działalności są następujące:

- niedostosowana do warunków środowiska intensyfikacja rolnictwa, w tym nadmierna koncentracja produkcji zwierzęcej, nieracjonalne stosowanie nawozów i środków ochrony roślin, nieprawidłowa gospodarka wodno-ściekowa w gospodarstwie;
- przyspieszenie odpływu wód opadowych ze zlewni w wyniku: scalania pól (tworzenia dużych jednorodnych powierzchni), likwidacji zakrzaczonych obszarów bagiennych i oczek wodnych, budowy systemów odwadniających (przy braku nawodnień), nieracjonalna regulacja rzek i budowa wałów przeciwpowodziowych.

Ponadto należy pamiętać, że rolnictwo, obok leśnictwa jest największym konsumentem wody (ewapotranspiracja⁷). Urządzenie i użytkowanie przestrzeni rolniczej wraz z istniejącymi systemami wodno-melioracyjnymi w istotny sposób wpływają na obieg wody w zlewni. W wyniku różnych działań człowieka nastąpiło wyraźne przyspieszenie odpływu wód ze zlewni, powodując zwiększenie częstotliwości występowania susz i powodzi oraz przyczyniając się do zanieczyszczenia wód.

O dużej roli gospodarki wodnej w rolnictwie może świadczyć fakt, że około 40% użytków rolnych (prawie 20% powierzchni całego kraju) wyposażonych jest w urządzenia melioracyjne. W większości są to systemy odwadniające. Około 0,5 mln ha powierzchni zmeliorowanych (głównie użytków zielonych) wyposażonych jest w budowlę pozwalającą na prowadzenie nawodnień, ale jedynie na 90 tys. ha nawodnienia są obecnie prowadzone. Osuszenie gleb organicznych, a szczególnie torfowych, uruchamia negatywne procesy murszenia torfu i decesji⁸ złoża torfowego – mimo chwilowej poprawy warunków produkcyjnych po odwodnieniu terenu bagiennego, w dłuższej perspektywie czasowej prowadzi to do znacznego pogarszania się właściwości gleb. Nie bez znaczenia jest też intensywne uwalnianie gazów cieplarnianych do atmosfery oraz związków azotu zanieczyszczających wody gruntowe. Te negatywne procesy dotyczą obecnie w Polsce zdecydowanej większości użytków rolnych na glebach torfowych.

---

⁷ Ewapotranspiracja – ubytek wody z powierzchni Ziemi drogą bezpośredniego parowania z gruntu oraz transpiracji roślin.

⁸ Decesja – wzmożony proces humifikacji i mineralizacji organicznych składników gleb hydrogenicznych, będący częścią procesu murszenia (proces glebotwórczy) i przebiegający w warunkach zmniejszonego lub przerwane go uwodnienia.

Aktualnie obecnie obserwuje się rozwój tzw. nawodnień umiejscowionych (kropłowe) sadów i upraw warzyw. Brak jednak wiarygodnych informacji o powierzchni nawadnianej i wielkości poboru wody. Nawodnienia te są oparte o pobór wód podziemnych z płytkich, do głębokości 30 m studni, dla uruchomienia, których nie jest wymagane pozwolenie wodnoprawne. Nie prowadzi się natomiast drogich nawodnień upraw polowych, co wynika ze stanu ekonomicznego polskiego rolnictwa. Należy nadmienić, że w innych krajach leżących w naszej strefie klimatycznej (np. Niemcy, Belgia, Holandia) i o wyższych opadach, około 3-8% upraw polowych jest nawadniane. Przy wyczerpywalności zasobów wodnych może okazać się, że w niedalekiej przyszłości dostęp do wody decydować będzie o wielkości produkcji roślinnej.

Wg danych GUS na rok 2004 (*Ochrona... 2005*), z całkowitej objętości pobieranej wody (ok. 11 tys. hektometrów sześciennych) 71,1% wody zużywane jest na cele przemysłowe, 19,2% na cele komunalne (eksploatacja sieci wodociągowej), natomiast jedynie 9,7% na nawodnienia w rolnictwie i leśnictwie oraz uzupełnienie stawów rybnych. Należy zwrócić uwagę, że z tych ostatnich największa objętość wody pobierana jest do napełnienia stawów rybnych.

W ostatnich latach doszło do istotnych zmian w gospodarce zasobami wodnymi. Wprowadza się nowoczesny, oparty w zasadzie na układzie zlewniowym (a nie na podziale administracyjnym) system zarządzania gospodarką wodną. Wyznaczone zostały także, zgodnie z tzw. dyrektywą azotanową⁹, obszary wrażliwe na zanieczyszczenia azotanami. Te z tych obszarów, na których stężenie azotanów przekracza 50 mg/l, stanowią mniej niż 1% powierzchni kraju. Na obszarach tych wprowadzane są specjalne programy ochrony wód, część z zawartych w nich działań dotyczy rolnictwa.

Zmniejszyło się zużycie wody – zarówno przez gospodarkę komunalną jak i przemysł oraz rolnictwo (Tabela nr 2). Dzięki wybudowaniu w ostatnich 15 latach około 4 000 oczyszczalni ścieków redukcji uległ ładunek zanieczyszczeń o charakterze punktowym odprowadzany do wód (mapa nr 1). Wg GUS w latach 1990-2003 ilość ścieków komunalnych odprowadzanych do wód powierzchniowych zmniejszyła się o 42,8%, z 2313,9 mln m³ do 1323,7 mln m³, a ścieków przemysłowych wymagających oczyszczenia o 52,7%, z 1800,8 mln m³ do 852,1mln m³. Niestety wzrost ilości przyłączy wodociągowych na terenach wiejskich przy jednoczesnym niedorozwoju budowy sieci kanalizacyjnej i zbyt wysokich opłatach za wywóz ścieków, powodują wzrost ilości ścieków wiejskich nieoczyszczonych lub oczyszczonych tylko mechanicznie.

Tabela nr 2. Zasoby eksploatacyjne wód podziemnych oraz pobór wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności wg województw w 2004 r.

Województwa	Zasoby eksploatacyjne wód podziemnych (stan w dniu 31 XII)	Pobór wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności (wody powierzchniowe i podziemne)
	W hektometrach sześciennych	
Polska	16500,1	10990,0
Dolnośląskie	671,4	456,0

⁹ Dyrektywa Rady 91/676/EWG w sprawie ochrony wód przed zanieczyszczeniem powodowanym przez azotany pochodzące ze źródeł rolniczych.

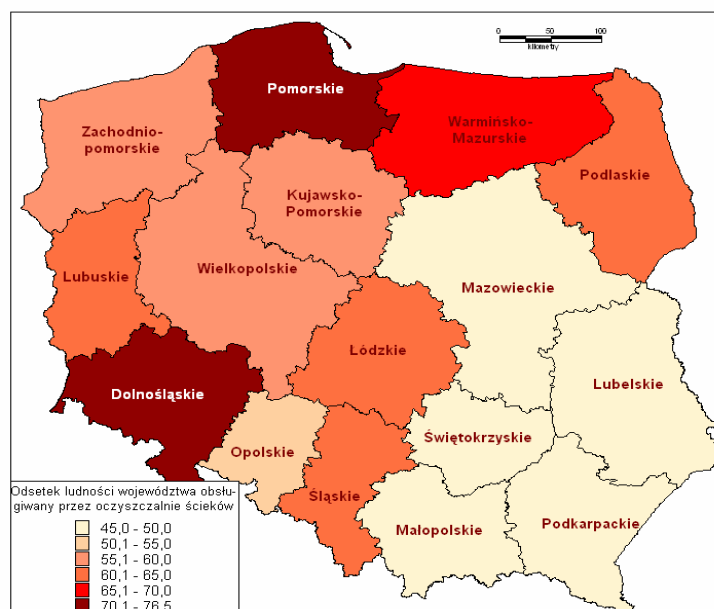
Prognoza oddziaływania na środowisko PROW

Kujawsko-pomorskie	1263,9	236,4
Lubelskie	1137,7	355,0
Lubuskie	791,5	101,1
Łódzkie	1307,9	326,9
Małopolskie	579,3	879,9
Mazowieckie	1911,2	2678,3
Opolskie	469,3	127,0
Podkarpackie	501,4	274,0
Podlaskie	659,1	88,8
Pomorskie	1423,9	284,8
Śląskie	978,7	528,9
Świętokrzyskie	530,2	1110,5
Warmińsko-mazurskie	1130,2	124,1
Wielkopolskie	1570,8	1894,8
Zachodniopomorskie	1483,7	1523,5

Źródło: Ochrona Środowiska 2005. GUS. Warszawa 2005.

Mapa nr 1. Odsetek ludności województw obsługiwany przez oczyszczalnie ścieków w 2003 r.

Źródło: Kistowski M., Regionalny model zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska Polski a strategię rozwoju województw, Uniwersytet Gdański, Bogucki Wydawnictwo Naukowe. Gdańsk-Poznań, 2003.

„Mimo redukcji ilości odprowadzanych ścieków wody powierzchniowe są nadal w znacznym stopniu zanieczyszczone, do czego w dużej mierze przyczynia się działalność rolnicza. Wody powierzchniowe i płytkie wody podziemne są mocno zanieczyszczone związkami biogennymi. Ze źródeł powierzchniowych do wód w dorzeczu Wisły dopływa 113 969 ton/rok azotu i 8 574,9 ton fosforu, do wód dorzecza Odry odpowiednio 87 222,8 ton N/rok i 5 644,9 ton P/rok. Ilość azotu odprowadzanego do wód ze źródeł obszarowych jest niemal ośmiokrotnie, a fosforu prawie czterokrotnie większa niż ze źródeł punktowych” (Raport dla Obszaru... 2005a; Raport dla Obszaru... 2005b).

Biorąc pod uwagę kryterium fizyko-chemiczne oraz bakteriologiczne można powiedzieć, że czystość rzek poprawiła się nieznacznie w latach 1993-2003 (mierzona procentowym udziałem wód zaliczonych do określonych klas czystości w całkowitej długości

odcinków kontrolowanych). Dla kryterium fizyko-chemicznego notowany jest postęp we wskaźnikach czystości wód w rzekach. Znacznie obniżył się procentowy udział długości wód pozaklasowych w długości odcinków kontrolowanych: z 35,8% w 1990 roku do niecałych 13% w 2003 r. (*Ochrona... 2004*). Jednocześnie wzrósł udział odcinków wód zaliczanych do wyższych klasy czystości¹⁰. Dla kryterium bakteriologicznego poprawa w latach 1990-2003 jest trwała, ale nieznaczna. W ostatnich latach stwierdzono poprawę kilku podstawowych wskaźników na głównych rzekach Polski, w tym: BZT, tlenu rozpuszczonego, fosforu i azotu amonowego. Na punktach pomiarowych na wszystkich rzekach notowany jest spadek poziomu fosforanów. Monitorowany poziom azotanów i azotu amonowego jest różnokierunkowy, tendencję malejącą stwierdzono m.in. na takich rzekach jak: Narew, Nysa, Warta, Bug. W wodach rzecznych zanotowano także spadek stężenia metali ciężkich: ołowiu, chromu i miedzi.

Większość jezior w Polsce to jeziora eutroficzne. Na stopień eutrofizacji¹¹ największy wpływ ma zagospodarowanie terenu. Najlepszym stanem charakteryzują się jeziora ze zlewni lesistych natomiast najgorszym jeziora śródmiejskie. Nadal przeważają jeziora z wodami klasy II i III. W wodach jezior notuje się pozytywną tendencję obniżania stężenia związków fosforu i azotu (*Raport... 2003*). Budujący jest fakt, że udało się zahamować i stopniowo odwrócić trend pogarszania się czystości wód w jeziorach. Jednak nawet poprawa czystości wody nie jest równoznaczna z odtworzeniem zdegradowanych przez eutrofizację ekosystemów jeziornych (jeziora, w przeciwieństwie do cieków, mają bardzo ograniczone możliwości regeneracji).

Emisja zanieczyszczeń pochodzenia rolniczego następuje w wyniku wyłukiwania nawozów z pól, jak również z obęjsów gospodarczych i odwadniających systemów melioracyjnych. Sądzić należy, że sytuacja ulega stopniowej poprawie, co powinno wynikać z wdrażania Kodeksu Dobrej Praktyki Rolniczej, w tym budowy szczelnych zbiorników na płynne odchody zwierzęce i płyt obornikowych. Dotychczasowe pomiary nie wykazują zanieczyszczenia wód pestycydami, jednak zagrożenia takie, wraz z intensyfikacją rolnictwa, mogą narastać w szczególności w rejonie dużych gospodarstw. Jednak generalnie przestrzeganie standardów środowiskowych będzie minimalizować takie zagrożenia.

Jedną z zasad zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich jest takie użytkowanie terenów rolnych, aby nie powodować zanieczyszczenia wód powierzchniowych i podziemnych oraz nie pogarszać struktury bilansu wodnego (zwiększenia częstotliwości występowania susz i powodzi). Cel ten osiągnąć jest poprzez ograniczanie emisji zanieczyszczeń ze źródeł rolniczych, co w dużym stopniu zapewnia gospodarka rolna prowadzona zgodnie z Kodeksem Dobrej Praktyki Rolniczej.

Nakaz racjonalnego korzystania z zasobów wodnych wynika także z obowiązujących przepisów – zarówno krajowych jak i wspólnotowych. Najważniejszym aktem prawnym, który w najbliższych latach wpłynie na sposób gospodarowania zasobami wodnymi w

---

¹⁰ Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 11 lutego 2004 r. w sprawie klasyfikacji dla prezentowania stanu wód powierzchniowych i podziemnych, sposobu prowadzenia monitoringu oraz sposobu interpretacji wyników i prezentacji stanu tych wód (Dz.U. Nr 32, poz. 284) obecnie obowiązuje pięciostopniowa klasyfikacja wód, przy czym w opracowaniach GUS, w statystykach wykorzystywany jest podział na trzy klasy czystości wód (Rozporządzenie MOŚZNiL z dnia 5 listopada 1991r.(Dz.U. Nr 116, poz.503). Uniemożliwia to dokonanie porównań z rokiem 2004.

¹¹ Eutrofizacja – proces wzbogacania zbiorników wodnych w substancje pokarmowe (nutrienty, biogeny), głównie w związku azotu i fosforu.

Polsce i ich eksploatację jest Ramowa Dyrektywa Wodna UE (RDW)¹². Nakłada ona na państwa członkowskie obowiązek zapewnienia w 2015 roku „...dobrej jakości wszystkich zasobów wodnych”. Ramowa Dyrektywa Wodna, której zasadniczym celem jest stworzenie ram prawnych dla ochrony wód powierzchniowych i podziemnych, wywiera niewątpliwy wpływ na wszystkie sektory gospodarki, jak np. rolnictwo, przemysł, transport, infrastruktura związana z turystyką, miejskie i wiejskie oczyszczalnie ścieków. Wdrożenie przepisów RDW wymuszać będzie podejmowanie szeregu działań dla ograniczenia niekorzystnego oddziaływania gospodarki na zasoby wodne i ekosystemy od wód zależne.

I.2.1.2. OCHRONA POWIETRZA I KLIMATU

Od 1990 r. systematycznie zmniejsza się wielkość ładunku zanieczyszczeń odprowadzanego do powietrza atmosferycznego. Jest to spowodowane wieloma przyczynami:

- zmianą struktury gospodarki i restrukturyzacją tych sektorów gospodarki, które są znaczącymi źródłami emisji do powietrza;
- znacznymi nakładami finansowymi na programy ochrony powietrza, przede wszystkim poniesionymi przez podmioty gospodarcze i sfinansowanymi ze środków publicznych funduszy ekologicznych;
- znaczącą konwersją paliw – odejściem w gospodarce komunalnej od węgla na rzecz gazu ziemnego.

W tabeli 3 przedstawiono zmiany w wielkości emisji wybranych zanieczyszczeń w latach 1990-2003.

Tabela nr 3. Całkowita emisja^{a)} głównych zanieczyszczeń powietrza

Wyszczególnienie	1990	1995	2000	2003
	W tysiącach ton			
Dwutlenek siarki	3210	2376	1511	1375
Dwutlenek azotu	1280	1120	838	808
Dwutlenek węgla	381482	348926	314812	319082
Tlenek węgla	-	4547	3463	3318
Niemetanowe lotne związki organiczne:	1121	1076	904	892
-źródła antropogeniczne	831	769	599	585
- przyroda	290	307	306	307
Amoniak	550	380	322	323
Pyły ^{b)}	1950	1308	464 ^{c)}	476 ^{c)}

a) dane szacunkowe, b) dla lat 1990-1999 emisja ze źródeł stacjonarnych, dla lat 2000-2002 ze źródeł stacjonarnych i mobilnych, c) dane nieporównywalne z latami poprzednimi, patrz „Uwagi metodyczne” w opracowaniu źródłowym.

Źródło: Ochrona środowiska 2005. GUS. Warszawa 2005.

Rolnictwo nie jest istotnym źródłem podstawowych zanieczyszczeń atmosferycznych, takich jak dwutlenek siarki czy tlenki azotu, tym niemniej jest znaczącym źródłem emisji

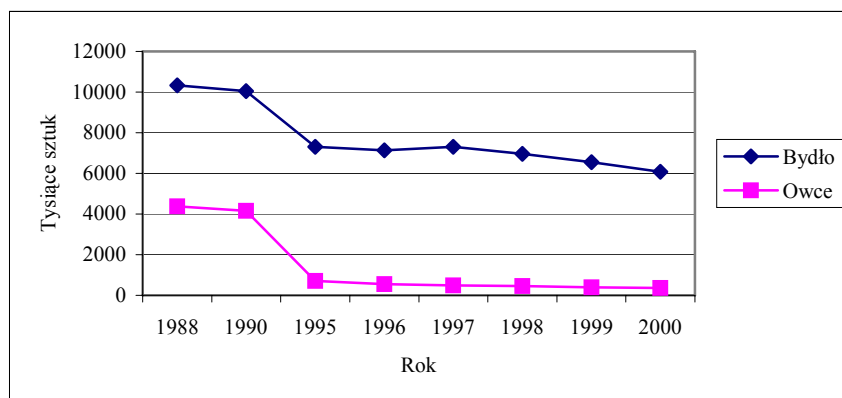
¹² Ramowa Dyrektywa Wodna stopniowo jest wdrażana do polskiego prawa, nie wszystkie przepisy zostały już w pełni przeniesione.

substancji specyficznych, zwłaszcza gazów cieplarnianych. Sektor ten w Polsce jest źródłem 74% całkowitej emisji podtlenku azotu i 23% metanu. Dlatego też z punktu widzenia ochrony klimatu najważniejszymi wskaźnikami w rolnictwie jest wielkość pogłowia i sposób hodowli zwierząt (zwłaszcza bydła i owiec), sposób postępowania z odchodami zwierzęcymi oraz poziom nawożenia azotowego gleb (*Trzeci raport...2001*).

Od 1988 roku notuje się w Polsce stały spadek liczby chowu krów i owiec (Rys. 1). Do 2000 roku pogłowie krów zmniejszyło się o ok. 40 %, zaś owiec o przeszło 90%! (*Rocznik... 2002*) Spowodowało to istotne ograniczenie wielkości emisji metanu z tego sektora gospodarki.

Produkcja zwierzęca jest na ogół ekstensywna i dotyczy ponad 51% bydła i ok. 40% trzody chlewnej. Nadal w chowie dominuje system ściółkowy oraz wypas zwierząt (w okresie wegetacyjnym) na pastwiskach. Żywienie zwierząt w Polsce oparte jest głównie na paszach objętościowych i treściwych wyprodukowanych w oparciu o plony uzyskiwane w gospodarstwie. Poważnym problemem jest sposób magazynowania płynnych odchodów zwierzęcych – tylko nieliczna grupa gospodarstw posiada szczelne zbiorniki na nie. Niewłaściwy sposób postępowania z nawozami naturalnymi jest znaczącym źródłem emisji metanu i amoniaku.

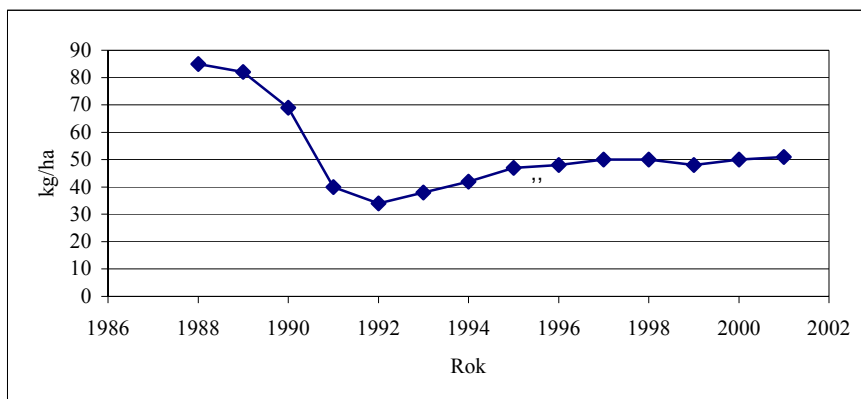
Rysunek 1. Pogłowie bydła i owiec w latach 1988-2000 (w tys. sztuk)

Źródło: opracowanie na podstawie Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2002. GUS. Warszawa, 2002

Również wielkość nawożenia azotowego uległa znaczącemu zmniejszeniu, zwłaszcza na początku lat 90. (*Rocznik... 2002*). Choć później poziom nawożenia zaczął wzrastać, to wynosi on obecnie około 60% poziomu z końca lat osiemdziesiątych (Rys. 2). Istotne jest także to, że w warunkach glebowo-klimatycznych Polski proces tworzenia i ulatniania się podtlenku azotu zachodzi stosunkowo mało intensywnie, co sprzyja zmniejszeniu strat azotu.

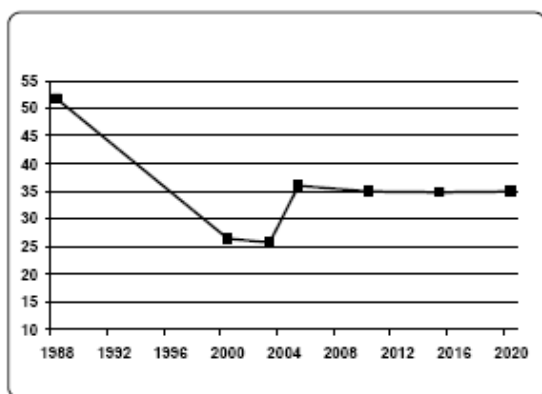
Rysunek 2. Zużycie mineralnych nawozów azotowych w kg/ha UR w latach 1988-2001

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2002. GUS. Warszawa 2002

Tym niemniej opisane powyżej, pozytywne – z punktu widzenia ochrony klimatu - trendy prawdopodobnie nie mają charakteru stałego. Jednym z przewidywanych skutków wstąpienia Polski do Unii Europejskiej jest zwiększenie intensywności polskiego rolnictwa, co może przełożyć się na wzrost zarówno pogłowia zwierząt gospodarskich, jak i wielkości nawożenia azotowego. Jednak wzrost pogłowia jest ograniczany przez limit kwot mlecznych, a nawozy przez – rosnące koszty środków produkcji. Ważne jest podejmowanie w rolnictwie działań zapobiegawczych zmniejszających ryzyko wzrostu wielkości emisji w przyszłości, jak również adaptacyjnych do zmieniających się warunków klimatycznych. Wg projektu IV Raportu Rządowego dla Konferencji Stron Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu w odniesieniu do rolnictwa stwierdza się, że w „sektorze rolnictwo prognozuje się generalnie stabilizację emisji gazów cieplarnianych w latach 2005-2020 poza emisją z fermentacji jelitowej, gdzie spodziewany jest spadek spowodowany prognozowanym zmniejszeniem się pogłowia bydła” (Rys. 3)¹³

Rysunek 3. Emisje gazów cieplarnianych z sektora rolnictwo [mln ton ekw. CO₂¹⁴]

Źródło: Ministerstwo Środowiska

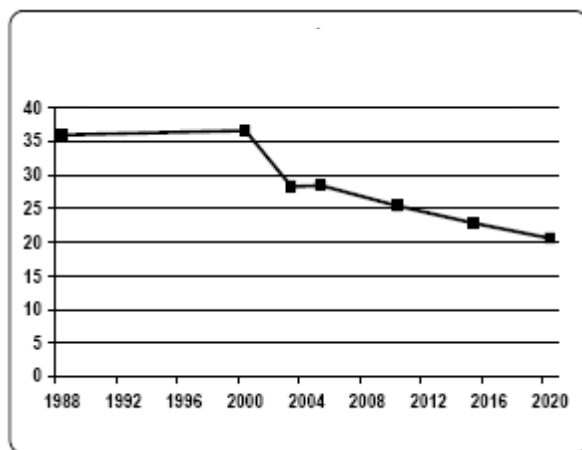
¹³ Dane z lat objętych projekcją trudno porównać z danymi za lata 2000-2003 ze względu na trwającą rekalkulację emisji gazów cieplarnianych w tym sektorze.

¹⁴ Określenie ekwiwalentu CO₂ związane jest z *Global Warming Potential*, czyli z indeksem służącym do porównania wielkości udziału różnych gazów w globalnym ociepleniu. Jest wskaźnikiem względnym, odnoszonym do zmian w bilansie promieniowania powodowanego przez ciągłą emisję 1 kg CO₂.

W leśnictwie i w zmianach użytkowania terenów wg tego samego raportu przewiduje się „...*tendencję spadkową w pochłanianie netto gazów cieplarnianych, od ok. 28 mln ton w roku 2005 do nieco ponad 20 mln ton w roku 2020. Zmiany te są przede wszystkim wynikiem prognozowanego wzrostu pozyskania drewna w okresie do 2020 r., co wpłynie na spadek pochłaniania netto pomimo prognozowanego zwiększenia powierzchni leśnej (m. in. dzięki zalesianiu) oraz prognozowanego wzrostu zasobów drzewnych na pniu.*” (Rys 4.).

Nie bez znaczenia dla emisji gazów cieplarnianych pozostaje ich emisja z odwodnionych torfowisk, ulegających mineralizacji. Mimo braku precyzyjnych danych ilościowych, problem trzeba uznać za poważny, dotyczy bowiem zdecydowanej większości użytkowanych rolniczo gleb torfowych w Polsce. Odwodnienie większości polskich torfowisk, oprócz uruchamiania emisji CO₂, oznacza także "wyłączenie" mechanizmu trwałego wiązania węgla w wyniku procesu torfotwórczego.

Rysunek 4. Zmiany pochłaniania netto gazów cieplarnianych z sektora „Zmiany użytkowania gruntów i leśnictwo” [mln ton CO₂]

Źródło: Ministerstwo Środowiska

Ważnym działaniem z punktu widzenia ochrony klimatu jest zastępowanie produkcji energii i paliw z zasobów nieodnawialnych surowcami odnawialnymi. Według oceny ekspertów techniczne możliwości wykorzystania energii odnawialnej (OZE) w Polsce wynoszą 1750 PJ tj. 47% udziału obecnego zużyciu nośników energii pierwotnej, a rozkłada się to na: 43% biomasy, 28% energetyka wodna, 25% energetyka słoneczna, 13% energia geotermalna i 16% energetyka wiatrowa. W roku 2004 udział energetyki odnawialnej wynosił jedynie 4.71% udziału w zużyciu nośników energii pierwotnej, a udział jej w produkcji energii elektrycznej wynosił ok. 2%. Poniżej zestawienia (Tabele nr 4-6) obrazujące moc zainstalowaną w OZE w zużyciu nośników pierwotnych w latach 2000-2004 oraz zainstalowaną moc i produkcję energii ze źródeł odnawialnych w 2004 r. Jak widać biomasa ma duże znaczenie w rozwoju energetyki odnawialnej a jej potencjał jest największy z wszystkich jej rodzajów. Powoli otwiera się rynek na biopaliwa, ale wiele jeszcze jest do zrobienia. Sejm przyjął ustawę o biopaliwach. Szacuje się, że w roku 2010 można będzie osiągnąć 5% udział biopaliw w ogólnym zużyciu paliw w transporcie. Rozwój OZE, a

specjalnie wytwarzanie biomasy, produkcja nowych technologii i urządzeń mogą mieć pozytywny wpływ na rozwój terenów wiejskich (Żmijewski... 2006).

Tabela 4. Udział OZE w zużyciu pierwotnych nośników energii.

	2000	2001	2002	2003	2004
	tysiące toe				
Zużycie pierwotnych nośników	90 050	90 039	89 185	93 189	91 705
OZE	3 801	4 076	4 139	4 157	4 315
W tym :					
Geotermalna	3	3	6	7	8
Biomasa	3 587	3 830	3 901	3 929	4 062
Wiatr	0,5	1,0	5,0	11,0	12,0
Wodna	181	200	196	144	179
Udział OZE ogółem	4,2%	4,5%	4,6%	4,5%	4,7%

Źródło: Materiały robocze Europejskiego Centrum Energetyki Odnawialnej i Fundacji na rzecz Efektywnego Wykorzystania Energii.

Tabela 5. Moc zainstalowana w OZE na dzień 1 marca 2006 (dane URE¹⁵).

Rodzaj źródła OZE	Moc zainstalowana [MW]	Procentowy udział mocy
Woda	1002,6	77%
Wiatr	83,2	15%
Biogaz	31,97	2%
Biomasa	189,8	6%

Źródło: Materiały robocze Europejskiego Centrum Energetyki Odnawialnej i Fundacji na rzecz Efektywnego Wykorzystania Energii.

Tabela 6. Produkcja energii elektrycznej w OZE w roku 2005 (dane URE).

Rodzaj źródła OZE	Energia [MWh]	Procentowy udział produkcji
El. na biomasę	467 018,483	12%
El. na biogaz	103 120, 614	3%
El. Wiatrowe	135 043,313	4%
El. Wodne	2 175 060,244	58%
Współspalanie¹⁶	877 000,321	23%
Łącznie	3 757 251,975	100%

Źródło: Materiały robocze Europejskiego Centrum Energetyki Odnawialnej i Fundacji na rzecz Efektywnego Wykorzystania Energii.

¹⁵ Urząd Regulacji Energetyki.

¹⁶ Współspalanie węgla i biomasy budzi poważne kontrowersje. Dotyczą one przede wszystkim ograniczonej ilości drewna (pogorszenie warunków funkcjonowania przemysłu meblarskiego i papierniczego), jak i kosztów energetycznych transportu, a także upraw monokulturowych ze stosowaniem chemicznych środków ochrony roślin i znaczną presją na zasoby wodne.

I.2.1.3. RÓŻNORODNOŚĆ BIOLOGICZNA

Polska cechuje się wysoką różnorodnością biologiczną przestrzeni rolniczej. Połowa z około 482 zespołów roślinnych występujących na obszarze Polski jest związana z obszarami rolniczymi, a 45 typów zbiorowisk roślinnych użytkowane jest jako łąki i pastwiska, ich istnienie uzależnione jest od określonych typów gospodarki rolnej. Charakter naturalny i półnaturalny zachowały bagienne łąki i pastwiska, ekstensywne łąki i pastwiska zlokalizowane w naturalnych dolinach rzecznych, łąki trzęślicowe, świeże łąki górskie, górskie murawy bliźniczkowe, murawy kserotermiczne. Cennymi elementami szaty roślinnej są – nie użytkowane rolniczo, ale rozproszone w krajobrazie rolniczym – zarośla śródpolne (czyżnie), śródpolne bagienka, torfowiska i oczka wodne. Istotną ostoją różnorodności biologicznej są wciąż często spotykane w krajobrazie rolniczym płaty nie użytkowanej roślinności na ugorach i miedzach śródpolnych, a także płaty bogatej roślinności ruderalnej na przydrożach, przypłociach, przychaciach, przy opuszczonych domostwach i na innych niewykorzystanych rolniczo terenach wiejskich.

Różnorodność siedlisk obszarów rolniczych sprzyja stabilnemu występowaniu około 100 gatunków ptaków. Dane z Monitoringu Pospolitych Ptaków Lęgowych potwierdzają rolę Polski jako kraju stanowiącego wyróżniającą się w skali europejskiej ostoję bogatej awifauny związanej z krajobrazem rolniczym. Polsce przypisuje się strategiczne znaczenie dla zachowania globalnych populacji ptaków typowych dla krajobrazu rolniczego takich jak: bocian biały, ortolan (obydwa gatunki o znaczeniu europejskim), skowronek, kuropatwa i pokląskwa. Niestety, od kilku lat także i w Polsce zaznaczają się negatywne trendy ilościowe populacji wielu gatunków ptaków związanych z krajobrazem rolniczym. Populacje ptaków krajobrazu rolniczego zmniejszały się w Polsce w latach 2000-2004 w tempie 3%, gdy populacje ptaków związane z wnętrzem lasów wzrastały w tym czasie w tempie około 3% rocznie.

Obszary rolnicze Polski są również istotną ostoją flory. W Polsce do dziś odnaleźć można wiele gatunków chwastów polnych¹⁷, szybko ginących w całej Europie. Istotnym składnikiem polskiej flory jest także grupa gatunków związanych z ekstensywnym użytkowaniem łąkowym (np. storczyki, pełniki, mieczyki). Ekstensywny wypas warunkuje utrzymywanie się w polskiej florze grupy halofitów (na bardzo rzadkich w skali kraju, zasolonych siedliskach) oraz roślin stepowych (występują rzadko, na siedliskach kserotermicznych). Niestety, w ostatnich latach większość gatunków roślin związanych z przestrzenią rolniczą wyraźnie traci stanowiska i populacje. Cała grupa chwastów polnych należy do najsilniej zagrożonych składników flory Polski. Negatywne procesy dotyczą – postępując od zachodu Polski – nawet do niedawna pospolitych jeszcze gatunków łąkowych (np. knieć błotna inaczej kaczeniec, rdest wężownik).

W Polsce dość dobrze zachowała się różnorodność tradycyjnych ras zwierząt hodowlanych i odmian roślin uprawnych. Od roku 2000 prowadzone są specjalne działania na rzecz jej ochrony.

Szacuje się, że obszary rolnicze będą stanowić ok. 30% powierzchni obszarów Natura 2000 w Polsce. Stanowią, więc znaczący element tworzonej w Polsce sieci. Z punktu

---

¹⁷ Chwasty polne to rośliny dziko rosnące na polach uprawnych.

widzenia jej funkcji, określone użytkowanie rolnicze jest konieczne dla zachowania przynajmniej kilkudziesięciu potencjalnych przedmiotów ochrony, jak na przykład:

- siedliska przyrodnicze: bagienne solniska nadmorskie, śródlądowe halofilne łąki, murawy kserotermiczne, górskie i niżowe murawy bliźniczkowe, zmiennowilgotne łąki trzęślicowe, łąki selernicowe, niżowe i górskie łąki użytkowane ekstensywnie, górskie łąki konietlicowe użytkowane ekstensywnie oraz torfowiska alkaliczne (niektóre typy);
- rośliny: starodub łąkowy;
- zwierzęta: wodniczka, świergotek polny, orliki (żerowiska!), bocian biały, błotniak zbożowy, błotniak łąkowy, kraska, derkacz, ortolan, dubelt, gąsiorek, dzierzba czarnoczelna, batalion, kumak nizinny, czerwoczyk nieparek, modraszek nausitous i modraszek telejus.

Element przestrzeni rolniczej Polski stanowią również lasy niepaństwowe. Mimo że stanowią one zaledwie ok. 17% polskich lasów, to w województwach: małopolskim, mazowieckim, lubelskim, podlaskim, łódzkim i świętokrzyskim ich udział przekracza 30% regionalnej powierzchni leśnej. Lasy prywatne cechują się niską zasobnością i niekorzystnymi cechami taksacyjnymi często występują w bardzo małych kompleksach, ale są bardzo istotnymi ostojami przyrody – np. dla obuwika, sasanki otwartej, cietrzewia, borów chrobotkowych czy buczyn storczykowych. Znaczenie lasów prywatnych dla różnorodności biologicznej związane jest z bardzo ekstensywnym charakterem prowadzonej w nich gospodarki i z niskim poziomem gospodarczej kultury leśnej – potencjalna intensyfikacja i ulepszenie gospodarki leśnej w lasach prywatnych może pogorszyć ich znaczenie (przydatność) dla podtrzymania różnorodności biologicznej.

Stan zachowania różnorodności biologicznej na terenach wiejskich w Polsce jest silnie zróżnicowany przestrzennie. Rysuje się wyraźny podział kraju pod tym względem na dwie części – strefę ekstensywnego rolnictwa i lepiej zachowanej agrobioróżnorodności w Polsce południowo-wschodniej (w przybliżeniu województwa: mazowieckie, lubelskie, łódzkie, świętokrzyskie, śląskie, małopolskie i podkarpackie) oraz intensywnego rolnictwa, w którym różnorodność biologiczna przestrzeni rolniczej doznała już poważnego uszczerbku, a jej utrata postępuje wciąż w stosunkowo szybkim tempie (województwa: zachodniopomorskie, lubuskie, dolnośląskie, pomorskie, wielkopolskie, opolskie, kujawsko-pomorskie, warmińsko-mazurskie i częściowo podlaskie). Strefa ekstensywnego rolnictwa jest również strefą „ekstensywnego leśnictwa” w lasach niepaństwowych i strefą, w której lasy te mają duże znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej.

W ostatnich latach obserwuje się, postępujące od zachodu i północy Polski, ale dotykające terenu całego kraju, wyraźne negatywne procesy:

- niemal zupełny regionalny zanik niektórych cennych przyrodniczo ekosystemów krajobrazu rolniczego, zwłaszcza związanych z bardzo ekstensywnymi lub historycznymi sposobami użytkowania (np. łąki trzęślicowe oraz psiary – w zachodniej Polsce praktycznie utraciły ok. 95% stanowisk, podczas gdy we wschodniej Polsce wciąż jeszcze zachowały znaczną część swoich zasobów);
- gwałtowny spadek liczebności oraz liczby stanowisk praktycznie wszystkich gatunków płazów – proces, choć z różnym nasileniem, zaznacza się w całym kraju i jest związany

m. in.: (lecz nie tylko!) ze zmianami struktury krajobrazu rolniczego – w tym z masowym zanikiem śródpolnych oczek wodnych;

- ginięcie chwastów polnych (chwasty polne to gatunki ginące w całej Europie, wiele ich gatunków znajduje się na skraju wyginięcia także w Polsce: ostatnimi regionami stanowiącymi istotne ostoje chwastów są m. in. Poniemie, Lubelszczyzna oraz niektóre rejony Opolskiego, Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej i Podkarpacia);
- gwałtowny, regionalny regres populacji wielu – do niedawna pospolitych - gatunków roślin łąkowych (np. kaczeniec, rdest wężownik, świetliki);
- wyraźny regres populacji wielu do niedawna pospolitych gatunków ptaków związanych z krajobrazem rolniczym (np. dudek, czajka, wróbel mazurek, świergotek polny, szczygieł, dzierlatka) - zaznaczający się głównie w Polsce zachodniej i północnej (obszary bardziej intensywnego, nowocześniejszego rolnictwa); notowany jest wyraźny negatywny trend Farmland Bird Index (FBI)¹⁸.

Stan zachowania różnorodności biologicznej wykazuje wyraźną korelację z parametrami struktury rolnictwa. Chociaż różne gatunki związane są z różnymi cechami strukturalnymi (np. liczebność wielu ptaków związana jest z „mozaikowością” krajobrazu rolniczego, obecność dudka – z istnieniem pastwisk z pasącymi się na nich zwierzętami oraz z obecnością w pobliżu starych drzew, wysoka różnorodność chwastów – z występowaniem gleb rędzinowych przy równoczesnym niskim poziomie kultury agrotechnicznej i wysokim rozdrobnieniu struktury gospodarstw), istnieje wyraźna prawidłowość generalna – najlepszy stan zachowania różnorodności przestrzeni rolniczej związany jest ze strukturą małych, zwykle prywatnych gospodarstw rolnych, funkcjonujących na granicy opłacalności ekonomicznej i w rezultacie prowadzących gospodarkę o zróżnicowanym, ale generalnie ekstensywnym charakterze. Dla różnorodności biologicznej optymalne jest, więc rolnictwo o charakterze niekorzystnym z ekonomicznego punktu widzenia – sprzeczność ta jest najistotniejszym zagrożeniem dla różnorodności biologicznej przestrzeni rolniczej Polski i jednym z najważniejszych wyzwań dla jej ochrony. Pomimo dobrego dotychczasowego poziomu zachowania tej różnorodności, Polska może stanąć na krawędzi jej lawinowej utraty, a proces ten może potencjalnie być bardzo szybki. Jednakże system płatności bezpośrednich, a także struktura agrarna i ludnościowa ten proces spowalniają. Równocześnie można i należy przyjąć kierunek rozwoju z uwzględnieniem potrzeb ochrony różnorodności biologicznej przede wszystkim poprzez programy rolnośrodowiskowe.

Przed wejściem Polski do UE istotnym zagrożeniem dla różnorodności biologicznej przestrzeni rolniczej było porzucanie użytkowania rolnego (zwłaszcza użytkowania kośno-pastwiskowego) marginalnych ekonomicznie, ale cennych przyrodniczo gruntów rolnych. Po wejściu Polski do UE, głównie wskutek wprowadzenia systemu dopłat bezpośrednich, proces ten został w ciągu kilku miesięcy zatrzymany i odwrócony. Obecnie do największych zagrożeń dla różnorodności biologicznej przestrzeni rolniczej należą:

---

¹⁸ Syntetyczny wskaźnik obliczany z trendów populacyjnych 19 ptaków krajobrazu rolniczego, uznany za wskaźnik różnorodności biologicznej w krajobrazie rolniczym. Wskaźnik FBI od 2004 r. jest oficjalnym wskaźnikiem stanu ochrony różnorodności biologicznej w ramach Strategii Lizbońskiej UE, a od 2007 r. będzie też wskaźnikiem wykorzystywanym w ramach oceny skutków realizacji programów rozwoju obszarów wiejskich UE.

- rozwój intensywnego wielkoobszarowego rolnictwa – w Polsce proces ten nie następuje w wyniku komasacji drobnych gospodarstw prywatnych w Polsce pd-wsch, ale w wyniku sprzedaży lub dzierżawy dużych arealów gruntów rolnych głównie w Polsce pn-zach przez Agencję Nieruchomości Rolnych. Często wiąże się to ze znaczną intensyfikacją użytkowania gruntów, a także z eliminacją z nich drobnych elementów ważnych dla różnorodności;
- intensyfikacja rolnictwa, dążenie do tworzenia dużych gospodarstw i całościowego wykorzystania gruntów rolnych – może to prowadzić do zaniku obecnie nieużytkowanych, a cennych przyrodniczo przestrzeni – miedz, zarośli, bagienek, śródpolnych oczek wodnych. Niezbędne jest tworzenie w PROW mechanizmów ograniczających te potencjalne, niekorzystne oddziaływania rolnictwa;
- przewidywana intensyfikacja rolnictwa, w tym wzrost nawożenia, wzrost kultury agrotechnicznej (skuteczniejsza eliminacja chwastów), modernizacja sposobów chowu zwierząt (chów zamknięty) – związane m. in.: ze wzrostem dochodów rolników i poprawą ich możliwości inwestycyjnych;
- ujednolicanie sposobu prowadzenia gospodarki rolnej („standaryzacja” sposobów gospodarowania); powodowane czynnikami ekonomicznymi, ale wzmacniane również m.in. przez wymogi dobrej praktyki rolniczej (warunek dopłat bezpośrednich), ale i po części nawet przez wdrażanie programów rolnośrodowiskowych (wymogi zwykłej dobrej praktyki rolniczej).

Powyższe informacje wskazują jak dużą rolę działalność rolnicza odgrywa w ochronie i utrzymywaniu różnorodności biologicznej. Ponieważ Polska, jako strona Konwencji o różnorodności biologicznej¹⁹ zobowiązała się do realizacji celów tego aktu prawnego można oczekiwać, że konieczność ochrony bioróżnorodności wprowadzać będzie określone ograniczenia i obowiązki w odniesieniu do kierunków, a także sposobów rozwoju obszarów wiejskich oraz rolnictwa, a związane z koniecznością ochrony różnorodności biologicznej.

Jednym z podstawowych zobowiązań wynikających z Konwencji o różnorodności biologicznej jest znaczące zahamowanie do roku 2010 tempa utraty różnorodności biologicznej, a państwa Europy, w tym Polska, postawiły sobie cel ambitniejszy – całkowite zahamowanie tej utraty w takim samym terminie. Oddziaływanie rolnictwa na różnorodność biologiczną musi być rozważane także w kontekście tegoż celu.

I.2.1.4. POWIERZCHNIA ZIEMI

Rolnictwo w niezwykle szerokim zakresie wpływa na powierzchnię ziemi, przekształcając ją, dostosowując do swoich potrzeb, zmieniając rzeźbę terenu czy zanieczyszczając glebę. Na ten element środowiska oddziałują także inne sektory i rodzaje działalności, wpływ ten bywa niekiedy tak silny, że uniemożliwia prowadzenie produkcji rolnej. Uogólniając można stwierdzić, że podstawowe zagrożenia dla powierzchni ziemi wiążą się z:

---

¹⁹ Konwencja podpisana została w czerwcu 1992 r. w Rio de Janeiro, a ratyfikowana przez Polskę w 1996 r.

- degradacją fizyczną – przede wszystkim erozją oraz przekształcaniem gruntów rolnych i leśnych w tereny o innym przeznaczeniu - szczególnie zagrożenie dla różnorodności biologicznej;
- degradacją chemiczną – zakwaszeniem gleb, ich zasoleniem oraz w nieco mniejszym stopniu zanieczyszczeniem metalami ciężkimi
- odwęglnienie gleb w wyniku ubytku materii ograniczanej powodowane uproszczeniem płodozmianu i niższą produkcją nawozów naturalnych przy niskiej jakości gleb

Zagrożenie erozją wodną i wietrzną występuje w różnym natężeniu na około 1/3 powierzchni kraju. Zagrożenia te wynikają zarówno z naturalnych warunków fizykogeograficznych jak i spowodowane są niekorzystną strukturą agrarną, stosowaniem niewłaściwej praktyki rolniczej i nie utrzymywaniem gleb w dobrej kondycji rolniczej i ekologicznej. Poszczególne regiony są zagrożone tym zjawiskiem w różnym stopniu (Tabela nr 7), np. udział powierzchni zagrożonej erozją wietrzną w województwie łódzkim (45,7%) jest niemal dziesięciokrotnie większy niż w województwie lubuskim (4,8%).

Tabela nr 7. Zagrożenie potencjalne gleb użytkowanych rolniczo erozją wietrzną oraz zagrożenie gruntów rolnych i leśnych erozją wodną powierzchniową, według województw w 2004 roku

Województwa	Powierzchnia zagrożona erozją wietrzną		Powierzchnia zagrożona erozją wodną powierzchniową	
	w km ²	w % powierzchni ogólnej	w km ²	w % powierzchni ogólnej
POLSKA	86332	27,6	89074,9	28,5
Dolnośląskie	5374	26,9	5665,9	28,4
Kujawsko-pomorskie	6156	34,3	5141,9	28,6
Lubelskie	8928	35,5	7578,0	30,2
Lubuskie	676	4,8	3113,0	22,3
Łódzkie	8330	45,7	3735,9	20,5
Małopolskie	3806	25,1	8572,2	56,6
Mazowieckie	11739	33,0	5356,7	15,0
Opolskie	2694	28,6	1160,2	12,3
Podkarpackie	2232	12,5	6502,1	36,3
Podlaskie	8588	42,6	5561,1	27,6
Pomorskie	2534	13,9	7507,4	41,0
Śląskie	4278	34,8	5005,4	40,7
Świętokrzyskie	4334	37,1	4867,6	41,7
Warmińsko-mazurskie	4165	17,2	7079,0	29,2
Wielkopolskie	8025	26,9	5023,8	16,8
Zachodniopomorskie	4473	19,5	7204,7	31,5

Źródło: Ochrona środowiska 2005. GUS. Warszawa 2005.

Inną formą degradacji powierzchni ziemi jest jej przekształcanie w użytki nieleśne i nierolne (Tabela nr 8). Jest ono o tyle istotne, że przekształcenia te mają formę trwałą.

Tabela nr 8. Grunty rolne i leśne wyłączone na cele nierolnicze i nieleśne według województw w 2004 roku.

Województwa	Ogółem	Z tego grunty		Kierunki wyłączenia					
		rolne	leśne	Tereny			Użytki kopalne	Zbiorniki wodne	Inne
				komunikacyjne	osiedlowe	przemysłowe			
W hektarach									
POLSKA	4097	3445	652	402	1821	736	469	16	653
Dolnośląskie	321	246	75	27	73	71	30	8	112
Kujawsko-pomorskie	46	37	9	6	19	4	8	-	8
Lubelskie	85	75	10	5	52	8	7	-	14
Lubuskie	261	155	106	45	71	92	1	-	52
Łódzkie	415	309	106	36	43	155	126	-	55
Małopolskie	216	199	17	9	127	16	11	-	53
Mazowieckie	202	154	48	8	89	37	29	-	39
Opolskie	64	42	22	4	13	26	20	-	1
Podkarpackie	151	123	28	50	65	6	13	-	16
Podlaskie	103	41	62	35	13	3	19	-	34
Pomorskie	612	578	34	57	343	106	18	6	82
Śląskie	357	330	27	49	205	44	15	-	45
Świętokrzyskie	65	55	10	8	34	8	7	2	6
Warmińsko-mazurskie	94	89	5	15	34	6	8	-	31
Wielkopolskie	269	214	55	12	53	28	142	-	34
Zachodniopomorskie	833	798	35	36	587	125	15	-	70

Źródło: Ochrona środowiska 2005. GUS. Warszawa 2005.

Jakość gleb zależy od wielu czynników, oddziałują na nią m.in. intensywność wykorzystania rolniczego, emisje zanieczyszczeń z działalności przemysłowej, gospodarki komunalnej oraz transportu, imisja zanieczyszczeń transgranicznych. Zagrożenia te mogą mieć charakter zarówno ponadregionalny, regionalny, jak i lokalny. Zagrożenia ponadregionalne i regionalne to w Polsce przede wszystkim zakwaszenie gleb w wyniku depozycji kwaśnej. Lokalne zagrożenia związane są z opadaniem zanieczyszczeń wokół dużych, przemysłowych źródeł emisji, z zanieczyszczeniem gleb w sąsiedztwie dróg o dużym natężeniu ruchu oraz z oddziaływaniem intensywnego rolnictwa.

Źródłem tego zagrożenia jest przede wszystkim brak rozwiniętego systemu odzysku surowców wtórnych z odpadów, brak nawyków redukcji ilości odpadów u źródła (i systemów wspierających taką redukcję), dominowanie najprostszyc sposobów unieszkodliwiania odpadów (np. składowane jest ponad 90% odpadów komunalnych), zbyt słabym systemem wyizolowywania odpadów niebezpiecznych ze strumienia odpadów komunalnych i przemysłowych. Ponadto w 2003r. tylko ok. 1,5% papieru, metali, szkła, tworzyw sztucznych zostało wyselekcjonowanych z odpadów komunalnych. Najczęściej stosowaną metodą unieszkodliwiania odpadów komunalnych w głównej mierze było składowanie na wysypiskach; spalaniem objęto 0,4%, a kompostowaniem jedynie 1,3% (Ochrona... 2004). W 2002 roku ponad 44% spośród 2,9 mln gospodarstw rolnych usuwało odpady stałe we własnym zakresie. Jest to spowodowane także tym, że na obszarach tych słabo funkcjonują służby odbioru odpadów od ich wytwórców. Znaczna ilość odpadów wytwarzanych na wsi jest zagrzebywana w ziemi lub wywożona na tzw. dzikie wysypiska (Ochrona... 2003).

Powierzchnia gruntów zdewastowanych i zdegradowanych (Tabela nr 9) w wyniku tych różnych, negatywnych oddziaływań wyniosła w 2004 roku 67.550 ha (ok. 3%

powierzchni gleb ogółem) i była niższa o ok. 24 % od tej powierzchni w 1990 r. (*Ochrona... 2005*).

Tabela nr 9. Grunty zdewastowane i zdegradowane wymagające rekultywacji i zagospodarowania według województw w 2004 r.

Województwa	Grunty wymagające rekultywacji		
	Ogółem	Zdewastowane	Zdegradowane
	W hektarach		
POLSKA	67550	62053	5497
Dolnośląskie	8378	6222	2156
Kujawsko-pomorskie	4434	4416	18
Lubelskie	3445	3234	211
Lubuskie	1256	780	476
Łódzkie	4484	4306	178
Małopolskie	3143	2995	148
Mazowieckie	4344	4318	26
Opolskie	3273	2956	317
Podkarpackie	2691	2638	53
Podlaskie	2848	2752	96
Pomorskie	2549	2336	213
Śląskie	4809	4132	677
Świętokrzyskie	2940	2876	64
Warmińsko-mazurskie	4962	4840	122
Wielkopolskie	10852	10653	199
Zachodniopomorskie	3142	2599	543

Źródło: Ochrona środowiska 2005. GUS. Warszawa 2005.

Na zagrożenie powierzchni ziemi wpływać będą przepisy ochrony środowiska przyjęte przez UE, a także wymagania wynikające z ratyfikowania przez Polskę umów i konwencji międzynarodowych dotyczących ochrony powierzchni ziemi i ograniczania emisji do powietrza (depozycja zanieczyszczeń z powietrza jest, bowiem istotnym źródłem degradacji chemicznej gleb). Wśród przepisów UE za bardzo ważną dla tego problemu uznać należy Dyrektywę 31/1999/WE o składowiskach, która nakłada ograniczenia m.in.: na możliwość deponowania odpadów na składowiskach, wprowadza obowiązek innego niż składowanie unieszkodliwiania odpadów biodegradowalnych, nakazuje odsegregowywanie odpadów niebezpiecznych ze strumienia odpadów komunalnych, wprowadza szereg standardów technologicznych przy tworzeniu składowisk i in. Jest to o tyle istotne, że znaczna ilość składowisk na terenach wiejskich nie spełnia standardów technicznych wymaganych przez przepisy tej dyrektywy i powinna zostać albo zmodernizowana albo zamknięta i zrehabilitowana.

I.2.2. PRZEWIDYWANE ZMIANY W STANIE ŚRODOWISKA W WYNIKU REALIZACJI PRZEWIDYWANYCH DZIAŁAŃ LUB ICH BRAKU

Realizacja zapisów PROW w latach 2007-2013 odbywać się będzie poprzez wdrażanie działań zapisanych w PROW na obszarach wiejskich Polski, a więc na przeważającej jej części (93-95 % powierzchni kraju zależnie od przyjmowanej metody ich

wyznaczania). Działania te będą miały różnorodny wpływ na środowisko – bezpośredni i pośredni, negatywny i pozytywny, różne elementy środowiska będą też podlegały tym zmianom w różnym stopniu. Oddziaływania te wynikać będą zarówno ze zmian w sposobie gospodarowania (sposoby, intensywność), z odprowadzania zanieczyszczeń do środowiska i wprowadzania w nim zmian będących wynikiem wsparcia, jak i użytkowania zasobów, w tym powierzchni cennych przyrodniczo. Oddziaływania będące wynikiem wdrażania PROW nakładać się będą na inne oddziaływania będące skutkiem pozostałych działań na obszarach wiejskich (np. płatności bezpośrednie dla rolników czy zapisanych w Programie Operacyjnym "Infrastruktura i Środowisko") – trudne, więc będzie w efekcie jednoznaczne określenie indywidualnych przyczyn konkretnych zmian.

Jednocześnie trzeba zaznaczyć, że rozwój dominujących na obszarach wiejskich kierunków gospodarowania, jakimi są rolnictwo, leśnictwo i turystyka nierozzerwalnie związany jest z walorami przyrodniczymi tych obszarów. Tak, więc ochrona tych walorów w procesie rozwoju powinna być nie tylko „interese” dziedziny, jaką jest ochrona przyrody, ale też integralnym interesem wszystkich tych dziedzin gospodarki z niej bezpośrednio korzystających. Integracja celów rozwoju obszarów wiejskich i wszystkich dziedzin gospodarczych – tam rozwijanych – przy pomocy wsparcia kierowanego na obszary wiejskie, odbywać się musi nie tylko przy respektowaniu formalnych wymogów ochrony środowiska, ale poprzez stosowanie się do zasad zrównoważonego rozwoju.

I.2.2.1. PRZEWIDYWANE, W WYNIKU REALIZACJI ZAPROPONOWANYCH DZIAŁAŃ, ZMIANY W STANIE ŚRODOWISKA ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM RÓŻNORODNOŚCI BIOLOGICZNEJ

Powszechnie uznaje się, że polskie rolnictwo nie jest dostosowane do wymagań stawianych przez Unię Europejską. Wskazuje się na zacofanie polskiej wsi w odniesieniu do wyposażenia w infrastrukturę, mówi się, że średnia wielkość gospodarstw jest zbyt mała, aby skutecznie konkurować na rynku unijnym (twierdzi się tak, pomimo tego, że znacznie mniejszą, średnią wielkość mają farmy na Cyprze i Malcie, gospodarstwa o podobnej wielkości dominują w strukturze agrarnej Grecji, występują też we Włoszech). Stwierdza się także, że konieczna jest intensyfikacja produkcji rolnej, tak aby polscy rolnicy mogli konkurować z farmerami z innych krajów UE.

Z drugiej strony, intensyfikacja może oznaczać wzrost zagrożenia dla różnorodności biologicznej. Badania organizacji BirdLife wskazują, że zwiększenie plonu średnio o 1 tonę z hektara powoduje zmniejszenie populacji gatunków ptaków występujących na obszarach rolnych o 8,7%, przy czym zmniejszenie liczebności populacji gatunków zagrożonych jest jeszcze większe i sięga 11%.

Intensyfikacja produkcji oznaczać będzie ponadto zwiększanie się oddziaływania rolnictwa również na inne elementy środowiska:

- degradacja gleb następuje poprzez zwiększanie produktywności gleb w wyniku upraszczania płodozmienu (dominowanie roślin maksymalizujących zysk) oraz stosowania coraz cięższego sprzętu rolniczego i coraz większej ilości zabiegów mechanicznych,

- zubożenie puli genowej wśród roślin uprawnych i zwierząt hodowlanych – dążąc do maksymalizacji produkcji wykorzystywane będą najbardziej wydajne odmiany i rasy, a zaniechana będzie uprawa i hodowla odmian oraz ras tradycyjnych o nierównym okresie dojrzewania, niewłaściwym składzie chemicznym, niższym przyroście wagi (trzoda chlewna, inne zwierzęta rzeźne), czy mniejszej mleczności (krowy), ilości składanych jaj etc.,
- ryzyko zwiększenia stężeń pozostałości środków chemicznych w produktach spowodowane wyższymi dawkami nawozowymi i środków ochrony roślin,
- zanieczyszczenie chemiczne gleb i wód – może to prowadzić do stosowania przez rolników coraz wyższych dawek nawozowych oraz pestycydów, zwiększenia obsady zwierząt na jednostkę powierzchni, likwidacji barier biogeochemicznych ograniczających spływ powierzchniowy zanieczyszczeń,
- zwiększenie presji działalności rolniczej na klimat – intensyfikacja rolnictwa wymaga większej ilości energii „wkładanej” w pozyskiwanie plonu, a także sprzyja zwiększeniu emisji amoniaku i podtlenku azotu (nawożenie), metanu (hodowla zwierząt) i in.,
- zaburzanie lokalnych stosunków wodnych – poprzez silniejszą presję na meliorowanie terenów uprawowych oraz zwiększenie popytu na wodę (irygacja pól uprawnych, mycie owoców i warzyw kierowanych do sprzedaży, wprowadzanie technologii wodochłonnych w chowie zwierząt – produkcja bezściółkowa wymaga 3,5-4 razy więcej wody/zwierzę niż ściółkowa),
- niekorzystnym przemianom ulegnie też krajobraz, w którym w miejsce dotychczasowej mozaiki pól w coraz większym stopniu dominować będą monokultury co ograniczy atrakcyjność turystyczną terenów wiejskich.

Analiza proponowanej w PROW strategii na lata 2007-2013 pozwala prognozować, iż wdrażanie tej strategii odbijać się będzie w znaczący sposób na stanie przyrody obszarów wiejskich, powodować będzie zmiany w zakresie różnorodności biologicznej zarówno pozytywne (część działań osi 2 specjalnie w tym celu zaprojektowanych), jak i negatywne (wiele różnych działań praktycznie ze wszystkich osi, w tym także osi 2).

Zagrożenia mogą wynikać głównie z działań ukierunkowanych na intensyfikację rolnictwa, rozwój infrastruktury na obszarach wiejskich, co w wielu przypadkach decyduje o wzroście konkurencyjności polskiego rolnictwa i poprawie jakości życia rolników. Do podstawowych zagrożeń, w przypadku nieprawidłowego wdrażania działań, można zaliczyć:

- modernizację i rozbudowę gospodarstw rolnych, w przypadku gdy nie zostaną spełnione podstawowe warunki ograniczające emisję zanieczyszczeń, w tym obszarowych,
- rozbudowę działalności nierolniczej, w tym infrastruktury związanej z turystyką i wypoczynkiem, rozwój mikroprzedsiębiorstw, gdy obszar wiejski nie zostanie odpowiednio wyposażony w sieć wodociągowo-kanalizacyjną, oczyszczalnię ścieków, składowiska odpadów,
- rozwój infrastruktury wodno-melioracyjnej oraz technicznych środków ochrony przeciwpowodziowej, jeśli nie zostaną one poprzedzone prawidłowo przeprowadzoną

oceną oddziaływania inwestycji na środowisko, jak również szczegółową analizą rzeczywistych potrzeb regulacji stosunków wodnych gleb dla celów produkcji roślinnej,

- scalanie i powiększanie areалу gospodarstw rolnych, jeśli w rolniczych planach urządzeniowych i planach zagospodarowania przestrzennego nie uwzględni się ochrony lub tworzenia enklaw ekologicznych, takich jak pasy i kępy drzew i krzewów, oczka wodne, mokradła itp.

Dużym potencjalnym zagrożeniem dla stanu różnorodności biologicznej na obszarach wiejskich są zachodzące zmiany strukturalne, które następują przede wszystkim w rolnictwie. W niektórych przypadkach zagrożeniem dla walorów przyrodniczych może być wycofywanie się rolników z wykorzystywania rolniczego terenów nieopłacalnych (gdzie występują słabe gleby, trudne warunki uprawy). Zmiany te są wynikiem globalnych trendów ekonomicznych i społecznych powodujących z jednej strony silną presję na podnoszenie efektywności gospodarowania, a z drugiej wskazujących mieszkańcom wsi inne wzorce życia i pracy.

W wyniku realizacji wsparcia dla gospodarstw z tzw. obszarów ONW spowalniane jest jednak tempo zachodzenia tych zmian strukturalnych w rolnictwie, co powoduje, iż negatywne zmiany w zakresie różnorodności biologicznej terenów wiejskich też są spowalniane. Inne działania KPS i PROW, które mogłyby dać przeciwny efekt (przyspieszać zachodzenie zmian strukturalnych – jak np. renty strukturalne, wsparcie dla młodych rolników, scalenia, melioracje) w ogólnym bilansie nie przeważą zapewne tego łagodzącego oddziaływania płatności bezpośrednich i płatności ONW. Tak, więc z punktu widzenia ochrony różnorodności biologicznej i krajobrazu przestrzeni rolniczej kontynuację tych płatności należy generalnie oceniać pozytywnie – jako znacznie łagodzącą, lub miejscami likwidującą oczekiwane zagrożenia.

Nie oznacza to jednak by zjawisko tych obu typów płatności można było oceniać wyłącznie pozytywnie z punktu widzenia ich wpływu na różnorodność biologiczną. W związku ze wzrostem dochodów rolników (efekt wszystkich tych płatności i innych rodzajów wsparcia), ich wiedzy agrotechnicznej (efekt szkoleń, doradztwa), oraz wprowadzanych ułatwień w gospodarowaniu trzeba się liczyć z tym, że wielu rolników podwyższać będzie intensywność swego gospodarowania. Stopień zagrożenia z tego powodu łagodzić będzie w pewnym stopniu generalny wzrost poziomu kultury rolnej, w tym racjonalności stosowania nawozów i środków chemicznych (ograniczenie ich nadmiernego i niepotrzebnego stosowania, niedostosowanego do warunków glebowych i wielkości plonów), ale nie będzie go całkowicie eliminować. Czynnikiem łagodzącym w tym zakresie mogą być też przedsięwzięcia realizowane przez rolników w ramach programów rolnośrodowiskowych, czy planowane przedsięwzięcia wodnośrodowiskowe. Trzeba się liczyć z tym, że dostępne w ramach KPS i PROW mechanizmy w żaden sposób nie zdołają jednak zahamować negatywnych trendów odnoszących się np. do populacji chwastów polnych (zanik wielu gatunków istotnych dla różnorodności biologicznej terenów rolniczych), a wzrost kultury rolnej i wiedzy agrotechnicznej może te trendy nawet wzmocnić (coraz wyższa jakość materiału siewnego, coraz skuteczniejsza eliminacja chwastów). Stosowanie stref buforowych jako miejsca dla chwastów może temu w części przeciwdziałać. Zmiany w zakresie stanu różnorodności biologicznej będą początkowo trudno dostrzegalne, ale po ok. 5-10 latach może już się ujawnić nieodwracalne załamywanie się liczebności populacji niektórych gatunków roślin i zwierząt.

Większość działań proponowanych w Osi 2 w sposób pośredni stanowi element ochrony zasobów wodnych, co będzie miało duże znaczenie dla ochrony różnorodności biologicznej. Nie są one jednak wystarczające dla ochrony zasobów wodnych, szczególnie w aspekcie ograniczania skutków susz i powodzi. Pewne nadzieje można wiązać z wdrażaniem Ramowej Dyrektywy Wodnej jednak jest to proces trudny i kosztowny. Ze wszystkich sektorów gospodarki narodowej rolnictwo posiadać będzie największy udział we wdrażaniu RDW. Rolnictwo jest, bowiem specyficznym użytkownikiem wody i wyraźnie odróżniającym się od innych użytkowników. Wynika to z jego przestrzennego charakteru (ponad 50% powierzchni kraju), dużej objętości zużywanej wody w procesie ewapotranspiracji, odprowadzania do środowiska zanieczyszczeń o charakterze obszarowym lub rozproszonym, regulacji stosunków wodnych (nawodnienia i odwodnienia) na dużych powierzchniach, w tym terenów cennych przyrodniczo i zaliczanych do ekosystemów od wód zależnych. Ramowa Dyrektywa Wodna wymusza następujące działania na obszarach wiejskich:

- ♦ powinno się eliminować punktowe źródła zanieczyszczenia wód poprzez rozbudowę i modernizację systemów kanalizacyjnych, budowę instalacji do bezpiecznego magazynowania nawozów i pestycydów, w tym szczelnych zbiorników na płynne odchody zwierzęce;
- ♦ niezbędne jest ograniczanie emisji zanieczyszczeń ze źródeł powierzchniowych, m.in. poprzez racjonalizację nawożenia i jego dostosowywanie do potrzeb nawozowych roślin, wprowadzanie barier biogeochemicznych, utrzymywanie trwałych użytków zielonych, zwłaszcza w pobliżu cieków wodnych i na terenach źródłiskowych, dostosowywanie pogłowia zwierząt hodowlanych do powierzchni paszowej etc.;
- ♦ ważnym elementem ochrony zasobów wodnych jest prawidłowe kształtowanie krajobrazu rolniczego oraz urządzenie i użytkowanie terenów wiejskich. Niezbędne jest zachowanie mozaikowości krajobrazu nawet na terenach o intensywnej produkcji rolnej. Problematyka ta powinna być uwzględniana przy scalaniu gruntów rolnych i powiększaniu areału gospodarstw;
- ♦ wspierane powinny być wszelkie działania powodujące spowolnienie odpływu wód ze zlewni, w szczególności: hamowanie odpływu wód z melioracyjnych systemów odwadniających, odtworzenie oczek wodnych, prawidłowe kształtowanie krajobrazu rolniczego;
- ♦ niezbędna jest ochrona i odtwarzanie ekosystemów od wód zależnych. W większości przypadków są to użytkowane ekstensywnie łąki i pastwiska, w tym również tereny dolinowe wyposażone w urządzenia melioracyjne. Bardzo często koniecznym będzie ograniczanie produkcji rolnej na tych obszarach. Pozwoli to na okresowe zalewanie tych terenów i trwałe utrzymywanie wysokiego zwierciadła wód gruntowych.

O rozmiarze zadań może świadczyć fakt, że doprowadzenie w Polsce wód powierzchniowych do dobrego stanu ekologicznego do 2015 roku (cel Ramowej Dyrektywy Wodnej) dotyczyć będzie działań na ponad 300 tys. kilometrów rzek, kanałów i rowów (w tym prawie 70 tys. kilometrów niewielkich cieków) ważnych dla regulacji stosunków wodnych w rolnictwie. Powyższe dane wskazują, że intensyfikacja produkcji rolnej, prowadząca do wzrostu konkurencyjności rolnictwa i poprawy jakości życia, musi

uwzględniać uwarunkowania wynikające z potrzeb ochrony walorów przyrodniczych krajobrazu rolniczego, w tym ochrony zasobów wodnych. Należy liczyć się z faktem, że ochrona jakości wód i poprawa struktury bilansu wodnego (w tym osiągnięcie celów RDW) może wymuszać w szeregu przypadków ograniczanie lub zaniechanie produkcji rolniczej na wybranych obszarach. Jednak konsekwentne przestrzeganie obowiązujących standardów środowiskowych, w tym zwłaszcza minimalnych wymogów i stosowanie agrotechniki przyjaznej dla środowiska (np. międzyplony) może w wielu wypadkach być wystarczające z punktu widzenia RDW.

Bardzo istotny dla stanu różnorodności biologicznej na terenach wiejskich (zarówno rolniczych, jak i leśnych) jest nie tylko stan czystości wód, ale również stan ilościowy wód. Zmiany stanu zasobów wodnych, które będą efektem różnego typu działań i zjawisk, a są trudne do przewidzenia, powodować będą zmiany stanu ekosystemów hydrogenicznnych, a więc ściśle od wody zależnych. Na terenach rolniczych w wyniku wdrażania różnych działań można się spodziewać zarówno zmian pozytywnych, jak i negatywnych. Istotne pozytywne oddziaływanie (np. zahamowanie utraty łąk bagiennych) może wynikać z warunków dostępności płatności rolnośrodowiskowych (zakaz nowych melioracji odwadniających). Natomiast wsparcie dla inwestycji optymalizujących gospodarkę wodną (w tym melioracji szczegółowych, melioracji podstawowych) może tworzyć istotne zagrożenie dla ekosystemów bagiennych, jeśli nie zostaną wprowadzone odpowiednie ograniczenia. Takie ograniczenia są m.in. ustanawiane na obszarze Natura 2000. Wsparcie dla małej retencji i ochrony przeciwpowodziowej może stwarzać lokalne, ale występujące w wielu miejscach, zagrożenia dla cennych ekosystemów w dolinach cieków. Najbardziej prawdopodobne wydaje się, iż sumarycznym efektem, niektórych działań może być wzrost retencionowanych zasobów wodnych, jednak powiązany z niekorzystnym przesunięciem ich alokacji z retencji gruntowej (w glebach bagiennych, torfowiskach) do retencji zbiornikowej (w małych i średnich zbiornikach retencyjnych). Zmiana ta będzie miała istotne negatywne efekty dla różnorodności biologicznej – dotychczasowy trend utraty różnorodności biologicznej związanej z agroekosystemami bagiennymi nie zostanie ani zahamowany, ani istotnie złagodzony. Natomiast działania małej retencji związane z podpiętrzaniem wody w rowach odwadniających, czy hamowaniem na rzecz odpływu wód powierzchniowych, może istotnie przyczynić się do poprawy walorów przyrodniczych, obecnie odwodnionych, ekosystemów mokradłowych.

Istotne dla zachowania różnorodności biologicznej terenów rolniczych będą też zmiany dotyczące zmian poziomu wód gruntowych, które są jednak trudne do przewidzenia, gdyż zależą one przede wszystkim od czynników klimatycznych, jednak działania z zakresu melioracji i retencji odgrywają również znaczącą rolę. Utrzymanie się negatywnych trendów zaniku bagienek i oczek wodnych skutkować będzie zapewne utrzymaniem się obecnego negatywnego trendu, co do liczebności populacji płazów, co będzie również efektem postępującej fragmentacji siedlisk (stymulowanej jednak głównie przez czynniki pozarolnicze – zajęcie przestrzeni w wyniku lokalizacji różnych inwestycji). Działania na rzecz małej retencji (dość skromnie przewidziane tak w PROW, jak i w regionalnych programach operacyjnych) mogą lokalnie złagodzić ten proces, prawdopodobnie jednak nie okażą się wystarczające, by go zahamować w większej skali.

Znaczącego pozytywnego wpływu na stan różnorodności biologicznej można się spodziewać w wyniku realizacji programów rolnośrodowiskowych i płatności Natura 2000²⁰ oraz wdrożenia Ramowej Dyrektywy Wodnej. Skala wpływu trudna jest jednak do przewidzenia ze względu na to, iż skala przestrzenna wdrażania tych programów oraz rodzaje wdrażanych przedsięwzięć rolnośrodowiskowych zależne będą od zainteresowania rolników ich realizacją. Generalnie jednak w skali kraju możliwy, choć nie stuprocentowo pewny, jest bardzo pozytywny efekt programów rolnośrodowiskowych dla różnorodności biologicznej – przede wszystkim spodziewać się należy zahamowania spadku liczebności gatunków związanych z krajobrazem łąkowym i pastwiskowym.

Zwiększenie udziału gospodarstw stosujących metody rolnictwa ekologicznego w ogólnej liczbie gospodarstw, co będzie efektem wsparcia w ramach programów rolnośrodowiskowych, będzie pozytywnym zjawiskiem z punktu widzenia ochrony różnorodności biologicznej, choć skala tego zjawiska będzie dotyczyć jedynie 4% rolników biorących udział w programach rolnośrodowiskowych. Skala tych zmian nie jest jednak możliwa do przewidzenia – zainteresowanie rolników przestawianiem swych gospodarstw w kierunku rolnictwa ekologicznego zależeć będzie nie tylko od tego wsparcia, ale w dużym stopniu zależeć też będzie od okółrolniczych zjawisk ekonomicznych (popyt na produkty rolnictwa ekologicznego, funkcjonowanie rynku produktów ekologicznych). Wsparcie to będzie jednak bardzo istotne dla podtrzymania tego typu rolnictwa w Polsce.

Niekorzystnym zjawiskiem lokalnie może się jednak okazać nadmierna „standaryzacja” sposobów, użytkowania cennych siedlisk przyrodniczych (ujednolicenie zasadniczych elementów systemu użytkowania), która będzie wynikiem stosowania się rolników do ściśle określonych wymogów. Może to w ciągu 5-7 lat spowodować pewne straty w zakresie niektórych elementów różnorodności biologicznej (np. utrata elementów przyrodniczych związanych ze stadiami sukcesyjnymi), ale straty te nie przeważą na pewno korzyści, jakie będą odnoszone z racji realizacji programów rolnośrodowiskowych.

Płatności dla rolników z obszarów Natura 2000 spowodują zapewne wzrost akceptacji rolników dla faktu istnienia obszarów Natura 2000, a lokalnie można się nawet spodziewać społecznej presji na tworzenie lub rozszerzanie granic takich obszarów. Realizacja przedsięwzięć rolnośrodowiskowych wymaganych w ramach płatności Natura 2000 przyczyniać się będzie do wzmocnienia siedlisk i gatunków ważnych dla tej sieci.

---

²⁰ Sieć obszarów Natura 2000 obejmuje tzw. obszary „siedliskowe” i „ptasie”. W 2004 r. Rząd RP zgłosił do zatwierdzenia przez Komisję Europejską propozycję 184 obszarów „siedliskowych”, oprócz tego funkcjonuje lista uzupełniająca (tzw. „Shadow List”) w ramach, której proponowane jest powiększenie wielu obszarów „siedliskowych” oraz włączenie 282 dodatkowych obszarów. Polska zgłosiła do Komisji Europejskiej w styczniu 2006 r. dodatkowe 9 obszarów z terenu Karpat (tzw. obszar alpejski) i zaproponowała powiększenie jednego z obszarów tego terenu. We wrześniu 2006 r. Polska zgłosiła dodatkowych 41 obszarów z regionu kontynentalnego i powiększyła 7 poprzednio zgłoszonych. Zgłoszenie pozostałych niezbędnych obszarów z obu regionów biogeograficznych opóźnia się, rozważane są przez Ministerstwo Środowiska różne listy takich obszarów, jednak jak dotąd nie zgłoszono ich do Komisji Europejskiej. Obszary „ptasie” mają już w Polsce status formalny – 72 takie obszary zostały w 2004 r. powołane Rozporządzeniem Ministra Środowiska (z 21 lipca 2004 r.). Na wyznaczenie jako obszary Natura 2000 oczekuje jeszcze dalszych 68 obszarów zidentyfikowanych, na podstawie kryteriów BirdLife, jako tzw. IBA (obszary ptasie o znaczeniu międzynarodowym).

Udostępnienie w ramach KPS i PROW środków na zalesianie powodować będzie silną presję na zalesianie tzw. „marginalnych” gruntów rolnych, ugorów i nieużytków w przestrzeni rolniczej. Doprowadzi to, co prawda do wzrostu lesistości kraju, ale na podstawie obserwacji skutków obecnie prowadzonych zalesień, można oczekiwać, że wzrost ten będzie ulokowany przede wszystkim na obszarach o już stosunkowo wysokiej lesistości, a nie tam gdzie lesistość jest niska. Zachodzące zmiany sprzyjać będą pospolitym gatunkom leśnym (niezagrożonym obecnie w Polsce), których warunki bytowania poprawiać się będą w wyniku zalesień, ale negatywnie będą wpływać na sytuację zagrożonych w dużym stopniu gatunków związanych z przestrzenią otwartą, gdyż ich przestrzeń życiowa będzie ograniczana. Zalesienia prowadzone bez uwzględniania uwarunkowań przyrodniczych mogą powodować ryzyko zniszczenia lokalnych „kluczowych punktów” dla różnorodności biologicznej – zgoda na zalesianie powinna, więc być uzależniona od oceny walorów przyrodniczych terenów, jakie miałyby być zalesione. Celowym byłoby wprowadzenie obowiązku wykonywania ocen oddziaływania na środowisko dla tego typu przedsięwzięć na obszarach Natury 2000 oraz to powinno być warunkiem uczestnictwa.

Ogólne unowocześnienie wsi oraz wzrost wiedzy rolników, a za razem właścicieli lasów prywatnych, spowoduje zwrócenie większej uwagi na gospodarkę leśną w tych lasach. Podjęte zostaną inwestycje w zakresie ich udostępniania (np. poprzez scalenia), wzrośnie też poziom, a zarazem intensywność prowadzonej w nich gospodarki, szczególnie w okresach wzrostu koniunktury na drewno lub inne produkty leśne. Wpłynie to pozytywnie na stan zasobów leśnych, ale na stan różnorodności biologicznej (związanej obecnie właśnie z zaniedbaniem i ekstensywnym charakterem gospodarki w tych lasach) nie będzie to jednak wpływało korzystnie. Zmiany te, stosunkowo jednak powolne, mogą być zapewne czytelne już po 7-10 latach. Znaczenie będą miały te niekorzystne zmiany w obrębie leśnych obszarów Natura 2000, wystąpi tam niełagodzona żadnym mechanizmem wsparcia sprzeczność między dążeniem do unowocześnienia i częściowej intensyfikacji gospodarki w lasach prywatnych, a ochroną gatunków i siedlisk przyrodniczych konieczną na tych terenach.

W wyniku wsparcia w ramach programów rolnośrodowiskowych na rzecz ochrony różnorodności genetycznej związanej bezpośrednio z rolnictwem można oczekiwać zahamowania procesu jej utraty, a w odniesieniu do niektórych tradycyjnych ras zwierząt hodowlanych i odmian roślin uprawnych wręcz skutecznego ich ocalenia.

Generalnie można stwierdzić, że utrata różnorodności biologicznej na obszarach wiejskich nie zostanie całkowicie powstrzymana, ale może zmienić się jej charakter i rozkład najbardziej zagrożonych gatunków – w niektórych aspektach zagrożenia dla agrobioróżnorodności zostaną znacząco złagodzone, ale w innych będą stymulowane lub mogą się nawet nasilać. W porównaniu z tzw. „opcją zero” (omawianą poniżej) efekty pozytywne będą przeważać nad negatywnymi – przewiduje się, że sumaryczne tempo utraty agrobioróżnorodności zmniejszy się, ale procesu tego nie uda się zatrzymać; tym samym tzw. „cel 2010”²¹ nie zostanie osiągnięty, nawet w skali czasowej roku 2013.

---

²¹ Tzw. „Cel 2010” to cel wyznaczony w ramach wdrażania Konwencji o różnorodności biologicznej, potwierdzony w Strategii ochrony różnorodności biologicznej przyjętej w Unii Europejskiej, a wskazujący, iż do 2010 r. oczekiwane jest zahamowanie trendu zaniku różnorodności biologicznej, zarówno w skali globalnej, jak i na obszarze Unii.

Pozytywne efekty KPS i PROW w zakresie stanu różnorodności biologicznej mogłyby być zapewne większe gdyby na działania wspomagające jej ochronę przeznaczono więcej środków oraz gdyby zaplanowano wykorzystanie większej ilości działań służących tym celom.

Dobrym wskaźnikiem zmian w zakresie różnorodności biologicznej na obszarach rolniczych jest tzw. „Farmland Bird Index”²², czyli używany przez kraje członkowskie UE wskaźnik liczebności 19 pospolitych ptaków krajobrazu rolniczego. Wartość tego wskaźnika spadła w Polsce w ciągu ostatnich 5 lat aż o 12%, ocenia się, iż ptaki krajobrazu rolniczego wymierają w Polsce w tempie ok. 3% rocznie. Dalszy trend zmian jest trudny do prognozowania, ponieważ oczekiwany wpływ zmian w rolnictwie na poszczególne gatunki ptaków składających się na FBI będzie różny.

Powodzenie w realizacji KPS i PROW, osiągnięcie celów zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, w dużym stopniu zależy od świadomości i zawodowych umiejętności rolników. Stąd też niezmiernie istotnym działaniem jest prowadzenie różnego typu szkoleń i kursów dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie. Należy wyraźnie podkreślić, że szkolenia te muszą obejmować zagadnienia merytoryczne związane z ochroną środowiska, w tym w szczególności problematykę bioróżnorodności i gospodarowania wodą na obszarach wiejskich.

I.2.2.2. PROGNOZA ZMIAN W ŚRODOWISKU PRZY BRAKU REALIZACJI ZAPROPONOWANYCH DZIAŁAŃ ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM SKUTKÓW DLA STANU RÓŻNORODNOŚCI BIOLOGICZNEJ – TZW. OPCJA „0”

Przeprowadzenie analizy potencjalnych skutków środowiskowych ewentualnego nie wdrażania strategii dla obszarów wiejskich zapisanej w KPS i PROW nie jest łatwe, ale można się pokusić o następujące wnioski ogólne:

- Niezależnie od tego czy KPS i PROW będą wdrażane czy nie, to zmiany strukturalne w rolnictwie, a w tym zmiany struktury wielkości gospodarstw rolnych oraz wycofywanie się rolnictwa z terenów nieopłacalnych będą zachodziły. Szybkość tych zmian zależy jednak od wielu czynników, nie tylko od planowanego wsparcia – istotną rolę odgrywają, bowiem także inne czynniki ekonomiczne, np. ubezpieczenia i podatki rolnicze. Mechanizm dopłat bezpośrednich (niezależnych od KPS i PROW) to jeden z głównych mechanizmów regulacyjnych w tym zakresie – będzie on działał jako potężny mechanizm hamujący zarówno wycofywanie się rolnictwa z terenów o utrudnionych warunkach gospodarowania (nawet bez płatności ONW zapisanych w PROW) i konserwujący obecną strukturę rolnictwa. Z punktu widzenia różnorodności biologicznej i krajobrazu przestrzeni rolniczej, zjawisko to (czyli spowalnianie zmian strukturalnych) należy ocenić pozytywnie – jako likwidujące lub znacznie łagodzące oczekiwane zagrożenia związane ze zmianami strukturalnymi w rolnictwie. Jednak bez KPS i PROW te niekorzystne zmiany, choć powolne, to byłyby zapewne, co nieco szybsze.
- Poziom kultury rolnej będzie wzrastał samorzutnie – nawet w przypadku nie wdrażania działań, choć wtedy zapewne wolniej – decydować będą o tym wymogi otoczenia

---

²² Patrz przypis nr 18.

ekonomicznego rolnictwa oraz generalnie poprawiający się dostęp do wiedzy. W przypadku nie wdrażania KPS i PROW oraz dobrej koniunktury dla produkcji rolniczej można oczekiwać zwiększenia poziomu nawożenia i stosowania środków ochrony roślin, a tym samym powszechnego w skali kraju wzrostu chemizacji środowiska rolnego (w tym rozszerzania chemizacji również na grunty obecnie zagospodarowane bardzo ekstensywnie, bez stosowania nawozów i środków chemicznych).

- Zaniechanie realizacji działań planowanych w KPS i PROW na lata 2007-2013 spowoduje, że następować będzie dalsze pogarszanie struktury bilansu wodnego (wzrost częstotliwości występowania susz i powodzi) oraz wzrost zanieczyszczenia wód powierzchniowych i podziemnych.
- Bardzo istotnym czynnikiem decydującym w dużym stopniu o stanie różnorodności biologicznej są stosunki wodne. Trudne jest jednak do przewidzenia jak zmiany stanu zasobów wodnych na terenach rolniczych będą przebiegały i to zarówno w przypadku wdrażania, jak i nie wdrażania działań KPS i PROW. Generalnie, przy braku realizacji działań, należy oczekiwać wyraźnie negatywnego trendu, jeżeli chodzi o stan ekosystemów hydrogenicznych. Następować będzie dalsza degradacja gleb organicznych na skutek przesuszenia. Natomiast działania PROW powinny spowodować ograniczenie szybkiego odpływu wody i zwiększenie uwilgotnienia użytkowanych rolniczo siedlisk hydrogenicznych. Sumarycznym efektem tych działań będzie na pewno wzrost retencjonowanych zasobów wodnych i poprawa bilansu wodnego. Istnieją jednak pewne obawy, że będzie on powiązany z niekorzystnym przesunięciem alokacji tych zasobów z retencji gruntowej (w glebach bagiennych, torfowiskach) do retencji zbiornikowej (w małych i średnich zbiornikach retencyjnych).
- Istotne znaczenie dla ochrony zasobów wodnych posiadają działania planowane w Osi 2. Zaniechanie tych działań może skutkować dalszym pogarszaniem się jakości wód, ze względu na brak ograniczeń w wielkości emisji oraz rozprzestrzeniania się zanieczyszczeń obszarowych, szczególnie związków azotu. Ważną rolę w ochronie jakości wód powierzchniowych może mieć spowolnienie odpływu wody w zlewni.
- Ewentualny brak wdrażania KPS i PROW byłby bardzo niekorzystny dla ochrony walorów różnorodności biologicznej terenów rolniczych w obrębie obszarów Natura 2000, brak byłoby mechanizmów wspierających utrzymanie tych walorów oraz budujących pozytywny stosunek społeczeństwa do sieci Natura 2000 i do wprowadzanych stopniowo zasad gospodarowania na tych terenach (w miarę przygotowywania planów ochrony tych obszarów). Bez programów rolnośrodowiskowych, płatności dla obszarów Natura 2000, szkoleń i wspierania doradztwa, do rolników nie będzie docierał przekaz pozytywny związany z tymi obszarami. Obszary Natura 2000 byłyby, więc postrzegane przez rolników albo jako element obojętny z punktu widzenia gospodarki rolnej (prowadzona gospodarka na tych obszarach nie różniłaby się, więc od gospodarki poza nimi, brak byłoby aktywności na rzecz osiągnięcia celów tej sieci), albo jako przeszkoda z punktu widzenia ewentualnych inwestycji na terenach rolniczych, w tym związanych z planami dywersyfikacji prowadzonej gospodarki. Można założyć, że ograniczenia na obszarach Natura 2000 byłyby sfinansowane z budżetu państwa, ale jednak w znacznie mniejszej skali.

- Zaniechanie płatności związanych z wdrożeniem Ramowej Dyrektywy Wodnej w znacznym stopniu spowoduje ograniczenie jakichkolwiek działań mających na celu poprawę struktury bilansu wodnego, ochronę ekosystemów od wód zależnych, poprawę stanu ekologicznego wód powierzchniowych, wdrożenie nieinwestycyjnych metod ochrony przeciwpowodziowej.
- W przypadku gdyby nie było wdrażania KPS i PROW należy sądzić, iż obecne użytkowanie rolnicze cennych siedlisk przyrodniczych nie będzie się znacząco zmieniać – tj. nie należy spodziewać się ani znaczącego procesu porzucania gospodarki rolnej (przeciwdziałać temu będzie mechanizm dopłat bezpośrednich), ani przywracania tej gospodarki na siedliskach wcześniej porzuconych i podlegających w związku z tym w coraz większym stopniu naturalnej sukcesji. Bardzo niekorzystnym zjawiskiem byłaby, więc w tym przypadku zniweczona szansa na odtworzenia cennych z punktu widzenia przyrody siedlisk półnaturalnych podlegających sukcesji wtórnej, a znajdujących się już obecnie „na krawędzi możliwości ich odtworzenia”. Dodatkowo, ponieważ sposoby użytkowania cennych siedlisk przyrodniczych nie byłyby optymalizowane, to czynniki ekonomiczne i otoczenie prawne (np. źle zaprojektowane wymogi zwykłej dobrej praktyki rolniczej) mogłyby silnie stymulować nieodpowiednie z punktu widzenia ochrony siedlisk użytkowanie takich terenów. Wysokie jest ryzyko istotnej utraty zasobów cennych siedlisk przyrodniczych na terenach rolniczych i pogorszenia się stanu ich ochrony (wyraźne negatywne zmiany mogą być już czytelne po 3-5 latach), tak więc brak działań rolnośrodowiskowych i płatności Natura 2000 zapisanych w KPS i PROW byłby bardzo niekorzystny (np. w wyniku wprowadzania upraw roślin energetycznych w dolinach rzecznych).
- Jeżeli zaniechałoby się wdrażania działań KPS i PROW to zapewne utrzymałyby się obecne negatywne trendy dotyczące sytuacji, niektórych istotnych dla zachowania różnorodności biologicznej obszarów rolnych gatunków zwierząt i roślin.
- Przy braku wsparcia z KPS i PROW ograniczone zostałyby zapewne zjawisko zalesiania gruntów rolnych i innych przez osoby prywatne – tym samym zlikwidowane zostałyby zagrożenie dla różnorodności biologicznej stwarzane przez zalesienia w niektórych rejonach. Zaniechanie wsparcia dla zalesień mogłoby, bowiem przyczynić się do zachowania pożądanej struktury użytkowania gruntów z punktu widzenia możliwości zachowania charakterystycznych dla pól i pastwisk gatunków flory i fauny. W takiej sytuacji znacznie ograniczone zostałyby jednak tempo wzrostu lesistości kraju, co może być odczytywane zarówno jako korzystne i niekorzystne – zależnie, w jakich częściach Polski, oraz zabrakłoby mechanizmu minimalizowania zagrożeń związanych z uruchamianiem się procesów erozyjnych na glebach lekkich, co na niektórych obszarach można by właśnie poprzez zalesienia ograniczać. Utracona zostałaby też możliwość wzmocnienia korytarzy ekologicznych, co jest potrzebne w niektórych obszarach.
- Sytuacja lasów prywatnych nie jest możliwa do przewidzenia, ponieważ jest ona (i zapewne będzie) mało stabilna i silnie zależna od uwarunkowań ekonomicznych. Ponieważ w ramach KPS i PROW poza wsparciem na rzecz prowadzenia zalesień oraz usuwania skutków katastrof naturalnych (instrument dostępny dla wszystkich właścicieli lasów) nie zaplanowano innych mechanizmów wsparcia dla lasów prywatnych, tak więc

kwestia wdrażania, lub braku wdrażania PROW w obecnej formie nie będzie odgrywała większej roli dla przyrody tych lasów. Jednak brak wsparcia na rzecz zmniejszania strat w lasach w wyniku pożarów (wzmocnienie systemu ochrony przeciwpożarowej) byłby niekorzystny środowiskowo.

- Jeżeli nie byłoby wsparcia przewidywanego w KSP i PROW to do roku 2013 utracona mogłaby zostać prawie cała (z wyjątkiem odmian drzew owocowych – są bardziej długowieczne, choć mogłoby powstać zagrożenie wymiany drzew owocowych na nowoczesne odmiany) różnorodność genetyczna związana z tradycyjnymi rasami zwierząt i odmianami roślin uprawnych, których wykorzystywanie nie jest dziś opłacalne ekonomicznie. Utrzymanie ich jest natomiast bardzo istotne z punktu widzenia przyszłych prac nad doskonaleniem ras zwierząt i odmian roślin wykorzystywanych w rolnictwie.
- Dużym zagrożeniem dla środowiska przyrodniczego, w tym dla stanu zasobów wodnych, byłoby zaniechanie planowanych szkoleń osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie oraz ograniczenie korzystania z usług doradczych. Istnieją uzasadnione obawy, że mogłoby nastąpić utrwalenie nieprawidłowych metod prowadzenia gospodarstw rolnych oraz ograniczenie wdrażania i upowszechniania sposobów prowadzenia prawidłowej gospodarki wodnej na obszarach wiejskich.

Podsumowując należy stwierdzić, że brak wdrażania ustaleń KPS i PROW spowoduje, iż postępująca utrata różnorodności biologicznej na obszarach wiejskich nie zostanie powstrzymana, a niektóre procesy, jakie by zachodziły mogłyby skutkować wręcz przyspieszeniem tej utraty. Tym samym „cel 2010” dotyczący zahamowania trendu zaniku różnorodności biologicznej nie zostałaby osiągnięty nie tylko w perspektywie 2010 i 2013 roku, ale też i w latach późniejszych.

1.2.3. SYNTETYCZNE PORÓWNANIE OBECNYCH TRENDÓW W STANIE ŚRODOWISKA Z PRZEWIDYWANYMI PRZYSZŁYMI ZMIANAMI TEGO STANU

Element środowiska	Aktualny trend	Przewidywane zmiany w wyniku realizacji KPS/PROW	Przewidywane zmiany w wyniku braku realizacji KPS/PROW
Środowisko wodne	<ul style="list-style-type: none"> • Zmniejszanie zużycia wody • Stopniowa poprawa jakości wód 	<ul style="list-style-type: none"> • Zaburzenie lokalnych stosunków wodnych • Wzrost zanieczyszczenia chemicznego • Wdrażanie RDW i oczyszczalnie 	<ul style="list-style-type: none"> • Dalsze pogarszanie struktury bilansu wodnego • Wzrost zanieczyszczenia wód • Trudności we wdrażaniu RDW
Powietrze	<ul style="list-style-type: none"> • Stopniowa poprawa – zmniejszenie ładunku odprowadzanych zanieczyszczeń 	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost/stabilizacja presji na klimat na skutek intensyfikacji rolnictwa • Zmniejszenie emisji GHG²³ dzięki promocji OZE 	<ul style="list-style-type: none"> • Spadek/stabilizacja presji na klimat • Brak promocji OZE

²³ Greenhouse gases – gazy cieplarniane.

Różnorodność biologiczna (RB)	<ul style="list-style-type: none"> Negatywny proces utraty RB postępujący od zachodu na wschód 	<ul style="list-style-type: none"> Ograniczenie tempa utraty RB, Wprowadzanie działań ochronnych RB 	<ul style="list-style-type: none"> Utrzymanie obecnych negatywnych trendów, a nawet ich przyspieszenie Brak działań ochronnych
Powierzchnia ziemi	<ul style="list-style-type: none"> Zagrożenie degradacją Brak poprawy w zakresie gospodarki odpadami 	<ul style="list-style-type: none"> Zwiększenie produktywności gleb Możliwy wzrost zanieczyszczenia chemicznego 	<ul style="list-style-type: none"> Wzrost chemizacji gleb
Świadomość ekologiczna	<ul style="list-style-type: none"> Niska 	<ul style="list-style-type: none"> Wzrost świadomości dzięki szkoleniom, wprowadzaniu dobrej praktyki rolniczej i systemów jakości 	<ul style="list-style-type: none"> Utrzymanie się niskiej świadomości

I. 2.4. PRZEWIDYWANE SKUTKI ŚRODOWISKOWE NIEWYKORZYSTANIA ISTNIEJĄCYCH MOŻLIWOŚCI WŁĄCZENIA NIEKTÓRYCH PROEKOLOGICZNYCH DZIAŁAŃ DO PROW I WPLYW TEGO NA REALIZACJĘ CELÓW KPS

Jako szczególnie istotną niewykorzystaną szansę dla przyrody obszarów wiejskich Polski należy uznać rezygnację z wdrażania w Polsce kilku nowych działań, które Unia Europejska oferowała państwom członkowskim poprzez Rozporządzenie 1698/2005 będące podstawą budowania PROW. Warte podkreślenia jest to, że ze względu przeliczeniowych między euro a złotówkami nastąpił wzrost ilości środków pozostających do dyspozycji do wdrażania KPS i PROW. Można by te środki przeznaczyć na uruchomienie nowych działań. Dotyczy to przede wszystkim następujących działań:

- Płatności dla leśnych obszarów Natura 2000 – brak tego działania (art. 46 ww. Rozp.) powoduje, że lasy prywatne w obszarach Natura 2000 pozostaną poza jakimkolwiek mechanizmami wsparcia, które rekompensując potencjalne straty związane z wypełnianiem zobowiązań wynikających z potrzeb ochrony przyrody na tych obszarach, wspierałyby jednocześnie prośrodowiskowe postępowanie właścicieli lasów i budowały szacunek dla ochrony ich walorów przyrodniczych – będzie to mocno niekorzystne, stwarzając to będzie też sytuację potencjalnego, niczym nie łagodzonego, konfliktu między ochroną a użytkowaniem gospodarczym lasu. Objawiać się to może tym, że właściciele lasów sprzeciwiając się nakładanym ograniczeniom będą prowadzili gospodarkę leśną tak jakby w „szarej strefie”, czym mogą wyrządzić środowisku leśnemu duże szkody – może to wpływać negatywnie i na trwałość lasów i na zubażanie ich różnorodności biologicznej.
- Płatności leśnośrodowiskowe – dla przyrody lasów prywatnych najlepiej byłoby, gdyby lasy te zostawiono w obecnej, zaniedbanej i bardzo ekstensywnej formie, ale ponieważ jest to mało realne i właściwie niemożliwe, to brak tego instrumentu (art. 47) będzie bardzo niekorzystny z punktu widzenia ochrony różnorodności biologicznej w tych lasach. Trzeba się, bowiem liczyć z tym, że ogólny wzrost kultury rolnej i

unowocześnianie się wsi, a także wsparcie w ramach różnych innych działań PROW (głównie z Osi 1) sprawi, iż i w lasach właściciele będą próbowali intensywniej gospodarować. Dawne przyzwyczajenia i bieda na wsi sprawiają, że właściciele zamiast kupować drewno, wycinają je z własnego lasu (nieraz w sposób rabunkowy) na potrzeby gospodarstwa lub na opał. Poza tym przy niskiej opłacalności produkcji leśnej, właściciele prywatni bez dodatkowego wsparcia nie będą podejmowali żadnych inicjatyw w celu poprawy stanu sanitarnego czy hodowlanego drzewostanów. Dzięki wprowadzeniu takiego wsparcia może również udałoby się zwiększyć udział lasów ochronnych w lasach prywatnych (obecnie tylko 5,3% powierzchni lasów prywatnych to lasy ochronne, kiedy w PGL Lasy Państwowe stanowią one 39,1% powierzchni) – pozwoliłoby to przekonywać tych właścicieli, że także z ekonomicznego punktu widzenia warto stosować wskazane zasady zrównoważonej gospodarki leśnej. Przygotowane w ramach wstępnych prac nad PROW pakiety przedsięwzięć leśnośrodowiskowych odnoszące się do: uprawy z odnowienia naturalnego, utrzymywania zasobów martwego drewna, przetrzymywania drzewostanu przeszłorębnego na pniu, kształtowania strefy oszyjkowej na skraju lasu, wprowadzanie gatunków domieszkowych (domieszek biocenotycznych) oraz unaturalnianiającej przebudowy drzewostanów przedrębnych w znacznym stopniu pomogłyby ograniczać ww. zagrożenia, a poza tym kształtowałyby świadomość ważności problemów ekologicznych wśród właścicieli lasów prywatnych. Rezygnacja z zastosowania tego działania będzie, więc dużą stratą dla przyrody.

Zastosowanie powyższych działań byłoby też realizacją strategii zapisanej w Krajowym Planie Strategicznym. W KPS napisano bowiem m.in., że planowane są instrumenty, które przyczynią się do ochrony i zachowania różnorodności biologicznej lasów. Jedynie powyżej przedstawione instrumenty mogą taką rolę spełnić. Rezygnując z tego typu wsparcia jak ww. dwa działania utrwala się ponadto w świadomości prywatnych właścicieli lasów, że lasy to tylko funkcja produkcyjna, pozyskanie i sprzedaż drewna. Również bardzo ważne byłoby wdrażanie w Polsce kolejnego działania:

- Inwestycje nieprodukcyjne (działanie powiązane z programami rolnośrodowiskowymi i z działaniem poprzednim) – zgodnie z zapisem art. 41 lit. b) wsparcie kierowane mogło być na „inwestycje na terenie gospodarstwa rolnego, które podwyższają użyteczność publiczną obszaru Natura 2000 lub innych obszarów o wysokiej wartości przyrodniczej, które zostałyby określone w programie”, a zgodnie zapisem art. 49 (lit. b) wsparcie mogłoby być kierowane na inwestycje „podwyższające użyteczność publiczną lasów i gruntów zalesionych”. Takie inwestycje znosiłyby istniejące blokady we wdrażaniu pakietów rolnośrodowiskowych odnoszących się do cennych siedlisk, a także znacznie by poprawiały stan zasobów wodnych (retencja gruntowa – we właściwym miejscu!). Miałyby dość spory i zdecydowanie pozytywny wpływ na różnorodność biologiczną obszarów wiejskich zarówno terenów rolniczych, jak i leśnych, a także zwiększałyby akceptację społeczną dla działań prośrodowiskowych. Nie włączenie do PROW tego działania i uniemożliwienie finansowania takich inwestycji jak: urządzenia małej retencji, nasadzenie i utrzymanie zadrzewień, grodzenia miejsc wypasu zwierząt lub grodzenia zabezpieczające cenne siedliska, budowa urządzeń zabezpieczających przed szkodami powodowanymi przez bobry i inne zwierzęta (zaplanowanych do wsparcia w ramach wstępnych prac nad PROW 2007-2013) jest ewidentną stratą z punktu widzenia interesu przyrody.

W ramach PROW nie wykorzystano także następujących innych możliwości stwarzanych przez Rozporządzenie 1698/2005, które mogłyby być też korzystne dla środowiska, choć już nie tak bezpośrednio dla różnorodności biologicznej:

- Nie zaplanowano wykorzystania działania „zachęcanie do prowadzenia działalności związanej z turystyką” (art. 55), co ze środowiskowego punktu widzenia trzeba uznać za stratę. Dochody z turystyki na terenach wiejskich (szczególnie tych o wysokich walorach przyrodniczych) może być dla ich „środowiskowego przeorientowania” równie ważna jak płatności rolnośrodowiskowe; turystyka tworząc popyt na dobre, lokalne produkty potrafi zmieniać pozytywnie wieś lepiej i szybciej niż inne instrumenty! Tego mechanizmu nie zastąpią żadne działania z regionalnych programów operacyjnych, bo tu chodziło o „mikroinfrastrukturę” i wsparcie dla turystyki wiejskiej, a więc o przedsięwzięcia zbyt małe dla wszelkich programów wojewódzkich. Potrzeba zastosowania tego działania wynika też z zapisów KPS gdzie przewidywano stymulowanie rozwoju turystyki – bez tego instrumentu realizacja tego celu KPS nie będzie możliwa. Trzeba podkreślić, że turystyka jest też jednym z najlepszych pól tworzenia pozarolniczych miejsc pracy na terenach wiejskich, miejsc niekolidujących z głównymi funkcjami tych terenów – rolniczą, leśną i środowiskową.
- Nie przewidziano szerszego wykorzystania działania związanego z „odnową wsi” – poza przedsięwzięciami związanymi z zachowaniem walorów kulturowych i społecznych wsi można było (zgodnie z zapisami art. 57 lit. a) przewidzieć możliwość wspierania w ramach tego działania przedsięwzięć z zakresu czynnej ochrony przyrody o małej skali (np. usunięcie zarośli z 0,5 ha murawy kserotermicznej z której społeczność lokalna chce być dumna) – takich jak nie będą wspierane ani w PO IiŚ, jak i w RPO, a takie mikrodziałania są dla tkanki przyrodniczej wsi (i kulturowej też) często ważniejsze, niż duże projekty. Brak takiego szerszego rozumienia działania odnowa wsi powoduje, iż nie będzie zrealizowany cel zapisany w ramach osi 3 KPS, a więc poprawa stanu dziedzictwa przyrodniczego.

Przeprowadzona analiza wykazała, że skutki środowiskowe wariantu „0” polegającego na nie wdrażaniu działań planowanych w ramach PROW byłyby bardziej negatywne niż w przypadku ich realizacji. Odnosi się to przede wszystkim do spowolnienia tempa utraty i zachowania różnorodności biologicznej (zarówno siedlisk, krajobrazu, jak i roślin i zwierząt dziko żyjących oraz roślin uprawnych i zwierząt hodowlanych), ochrony zasobów wodnych, jak i skutków społecznych (pogłębiające się ubożenie społeczeństwa wiejskiego mogłoby prowadzić do patologicznych zachowań, których skutki byłyby ujemne dla środowiska przyrodniczego). Dlatego też rekomenduje się wdrożenie PROW, a dla uniknięcia negatywnych oddziaływań z tym związanych zaleca się uwzględnienie w ostatecznej wersji tego dokumentu rekomendacji przedstawionych poniżej oraz w rozdziale następnym. Nawet jednak pełne wdrożenie PROW w proponowanym obecnie kształcie nie doprowadzi w przestrzeni rolniczej do realizacji strategicznych celów, jakie Polska stawia sobie, jeżeli chodzi o ochronę różnorodności biologicznej.

Rekomendacje

1. Rekomenduje się rozważenie możliwości przeznaczenia większej ilości środków finansowych na działania służące ochronie różnorodności biologicznej i zasobów wodnych na terenach wiejskich oraz wykorzystanie w ramach PROW większej ilości działań służących tym celom (patrz niżej).
2. Osiągnięcie celów zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, w dużym stopniu zależeć będzie od świadomości i zawodowych umiejętności rolników. Stąd też niezmiernie istotnym działaniem jest prowadzenie szkoleń i kursów dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie, które obejmować będą w szczególności problematykę bioróżnorodności i gospodarowania wodą na obszarach wiejskich.
3. W celu wzmocnienia pozytywnego oddziaływania na stan zasobów wodnych działań podejmowanych w ramach osi drugiej wydaje się niezbędnym uzupełnienie propozycji działań wdrażanych w jej ramach o następujące elementy:
  - wyraźniejsze podkreślenie, że obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania to również te z niekorzystnymi warunkami wodnymi, a szczególnie charakteryzujące się nadmiernym uwilgotnieniem (wysoki poziom wód gruntowych, okresowe zalewy) z uwagi na produkcję roślinną,
  - uwzględnienie płatności dla rolników podejmujących lokalne działania spełniające warunki Ramowej Dyrektywy Wodnej, a ze względu na swój niewielki rozmiar nie uwzględnione w planach gospodarki wodnej dorzecza.
4. Pożądane jest ograniczenie wspierania zalesień do obszarów, na których są one rzeczywiście potrzebne z punktu widzenia optymalizacji struktury krajobrazu (obszary infiltracyjne, na których następuje zasilanie zbiorników wód podziemnych, korytarze ekologiczne, obszary o niskiej lesistości).
5. Należy rozważyć także możliwość wprowadzenia w ramach PROW niektórych interwencji uwzględnionych w Rozporządzeniu Rady (WE) 1698/2005, które nie zostały przewidziane do stosowania w Polsce. Powinny to być przede wszystkim:
  - a) płatności dla leśnych obszarów Natura 2000;
  - b) płatności leśnośrodowiskowe;
  - c) inwestycje nieprodukcyjne (i to zarówno dla obszarów rolnych, jak i leśnych);
  - d) zachęcanie do prowadzenia działalności związanej z turystyką;
  - e) Ponadto, jak to wyżej wskazano, Odnowa wsi powinna być wykorzystywana w szerszym kontekście.

Ich wdrożenie w Polsce przyczyniłoby się do spowolnienia procesu utraty różnorodności biologicznej, lepszej ochrony zasobów wodnych, utrzymania walorów kulturowych wsi oraz równoważenia procesów rozwojowych na terenach wiejskich.

II. PROGNOZA ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO PROW²⁴

II.1. OCENA DOKUMENTU WEDŁUG KRYTERIÓW FORMALNYCH

1. Czy analiza sytuacji gospodarczej, społecznej i środowiskowej (w tym SWOT) w wystarczający sposób uwzględnia zagadnienia związane ze zrównoważonym rozwojem i ochroną środowiska?

Ocena: „Analiza sytuacji pod względem silnych i słabych stron, wybór strategii” (rozdz. 2) nie została przygotowana w nawiązaniu do zasad zrównoważonego rozwoju. Zagadnienia związane ze zrównoważonym rozwojem nie zostały w ramach diagnozy omówione i przedstawione jako podstawa do wdrażania tego typu strategii – nie ma do nich odniesień, ani w ogólnym omówieniu sytuacji na

terenach wiejskich, ani w części społeczno-ekonomicznej tej diagnozy, ani w podrozdziałach odnoszących się do zagadnień środowiskowych.

Podrozdział 2.5 pt. „Zasoby i stan środowiska przyrodniczego oraz kulturowego” przedstawiający zagadnienia środowiskowe zawiera wiele ważnych informacji, które z punktu widzenia charakterystyki tych obszarów, można uznać za wystarczające, wymagają one jednak korekty i uporządkowania (patrz rekomendacje poniżej).

Komentarz: Strategiczne wytyczne Wspólnoty dla rozwoju obszarów wiejskich na okres programowania 2007-2013²⁵, które powinny być podstawą programowania wsparcia dla terenów wiejskich, identyfikują zagadnienia ważne z punktu widzenia realizacji priorytetów Wspólnoty, w szczególności w odniesieniu do celów zrównoważonego rozwoju z ustaleń Rady Europejskiej z Göteborga z 2001 r. Autorzy Wytycznych odwołują się wielokrotnie do tych ustaleń stwierdzając, że dobre wyniki gospodarcze muszą iść w parze ze zrównoważonym wykorzystaniem zasobów naturalnych, ograniczaniem wytwarzania odpadów, utrzymaniem różnorodności biologicznej, ochroną ekosystemów, zapobieganiem pustoszczeniu itp. Stwierdza się tam, że aby sprostać tym wyzwaniom, jako jeden z najważniejszych celów rozwoju obszarów wiejskich i wszystkich ich funkcji powinno się obrać przyczynianie się do osiągnięcia zrównoważonego rozwoju.

Tak, więc odniesienia do zrównoważonego rozwoju powinny znaleźć się zarówno w części strategicznej PROW jak i w jego części diagnostycznej. Część diagnostyczna Programu pt. „Analiza sytuacji pod względem silnych i słabych stron, wybór strategii” (rozdział 2) jest całkiem inaczej skonstruowana niż w dokumencie KPS. W PROW jak wskazuje tytuł rozdziału postanowiono skupić się jedynie na silnych i słabych stronach sytuacji na obszarach

²⁴ Numery poddane w ramach odnoszą się do poszczególnych kryteriów formalnych, których listę zamieszczono w załączniku Nr 1.

²⁵ Decyzja Rady z dnia 20 lutego 2006 r. w sprawie strategicznych wytycznych Wspólnoty dla rozwoju obszarów wiejskich (okres programowania 2007-2013) [2006/144/WE].

wiejskich, co czyni analizę niepełną. Nie wskazuje się jednak, z jakiego punktu widzenia zidentyfikowano te silne i słabe strony. Mankamentem tego rozdziału jest też jego nieklarowna struktura, utrudniająca rozpoznanie uwarunkowań dla zrównoważonego rozwoju oraz niedostateczne uporządkowanie podawanych informacji.

W PROW nie zamieszczono analizy SWOT. Dlatego należy domniemywać, że podstawą do zidentyfikowania silnych i słabych stron była analiza SWOT wykonana na użytek KPS. Dokonane porównanie nie wskazuje by jednak tak rzeczywiście było. Ponadto tak skonstruowano ten rozdział, że nie jest czytelne, co jest uznawane za silne, a co za słabe strony. Analiza SWOT dla KPS i PROW powinna być taka sama, analiza dla PROW mogłaby być jedynie bardziej szczegółowa.

Rekomendacje:

1. We wstępie do rozdziału diagnostycznego należy odwołać się do zrównoważonego rozwoju. Ponieważ układ całego rozdziału dotyczącego diagnozy nie jest klarowny, to należałoby cały ten rozdział uporządkować i wyraźnie rozdzielić 3 zasadnicze dla zrównoważonego rozwoju sfery – społeczną, ekonomiczną i środowiskową – i w ich obrębie omawiać poszczególne zagadnienia.
2. W PROW należy zamieścić omówienie wyników przeprowadzonej na etapie budowania KPS analizy SWOT, jako podstawy wsparcia oferowanego przez PROW lub do wyników tej analizy powinno się odwołać. Jeśli nie na samym początku rozdziału 2 „Analiza sytuacji pod względem silnych i słabych stron, wybór strategii”, to na początku każdej z jego zasadniczych części – w tym w części dotyczącej środowiska (obecnie to 2.5 „Zasoby i stan środowiska przyrodniczego oraz kulturowego”) powinno się wypunktować, co jest uważane za silne, a co za słabe strony w danej dziedzinie, a dopiero potem powinny być one omówione szerzej. W tej wstępnej części podrozdziału środowiskowego należałoby najpierw umieścić część odnoszącą się do relacji pomiędzy rolnictwem a środowiskiem (ze str. 25-27 i część 28), a następnie informacje przedstawiające, jakie pola zagadnień uznano za istotne z punktu widzenia tych silnych i słabych stron. Kolejność omawiania poszczególnych spraw powinna też być uzasadniona. Albo powinna być dostosowana do tytułu, czyli najpierw silne, a potem słabe strony – a tak nie jest – rozdział rozpoczyna się od „obszarów rolniczych o niekorzystnych warunkach gospodarowania”, albo na wstępie powinna być podana hierarchia ważności pól tematycznych, w obrębie, których występują silne i słabe strony (zdarza się bowiem, że w obrębie tego samego pola mogą być i silne i słabe strony). [*Nota bene* obszary ONW są właśnie takim polem tematycznym, a nie słabą stroną – tak, bowiem traktuje się ich cechy, określone zjawiska tam występujące. Jest to, więc błąd merytoryczny PROW]
3. Ponadto powinno się zrezygnować z drugiej części tytułu tego rozdziału 2 „..., wybór strategii” – nie ma takiego odniesienia w treści rozdziału. Nie oznacza to, że należy zrezygnować z ogólnego przedstawienia przyjętej w KPS strategii – należy ją przedstawić w ramach rozdz. 3 (w jego wstępnej części) rozszerzając jego tytuł: „3. Wybór strategii, wsparcie obszarów wiejskich w ramach osi priorytetowych”.

Należy poprawić następujące błędne lub nie w pełni adekwatne informacje:

4. Na str. 35 podano, że „Opracowano listę dodatkowych obszarów obejmującą 238

potencjalnych obszarów specjalnej ochrony ptaków (OSO) i specjalnych obszarów ochrony siedlisk (SOO), ...” – te dane nie są aktualne. W marcu 2006 r. opublikowana została nowa wersja listy dodatkowych obszarów „siedliskowych” do sieci Natura 2000 i obecnie należałoby zapisać: „Opracowano listę dodatkowych obszarów obejmującą 68 potencjalnych obszarów specjalnej ochrony ptaków (OSO) i 282 specjalne obszary ochrony siedlisk (SOO), ...”. Łącznie to daje liczbę 350.

5. Na str. 35 – akapit 1 od dołu. Pierwsze zdanie proponuje się zmienić w następujący sposób: „Na podstawie wskazań Dyrektywy Azotanowej (91/676/EWG) wyznaczono obszary narażone na zanieczyszczenie azotanami (OSN), gdzie nakładane są specjalne zakazy i nakazy w zakresie produkcji rolniczej.”

Należy ponadto kilka akapitów poprzemieścić do innych podrozdziałów w obrębie rozdz. 2.5, gdyż odnoszą się one do zagadnień w nich poruszanych:

6. Str. 34 – akapit 4 od góry, odnoszący się do świadomości ekologicznej powinien być przeniesiony do wstępnej ogólnej części rozdziału 2.5, którą należy stworzyć – to nie jest element różnorodności biologicznej.
7. Str. 35 – akapity 3 i 4 od dołu oraz str. 36 – akapit 2 i 3 od góry, odnoszące się do ogólnych aspektów różnorodności biologicznej powinny być przeniesione w miejsce po akapicie nt. świadomości ekologicznej na str. 34. Poruszane w nich zagadnienia nie odnoszą się wyłącznie do sieci Natura 2000, powinny więc trafić do części ogólnej tego podrozdziału.
8. Str. 35 – akapit 1 od dołu - powinien być przeniesiony do części nt. spraw wodnych – najlepiej na str. 30, gdzie omawiane są sprawy zanieczyszczeń azotem.

2. Czy strategia ogólna i w podziale na poszczególne osie odnosi się do zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska?

Ocena: Proponowane działania we wszystkich osiach, a w szczególności osi 2 będą przyczyniać do realizacji polityki ekologicznej państwa i VI Programu Ochrony Środowiska UE oraz będą Polskę przybliżać do spełniania wymogów zapisanych w Strategii Zrównoważonego Rozwoju UE z Göteborga wraz z

jej aktualizacją.

Część działań może przyczynić się jednak do intensyfikacji produkcji rolnej i przemysłu rolno-spożywczego, co może stworzyć potencjalnie zagrożenie dla środowiska (jeżeli nie będą przestrzegane wymogi ochrony środowiska, sanitarne i nie będzie stosowany kodeks dobrej praktyki rolniczej i leśnej). Potencjalne zagrożenie może też nieść ze sobą aktywizacja działalności nie rolniczej na terenach wiejskich (jeżeli nie będzie kontrolowana z punktu widzenia zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju terenów wiejskich i powiązanych z nimi małych miast).

Komentarz: W dokumencie wyraźnie jest zarysowana strategia wspierania:

- działań związanych z rozwojem gospodarczym terenów wiejskich, i to nie tylko poprzez rolnictwo i przemysł przetwórczy, ale także w wyniku popierania innej aktywności gospodarczej;
- aktywizacji społeczności wiejskiej;
- poprawy jakości życia;
- dążenia do utrzymania stanu środowiska zapewniającego jego trwałe funkcjonowanie, zachowanie różnorodności biologicznej oraz podnoszenie jego jakości.

Warte podkreślenia są działania służące przeciwdziałaniu depopulacji wsi - koszt ekologiczny pojedynczej osoby na wsi jest niższy niż osoby w mieście (zwłaszcza dużym). Intensyfikacja produkcji rolnej i przemysłu spożywczego w celu zapewnienia konkurencyjnej pozycji na rynku wymaga, aby nie stwarzać nadmiernego obciążenia środowiska, ścisłego monitorowania i kontrolowania, czy właściwe przepisy w tym względzie są przestrzegane. Wydaje się, że system kontroli rolnej i środowiskowej jest zbyt słaby, aby podołać temu zadaniu. Jednocześnie ważną rolę w procesie podejmowania decyzji dotyczących wdrażania poszczególnych projektów, w szczególności tych, które mogą wpłynąć na stan różnorodności biologicznej, powinny pełnić służby wojewódzkich konserwatorów przyrody.

Rekomendacje

Rekomenduje się wprowadzenie następujących zmian w treści ocenianego dokumentu:

1. s. 38 w wiersz 6 od góry dodać „*Dokształcenia wymagają także pracownicy służb monitorujących i kontrolujących przestrzeganie tych zasad, norm i przepisów.*”
2. s. 41 w wierszu 9 od góry po słowie „*publicznego*” dodać „*w tym ochrony środowiska i przyrody*”.
3. s. 41 w wierszu 20 od góry po słowie „*obszarze*” dodać „*z dbałością o zasoby i jakość środowiska przyrodniczego*”
4. s. 43 w wierszu 6 od dołu po słowie „*rolniczej*” dodać „*, a także pracowników instytucji monitorujących i kontrolujących przestrzeganie przepisów ochrony środowiska, sanitarnych oraz stosowania dobrej praktyki rolniczej i leśnej.*”

3. Czy ma miejsce integracja treści dokumentu, w tym strategii w podziale na osie, z wymogami ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju?

Ocena: PROW w znacznym stopniu integruje problematykę ochrony środowiska i uwzględnia te zagadnienia zarówno w diagnozie, jak i częściowo w proponowanych działaniach.

W mniejszym stopniu uwzględnione są w PROW postulaty zrównoważonego rozwoju – w

niewystarczającym stopniu wskazuje się na potrzeby takiego prowadzenia działalności gospodarczej na terenach wiejskich, które nie będzie powodowało powstawania barier utrudniających czy uniemożliwiających tę działalność w przyszłości.

W PROW nie wykorzystano wielu rozwiązań, które dopuszczone są przez Rozporządzenie Rady 1698/2005, i których wdrożenie w Polsce pozwoliłoby na rozwiązanie niektórych problemów ochrony środowiska i bardziej zrównoważony rozwój obszarów wiejskich.

Komentarz: Rolnictwo jest sektorem specyficznym. Z jednej strony jego rozwój jest uzależniony od warunków środowiska – dobrej jakości gleby, dostępu do zasobów wody o odpowiedniej jakości, czy czystego powietrza. Z drugiej strony jest to sektor silnie oddziałujący na to środowisko – przekształcając je, upraszczając jego strukturę i dopasowując ją do swoich potrzeb. Dodatkowo na stan środowiska terenów rolnych wpływają źródła pozarolnicze – emisje z przemysłu, energetyki czy transportu – które w niektórych przypadkach mogą spowodować tak silną degradację, że dalsze kontynuowanie działalności rolniczej nie jest możliwe.

Z punktu widzenia zrównoważonego rozwoju wszystkie te czynniki powinny być uwzględnione w strategii rozwoju terenów rolnych, pominięcie, bowiem nawet jednego z nich może spowodować, że rozwój taki nie będzie możliwy w długiej perspektywie czasowej. Niestety nie zostało to w pełni dostrzeżone w PROW. O ile, bowiem w dokumencie zidentyfikowano w zasadzie wszystkie podstawowe rodzaje negatywnego wpływu rolnictwa na środowisko przyrodnicze, o tyle w mniejszym stopniu odniesiono się do potrzeby kontrolowania rozwoju tego sektora tak, aby powstające oddziaływania nie tworzyły barier w przyszłości. W zasadzie jedynie w odniesieniu do zanieczyszczenia wód w Polsce dostrzega się limitującą rolę tego czynnika na rolnictwo. Omawiając m.in. zanieczyszczenie gleb, czy problem erozji, autorzy nie wskazują, że zapobieganie tym zjawiskom jest niezbędnym elementem zapewnienia trwałości ekosystemów żywicielskich. Jest to o tyle istotne, że z częścią działań, które będą wdrażane w ramach PROW będą się wiązały potencjalnie negatywne oddziaływania. Dlatego powinny być one zidentyfikowane tak, aby była możliwość wyznaczenia granic wspierania rozwoju rolnictwa i terenów wiejskich tam, gdzie rozwój ten zagrażałby zasobom przyrodniczym i możliwości korzystania z zasobów przyrodniczych w długiej perspektywie czasowej.

W dokumencie nie wskazuje się także na negatywne trendy, jakie mają miejsce w przestrzeni ekologicznej Polski, a które mogą wpłynąć na możliwość osiągnięcia celów PROW. Te trendy to przede wszystkim presja motoryzacji, która powoduje zanieczyszczenie gleby i trwałą utratę terenów zajętych pod infrastrukturę transportową, postępująca urbanizacja obejmująca tereny otwarte zarówno wokół większych miast, jak i obszarów o wysokich walorach turystycznych, krajobrazowych i przyrodniczych, zbyt wolna poprawa jakości wody w rzekach i zwiększanie presji na korzystanie z zasobów wód podziemnych, co może ograniczyć jej podaż na cele zaopatrzenia w wodę pitną i na cele produkcji rolnej. Wskazanie na te trendy w ocenianym dokumencie jest o tyle istotne, że ułatwiłoby koordynację działań na rzecz ochrony środowiska wspieranych w ramach innych programów krajowych i europejskich.

Wśród proponowanych działań, które uzyskiwać będą wsparcie PROW nie ma części takich kierunków, które dopuszczone są przez przepisy Rozporządzenia Rady (WE) nr

1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, a które skutecznie wspierałyby wdrażanie zasad zrównoważonego rozwoju w naszym kraju (np. płatności do obszarów charakteryzujących się szczególnymi utrudnieniami oraz na których gospodarowanie gruntami powinno być kontynuowane w celu zachowania lub poprawy środowiska naturalnego, inwestycje nieprodukcyjne, płatności z tytułu dobrostanu zwierząt, spełnianie norm opartych na prawodawstwie wspólnotowym). Ich pominięcie należy rozpatrywać w kategoriach utraconej szansy na głębszą integrację celów ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju do praktyki rozwoju terenów wiejskich.

Z punktu widzenia ochrony środowiska bardzo ważnym zagadnieniem jest system ewaluacji i monitorowania wdrażania PROW, w tym system wskaźników, jakie służyć będą do oceny jego realizacji. W chwili obecnej mierniki dotyczące celów środowiskowych przedstawiono jedynie w działaniach osi 2, w pozostałych są one niemal całkowicie pominięte. Spowoduje to, że ograniczona będzie możliwość oceny rzeczywistego wpływu realizacji PROW na stan środowiska przyrodniczego, potrzebę jego ochrony i możliwości wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich.

Rekomendacje:

1. Proponuje się w rozdziale 2.5, w punkcie „Wpływ rolnictwa na środowisko” na stronie 28, po punkcie 5 dopisać akapit o następującym brzmieniu: *„Powstrzymanie i odwrócenie tych negatywnych trendów będzie jednym z najważniejszych celów PROW. Jest to o tyle istotne, że realizacja niektórych działań w jego ramach stwarzać będzie potencjalne zagrożenia dla jakości środowiska terenów wiejskich, a przez to może wpływać negatywnie na ich zrównoważony rozwój. Dlatego wyznaczone zostaną granice intensyfikacji produkcji rolnej, tak aby nie dopuścić do degradacji zasobów przyrodniczych, czy utrwalenia wskazanych wyżej, negatywnych oddziaływań. Wyznaczeniu tych granic będzie służyło wprowadzenie kryteriów środowiskowych oceny wniosków o wsparcie w ramach różnych działań oraz wprowadzenie środowiskowych kryteriów monitorowania wdrażania poszczególnych osi i działań PROW.”*

Pełniejszej integracji celów ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju do treści dokumentu (a także do działań praktycznych, podejmowanych dla realizacji przedstawionych w nim celów) służyć będzie także uwzględnienie rekomendacji przedstawionych w odniesieniu do poszczególnych osi w ramach ich oceny szczegółowej przygotowywanych na podstawie kryteriów merytorycznych.

2. Rekomenduje się także wprowadzenie nowych wskaźników oceny realizacji celów środowiskowych działań w ramach poszczególnych osi, zgodnie z wytycznymi zaproponowanymi w rekomendacji do oceny kryterium formalnego nr 5.
3. Ponadto rekomenduje się rozważenie możliwości wprowadzenia w ramach PROW niektórych z tych działań, które dopuszczone są przez Rozporządzenie 1698/2005, a dla których nie przewidziano wsparcia w PROW na lata 2007-2013 (patrz rekomendacja w rozdziale I.2.4.).

4. Czy proponowane rozwiązania prawne, instytucjonalne i instrumenty finansowe mogą zapewnić realizację prośrodowiskowych celów i działań ?

Ocena: W opisie systemu zarządzania wdrażaniem PROW nie wskazuje się na zagadnienia ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju jako na elementy, które będą brane pod uwagę przez instytucje zarządzające. Brak jest także wskazania na rozwiązania prawne, które zapewniłyby wysoki

priorytet tym zagadnieniom w trakcie realizacji PROW. Tym niemniej z przyjętych rozwiązań instytucjonalno-prawnych oraz finansowych nie wynika możliwość powstawania szczególnych zagrożeń dla środowiska.

PROW we wszystkich osiach i działaniach jako jedno z kryteriów uczestnictwa ujmuje działalność zgodną z zasadami zrównoważonego rozwoju, w tym przestrzeganie zasad ochrony walorów środowiska naturalnego. Jako pozytywny element systemu instytucjonalnego należy uznać deklarację włączenia organizacji pozarządowych w proces konsultacji podejmowanych działań.

Komentarz: Zapewnieniu, że kwestie ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju będą w sposób właściwy ujmowane w procesie realizacji PROW, służyć powinno zaangażowanie w ten proces organów publicznych odpowiedzialnych za te zagadnienia. Niestety oceniany dokument w żadnym miejscu nie wskazuje na rolę organów administracji publicznej ochrony środowiska i gospodarki wodnej we wdrażaniu PROW i ocenie skutków środowiskowych, jakie realizacja działań PROW za sobą pociągnie. Budzi to niepokój, zwłaszcza, że nie zostały także zaproponowane wskaźniki oceny oddziaływania na środowisko interwencji PROW.

Negatywne dla środowiska implikacje mogą się pojawić w związku z proponowaną dystrybucją środków finansowych. Zdecydowana większość funduszy jest, bowiem skierowana na działania wspierające rozwój gospodarczy. Na najbardziej korzystne dla środowiska działania przeznaczono, bowiem 35% środków, z czego około 5,6% na spłatę zobowiązań z okresu poprzedniego, zaś na rozwój działania związanego z ustanowieniem obszarów Natura 2000 i wdrażaniem Ramowej Dyrektywy Wodnej przeznaczono jedynie około 3,5% środków PROW. W podobny sposób kształtuje się struktura organizacyjna związana z zarządzaniem, wdrażaniem i monitorowaniem PROW, w której główną rolę odgrywają instytucje odpowiedzialne za poprawę sytuacji gospodarczej wsi. W sytuacji, gdy PROW odnosi się do zgodności proponowanych działań z zasadami ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju wyspecjalizowane w tym zakresie instytucje, jednostki organizacyjne lub eksperci powinni odgrywać istotną rolę na poziomie zarządzania, wdrażania i kontroli (monitoringu).

Pozytywny wpływ na stan środowiska naturalnego miałyby powiązanie programu LEADER z działaniami osi 2. Funkcjonowanie Lokalnych Grup Działania zakłada, bowiem funkcjonowanie w oparciu o przygotowane strategie rozwoju, które mogą odnosić się również do kwestii środowiskowych. W tym kontekście LGD mogłyby wesprzeć rozwój rolnictwa ekologicznego czy sieci Natura 2000.

Rekomendacje:

1. Rekomenduje się rozważenie możliwości przeznaczenia większej ilości środków finansowych na działania służące ochronie różnorodności biologicznej i zasobów wodnych na terenach wiejskich oraz wykorzystanie w ramach PROW większej ilości działań służących tym celom (patrz rekomendacje do rozdziału *Przewidywane zmiany w stanie środowiska w przypadku realizacji działań zaproponowanych lub ich braku*). Konieczność zwiększenia strumienia finansowego na działania prośrodowiskowe wynika także z zaproponowanego powyżej rozszerzenia zakresu (ilości) dostępnych dla środowiska interwencji PROW.
2. Należy rozważyć możliwość włączenia do procesu zarządzania wdrażaniem i realizacją PROW jednostek organizacyjnych instytucji odpowiedzialnych za nadzór nad przestrzeganiem norm ochrony środowiska.
3. Rekomenduje się także uwzględnienie jednostek naukowo-badawczych zajmujących się problematyką ochrony środowiska przyrodniczego w strukturze organizacyjnej Komitetu Monitorującego. Istotne znaczenie ma również określenie, w jakim stopniu negatywna opinia w zakresie oddziaływania konkretnych projektów na środowisko może doprowadzić do ich dyskwalifikacji pomimo pozytywnych skutków gospodarczych. Innymi słowy na ile wiążące będą opinie instytucji, organizacji lub ekspertów dokonujących oceny ze środowiskowego punktu widzenia. Kwestie te powinny zostać w PROW jednoznacznie przesądzone.
4. Rekomenduje się także celowość powiązania programu LEADER z działaniami osi 2, tak aby celem Lokalnych Grup Działania mogły być prace na rzecz zapewnienia właściwego stanu środowiska przyrodniczego na terenach wiejskich.

5. Czy proponowany system monitorowania i ewaluacji realizacji dokumentu zawiera elementy związane ze zrównoważonym rozwojem i ochroną środowiska (przede wszystkim czy proponuje się odpowiednie do tego wskaźniki)?

Ocena: Proponowany system monitoringu i ewaluacji nie gwarantuje prawidłowej oceny wpływu realizacji PROW na środowisko, przede wszystkim ze względu na brak odpowiednich wskaźników

Komentarz: Ustalony system monitoringu i ewaluacji nie jest kompletny. Mimo iż wspomina się o stworzeniu zestawu wskaźników oraz przyjęciu

pewnych wartości bazowych, w PROW przedstawione są jedynie wskaźniki produktu. Nie zamieszczono wskaźników rezultatu i oddziaływania jak i także wskaźników efektywności oraz skuteczności - co w praktyce utrudnia ocenę wpływu PROW na środowisko na terenach wiejskich. Nie zapisano wartości bazowych wskaźników, ani informacji o źródłach pobierania danych, metodach ewentualnej ich obróbki, oraz instytucjach odpowiedzialnych za ich przygotowywanie i prezentowanie. PROW nie zawiera także informacji o planowanych wartościach docelowych wskaźników²⁶.

²⁶ Zgodnie z informacją Zleceniodawcy dane te zostaną uzupełnione w dokumencie na kolejnym etapie prac nad PROW.

Rekomendacje:

1. Należy zmienić niejasne zapisy akapitu "Monitorowanie realizacji strategii". Związek systemu monitorowania KPS i monitorowania PROW przedstawiony w tym akapicie powinien się raczej znaleźć w dokumencie KPS.
2. Należy dopisać wskaźniki rezultatu, oddziaływania, efektywności i skuteczności (wraz ze źródłami, instytucjami odpowiedzialnymi za zbieranie i obróbkę danych), w wersji minimum wskaźniki te powinny dotyczyć jakości wód gruntowych, stanu bioróżnorodności na terenach rolniczych, (w tym indeks FBI), stanu bioróżnorodności na terenach zalesionych, stanu gleb, wpływu na gatunki chronione na mocy dyrektyw ustanawiających sieć Natura 2000, jakości krajobrazu (w tym zachowania standardów jakości krajobrazu w nawiązaniu do Europejskiej Konwencji Krajobrazowej), stanu zachowania wartości kulturowych, efektywności energetycznej, wykorzystania odnawialnych źródeł energii, jakości powietrza i fragmentacji przestrzeni.

6. Czy projekt jest spójny ze strategicznymi dokumentami międzynarodowymi (w tym UE) i polskimi dotyczącymi zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska, w tym zahamowania utraty różnorodności biologicznej (cel 2010) oraz ochrony krajobrazu?

Ocena: Przeprowadzone porównanie spójności zapisów podstawowych dokumentów strategicznych polskich i UE związanych z rozwojem gospodarczym i ochroną środowiska wykazuje dużą zbieżność zapisanych tam celów i proponowanych działań z celami i działaniami zapisanymi w PROW. Poważne wątpliwości budzi jednak brak możliwości spełnienia celu dotyczącego zahamowania utraty różnorodności biologicznej (tzw. cel roku 2010).

Komentarz: W PROW nie ma analizy spójności tego dokumentu z innymi dokumentami strategicznymi – wspólnotowymi i krajowymi – analiza taka zamieszczona jest tylko w KPS. Ocena spójności przedstawiona w KPS została w ramach niniejszej *Prognozy* zweryfikowana i uszczegółowiona oraz przeanalizowana z punktu widzenia spójności celów i działań PROW z tymi różnymi dokumentami. Dokonując analizy spójności kierowano się oceną relacji, jaka zachodzi pomiędzy PROW, a badanymi dokumentami o charakterze strategicznym, w następujących kategoriach:

- 1) Formalnie niekolidujące (NK) – spełniony jest wymóg spójności przede wszystkim z racji ogólności ustaleń
- 2) Wzmacniające (W) – spełniony jest wymóg spójności, jednak zawarte w badanym dokumencie ustalenia są wyższej rangi lub ściślejsze, przez co dodają większej wagi do określonych działań ujętych w PROW
- 3) Konfliktowe (K) – wymóg spójności podważony poprzez rozbieżność ustaleń.

Wyniki przeprowadzonej oceny przedstawiono poniższym zestawieniem.

Dokument	Opis	Ocena spójności	Komentarz
Zrównoważo	Tzw. Strategia z Goteborga, jej celem	NK	W PROW podjęto wysiłki mające na celu

Progniza oddziaływania na środowisko PROW

<p>na Europa dla lepszego świata – Strategia zrównoważonego rozwoju Unii Europejskiej</p>	<p>jest zapewnienie, że rozwój gospodarczy w Unii Europejskiej odbywać się będzie zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju. Wskazuje na konieczność zmniejszania zużycia zasobów w procesie rozwoju (poprzez wzrost efektywności), przechodzenia z wykorzystania zasobów nieodnawialnych na odnawialne. Podstawowym założeniem jest zapewnienie, że zaspakajanie potrzeb obecnego pokolenia nie będzie odbywał się kosztem przyszłych generacji.</p>		<p>włączenie celów polityki ekologicznej do priorytetów wsparcia rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa. Stąd, pomimo tego, że niektóre działania wspierane w ramach PROW będą miały negatywne skutki dla środowiska uznano, że dokument nie jest sprzeczny ze strategią zrównoważonego rozwoju UE.</p>
<p>Szósty Program Działań na Rzecz Środowiska „Środowisko 2010: Nasza Przyszłość, Nasz wybór</p>	<p>Dokument Unii Europejskiej wyznaczający cele polityki ekologicznej UE do roku 2010 i priorytetowe kierunki Wspólnoty w tym obszarze (m.in. ochrona klimatu, ochrona i zachowanie różnorodności biologicznej, właściwa gospodarka odpadami, etc.)</p>	<p>W, NK częściowo K</p>	<p>PROW wspiera wiele celów VI Programu (np. rozwój OZE, ochrona klimatu, ochrona wód). Realizacja Programu nie pozwoli jednak na osiągnięcie celu 2010, a jedynie na zmniejszenie tempa utraty różnorodności biologicznej</p>
<p>Europejska Konwencja Krajobrazowa (Florence 2000 r.)</p>	<p>Celem Konwencji jest zapewnienie skuteczniejszej ochrony krajobrazu w Europie przede wszystkim w odniesieniu do elementów krajobrazu naturalnego, semi – naturalnego i kulturowego</p>	<p>W, NK częściowo K</p>	<p>W PROW zaproponowano instrumenty mające na celu ochronę krajobrazu (m.in. płatności ONW, wspieranie programów rolnośrodowiskowych i Natura 2000) Realizacja PROW prowadzi do przekształcania krajobrazu kulturowego polskich terenów wiejskich (m.in. scalanie gruntów, melioracje, zalesienia)</p>
<p>Strategia Rozwoju Kraju 2007–2013</p>	<p>SRK jest podstawowym dokumentem kierunkowym opisującym wspierane ścieżki rozwoju kraju w latach 2007 – 13 i przenoszącym na grunt krajowy cele Strategii Lizbońskiej</p>	<p>W</p>	<p>Cele i działania PROW zmierzające do osiągnięcia poprawy warunków życia mieszkańców wsi wpisują się w główny cel SRK, jakim jest podniesienie poziomu i jakości życia mieszkańców Polski: poszczególnych obywateli i rodzin. Niemal każdy z priorytetów SRK w mniej lub bardziej znaczący sposób odnosi się do kierunków wsparcia zdefiniowanych w PROW.</p>
<p>Krajowy Program Reform na lata 2005–2008 na rzecz realizacji Strategii Lizbońskiej</p>	<p>Celem KPR jest: utrzymanie wysokiego tempa wzrostu gospodarczego, sprzyjającego tworzeniu nowych miejsc pracy z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju. Kładzie się nacisk m.in. na rozwój przedsiębiorczości, modernizację infrastruktury oraz tworzenie i utrzymanie nowych miejsc pracy w celu zmniejszanie bezrobocia.</p>	<p>W</p>	<p>PROW zawiera opis instrumentów służących wdrażaniu celów KPR na terenach wiejskich i w sektorze rolniczym. Na podkreślenie zasługuje wsparcie dla innowacyjności. Proponowane w PROW działania zmierzające do podniesienia wiedzy mieszkańców terenów wiejskich oraz dywersyfikacji działalności są zbieżne z postulatami zawartymi w KPR.</p>
<p>Narodowe Strategiczne</p>	<p>NSRO jest strategicznym dokumentem programowym</p>	<p>W</p>	<p>PROW odpowiada niejako na potrzeby określone w Ramach Odniesienia, co w</p>

<p>Ramy Odniesienia 2007-2013</p>	<p>stanowiącym rozwinięcie i uszczegółowienie Strategii Rozwoju Kraju 2007-2015, w części, która dotyczy działań Polski związanych z realizacją przez nasz kraj unijnej polityki spójności, współfinansowanych ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego i Funduszu Spójności. Dokument określa działania, jakie rząd polski zamierza podjąć w latach 2007-2013 w zakresie promowania trwałego wzrostu gospodarczego, wzrostu konkurencyjności oraz wzrostu zatrudnienia. Jednocześnie NSRO służą zapewnieniu skutecznej pomocy regionom i grupom społecznym zagrożonym marginalizacją oraz wsparciu restrukturyzacji sektorów i regionów problemowych.</p>		<p>sposób oczywisty czyni oba dokumenty porównywalnymi i zbieżnymi. PROW posiada jednak pewną przewagę nad NSRO, gdyż może w większym stopniu uwzględnić wymóg respektowania ochrony środowiska w poszczególnych działaniach stając się w ten sposób dokumentem bardziej nowoczesnym, odpowiadającym wyzwaniom XXI wieku.</p>
<p>II Polityka ekologiczna państwa (PEP) oraz Polityka ekologiczna państwa na lata 2003–2006 z perspektywą na lata 2007–2010</p>	<p>Podstawowy krajowy dokument strategiczny wyznaczający cele w zakresie ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju. Odnosi się do wszystkich problemów środowiska, jego celem jest zapewnienie poprawy jakości życia poprzez zachowanie właściwego stanu środowiska. W dokumencie przyjęto szereg celów związanych z członkostwem Polski w UE i koniecznością realizacji celów ekologicznych Wspólnoty.</p>	<p>NK, W częściowo K</p>	<p>Szczególnie istotna jest podjęta w PROW próba integracji celów polityki ekologicznej do strategii rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa. Wiele celów II PEP wspierane będzie dzięki realizacji PROW. Niektóre działania proponowane w ramach PROW (scalanie gruntów, melioracje, wzrost intensyfikacji) mogą utrudnić bądź wręcz uniemożliwić osiągnięcie niektórych celów II PEP</p>
<p>Zaktualizowana koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju</p>	<p>Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju jest podstawowym dokumentem określającym politykę państwa w dziedzinie przestrzennego zagospodarowania kraju. Wskazuje znaczenie zrównoważonego rozwoju, potencjału kulturowego, społecznego, gospodarczego i przyrodniczego polskiej przestrzeni. Tym niemniej dokument ten nie odnosi się bezpośrednio do terenów wiejskich.</p>	<p>NK</p>	<p>PROW zmierza do wykorzystania potencjałów polskiej przestrzeni dla zapewnienia szybszego rozwoju obszarów wiejskich. Za szczególnie ważne uznać należy dążenie do zachowania rolniczego użytkowania gruntów rolnych.</p>
<p>Narodowa Strategia Rozwoju Regionalnego</p>	<p>Trudno wywnioskować, jaki jest obecny status NSRR. Dokument zdefiniował sytuację terenów wiejskich jako niekorzystną i wymagającą przekształceń strukturalnych.</p>	<p>W</p>	<p>Diagnoza w obu dokumentach jest podobna, celem PROW jest dokonanie przekształceń strukturalnych terenów wiejskich wskazanych jako potrzeba w NSRR</p>
<p>Krajowa strategia</p>	<p>Celem nadrzędnym obu strategii jest zachowanie bogactwa różnorodności</p>		<p>W ramach PROW wprowadzane będą instrumenty mające na celu zapewnienie</p>

Prognoza oddziaływania na środowisko PROW

<p>ochrony i umiarkowanego użytkowania różnorodności i biologicznej i program wykonawczy</p> <p>oraz</p> <p>Robocza wersja Krajowej strategii ochrony oraz zrównoważonego użytkowania różnorodności i biologicznej</p>	<p>biologicznej w skali lokalnej, krajowej i globalnej oraz zapewnienie trwałości i możliwości rozwoju wszystkich poziomów jej organizacji (wewnątrzgatunkowego, międzygatunkowego i ponadgatunkowego).</p>	<p>W</p> <p>częściowo</p> <p>K</p>	<p>ochrony różnorodności biologicznej na terenach wiejskich (m.in. programy rolnośrodowiskowe i płatności Natura 2000)</p> <p>Wspieranie intensyfikacji rolnictwa będzie miało silny negatywny wpływ na różnorodność biologiczną – stwarzać będzie to niebezpieczeństwo utraty części bioróżnorodności związanej z obszarami rolnymi. Zagrożenia te wynikają z tego, że nie przywiązuje się wystarczającej wagi do problemu zahamowania utraty bioróżnorodności, a PROW nie zmienia niestety tej sytuacji.</p> <p>Wyraźna niespójność dotyczy też ochrony chwastów polnych²⁷ – są one niezbędne dla realizacji celów strategii ochrony różnorodności biologicznej (zupełnie nie są przewidziane do wspierania poprzez działania wdrożeniowe PROW).</p> <p>Nadmierna, nie poparta szczegółowym rozpoznaniem rozbudowa technicznych urządzeń gospodarowania zasobami wodnymi, wraz z intensyfikacją rolnictwa, może prowadzić do uproszczenia krajobrazu rolniczego, a tym samym do zmniejszenia różnorodności biologicznej, szczególnie ekosystemów wodnych.</p> <p>Scalanie gruntów i melioracje wodne deprecjonują znaczenie bioróżnorodności na rzecz potencjalnych korzyści gospodarczych.</p> <p>Zagrożenia te powodują, iż brak jest możliwości spełnienia celu dotyczącego zahamowania utraty różnorodności biologicznej – celu roku 2010.</p>
<p>Strategia ochrony obszarów wodno-błotnych (projekt)</p>	<p>Cele nadrzędne tej Strategii to powszechna ochrona środowisk wodno-błotnych w kraju na drodze:</p> <p>a. zapewnienia ciągłości istnienia i naturalnego charakteru środowisk zachowanych dotychczas obszarów wodno-błotnych oraz pełnionych przez nie funkcji ekologicznych;</p> <p>b. zatrzymania procesu degradacji i zanikania środowisk wodno-błotnych oraz</p> <p>c. restytucji przyrodniczej obszarów</p>	<p>W</p> <p>częściowo</p> <p>K</p>	<p>Część wprowadzanych w ramach PROW instrumentów (programy rolnośrodowiskowe i płatności Natura 2000) ma na celu zapewnienie ochrony różnorodności biologicznej na terenach wiejskich – w niewielkim stopniu będą one wdrażane na terenach będących w polu zainteresowania Strategii.</p> <p>Istotne niespójności dotyczą gospodarowania zasobami wodnymi i ekosystemami od wody zależnymi. Ważne</p>

²⁷ Wg szacunków przyrodników ok. 95% różnorodności chwastów polnych w Polsce koncentruje się na 5% arealeu użytków rolnych (głównie na rędzinach opolskich, jurajskich, nadnidziańskich i w okolicach Lublina). Na pozostałych terenach różnorodność chwastów polnych została bardzo zubożona – powinno się, więc wyznaczyć "obszary szczególnie ważne dla chwastów polnych", na których powinny być skoncentrowane działania dla ich ochrony.

	zdegradowanych.		cele strategiczne ochrony ekosystemów wodno-błotnych (w tym powstrzymanie odwadniania gleb torfowych) będą niedostatecznie wspierane w ramach wdrażania działań PROW. Istnieje, bowiem niebezpieczeństwo, że działania osi 1 będą wspierać odwadnianie łąk bagiennych i wilgotnych oraz gruntów torfowych. W ramach programu rolnośrodowiskowego jest jako warunek zakaz budowy nowych systemów odwadniających, ale nie zapobiegnie to odwadnianiu jakie będzie wzmagane na drodze odtwarzania i odmulania (pogłębiania) wcześniej istniejących rowów – w niektórych sytuacjach będzie to również bardzo destrukcyjne dla ekosystemów hydrogeniczych.
Krajowy Program Zwiększenia Lesistości	KPZL jest dokumentem strategicznym w zakresie polityki rozwoju leśnictwa i zawiera wytyczne do sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego w dziedzinie zwiększania lesistości.	W	Jednym z kierunków wspieranych w ramach PROW będzie zalesianie terenów wyłączonych z produkcji rolnej, co wspiera realizację celów KPZL

Jak wynika z przedstawionych powyżej informacji w odniesieniu do niektórych celów strategicznych (przede wszystkim odnoszących się do ochrony różnorodności biologicznej) istnieje rozbieżność pomiędzy działaniami wspieranymi w ramach PROW, a analizowanymi dokumentami.

Rekomendacje:

Pełniejszej spójności celów analizowanych dokumentów strategicznych w PROW służyć będzie uwzględnienie rekomendacji zaproponowanych w odniesieniu do innych kryteriów formalnych, a także rekomendacji szczegółowych dla osi 1 – 4.

Ponadto dla zapewnienia spójności PROW z celami strategicznych dokumentów polskich i międzynarodowych dotyczących zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska rekomenduje się:

1. szerokie uwzględnienie tematyki ochrony środowiska, a w tym ochrony różnorodności biologicznej i krajobrazu w ramach szkoleń, zarówno dla beneficjentów, jak i dla doradców,
2. rozszerzenie zakresu programów rolnośrodowiskowych o przedsięwzięcia dotyczące ochrony walorów krajobrazowych,
3. wprowadzenie kryteriów dotyczących sposobu wprowadzania zalesień, w celu ograniczenia ich zasięgu do obszarów, gdzie nie będą one powodowały negatywnych oddziaływań na różnorodność biologiczną²⁸,

²⁸ Ponieważ plany zalesień są przygotowywane przez nadleśnictwa istnieje możliwość wprowadzenia i przestrzegania kryteriów zalesień podczas ich przygotowywania.

4. uzupełnienie działania PROW w zakresie możliwości wspierania ochrony dziko rosnących roślin (w tym tzw. chwastów polnych) oraz w zakresie działań stymulujących gruntową retencję wody i ochronę ekosystemów wodno-błotnych w przestrzeni rolniczej²⁹,
5. wzmocnienie Osi 2 PROW poprzez m.in. zwiększenie alokacji środków oraz zwiększenie liczby dostępnych działań i pakietów rolnośrodowiskowych, tak by działania PROW mocniej wspierały realizację celu 2010 w odniesieniu do bioróżnorodności przestrzeni rolniczej.

II.2. OCENA PROGRAMU (PLANOWANYCH DZIAŁAŃ) WEDŁUG KRYTERIÓW MERYTORYCZNYCH

II.2.1. OŚ 1 POPRAWA KONKURENCYJNOŚCI SEKTORA ROLNEGO I LEŚNEGO

II.2.1.1. OCENA OGÓLNA OSI

Celem działań w ramach tej osi jest zapewnienie, że polskie gospodarstwa rolne i leśne zwiększą efektywność swojego działania tak, że staną się konkurencyjne na rynku wspólnotowym. Zakres proponowanych prac jest tu bardzo szeroki i obejmuje zarówno działania nazwane umownie „miękkimi” polegające przede wszystkim na podnoszeniu poziomu wiedzy rolników i właścicieli lasów, wspieraniu ich współpracy i udziału w systemach produkcji żywności wysokiej jakości, ułatwieniu dostępu do usług doradczych im świadczonych, czy też tworzeniu warunków wspomagających ich odchodzenie z zawodu, jak i działania „twarde”, to jest takie, które najczęściej wiążą się z realizacją konkretnych inwestycji czy działań w przestrzeni rolniczej i w praktyce zwiększają konkurencyjność, tj. np. wspieranie modernizacji gospodarstw rolnych i przetwórstwa produktów rolniczych, poprawianie i rozwój infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowywaniem do warunków Wspólnego Rynku gospodarstw rolnych i leśnych. Dlatego też oddziaływania na środowisko przyrodnicze prac podejmowanych w ramach tej osi będą bardzo różne – część z nich będzie miała zdecydowanie pozytywny charakter (jak np. działania edukacyjne w zakresie ochrony środowiska terenów wiejskich – podnoszące wiedzę ekologiczną rolników i właścicieli lasów), inne mogą mieć charakter znaczących oddziaływań negatywnych (jak scalanie gruntów), jeszcze inne będą miały charakter mieszany – skutkiem pozytywnym mogą towarzyszyć oddziaływania negatywne.

Jak się prognozuje, w przypadku działań „miękkich” w większości przypadków wywołane ich realizacją skutki będą miały charakter oddziaływań pośrednich – związanych z efektami decyzji, prac i inwestycji podejmowanych w efekcie uzyskania pomocy w ramach „miękkich” działań tej osi. Dlatego na obecnym etapie nie da się jednoznacznie ocenić, które – pozytywne czy negatywne oddziaływania – przeważą, gdyż zależy to w dużym stopniu od praktycznego sposobu realizacji planowanych działań. Jeżeli np. w ramach szkoleń czy usług

²⁹ Celowym jest wyraźne wskazanie w PROW zakazu dofinansowania prac technicznych, które powodują intensyfikację produkcji rolnej na cennych obszarach wodno – błotnych.

doradczych przeważać będą kwestie ochrony środowiska, czy zasady wzajemnej zgodności (*cross compliance*) to w ich efekcie przeważać będą skutki pozytywne. Jeśli natomiast działania te koncentrować się będą na kwestiach produkcyjnych, to w przyszłości mogą przeważać efekty negatywne.

Tym niemniej proponowane w ramach tej osi działania „miękkie” mają ogromny potencjał podnoszenia świadomości ekologicznej społeczeństwa – zarówno rolników jak i konsumentów oraz wdrażania do gospodarki rolnej dobrych praktyk ochrony środowiska, co w konsekwencji powinno zwiększyć konkurencyjność polskiego rolnictwa.

Z punktu widzenia ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju istotne jest, że autorzy PROW w opisie tej osi i realizowanych w jej ramach działań dostrzegają konieczność dostosowywania się polskich gospodarstw rolnych do wzrastających wymagań ekologicznych stawianych przez przepisy UE oraz wskazują na konieczność podnoszenia poziomu wiedzy rolników i właścicieli lasów w odniesieniu do instrumentów zrównoważonego rozwoju terenów wiejskich: instrumentu wzajemnej zgodności (*cross compliance*), stosowania dobrej praktyki rolniczej i leśnej zgodnej z wymogami ochrony środowiska i zapewnienia dobrostanu zwierząt. Rodzi to nadzieję, że kwestie te będą prawidłowo realizowane także na etapie wdrażania PROW.

II.2.1.2. OCENA OGÓLNA DZIAŁAŃ „MIĘKKICH”

DZIAŁANIE: SZKOLENIA DLA OSÓB ZATRUDNIONYCH W ROLNICTWIE I LEŚNICTWIE

Celem działania jest podnoszenie poziomu wiedzy rolników i przez to wpływ na konkurencyjność polskiego rolnictwa i gospodarki leśnej. Będzie to osiąganę poprzez wspieranie szkoleń do rolników i właścicieli lasów prywatnych. W uzasadnieniu wdrażania tego działania słusznie wskazano, że potrzeba przeprowadzania takich szkoleń wynika m.in. ze wzrastających wymagań odnośnie ochrony środowiska, warunków utrzymania zwierząt czy jakości i bezpieczeństwa produkcji.

Beneficjentami tego działania powinny być organizacje pozarządowe – wiele z nich prowadzi niezwykle skuteczną i efektywną działalność szkoleniowo-edukacyjną na terenach wiejskich.

Zastrzeżenia budzą wskaźniki monitorowania – są to jedynie mierniki produktu, wydaje się, że jest ich także zbyt wiele i część z nich dostarczać będzie niezbyt istotnych informacji. Rzeczywiste skutki tego działania będą bardzo silnie zależeć od treści przekazywanych w ramach szkoleń, w tym od nasycenia szczegółowych programów szkoleń zagadnieniami dotyczącymi np. ochrony zasobów wodnych, różnorodności biologicznej terenów rolniczych i sposobów jej ochrony, "proprzyrodniczych" sposobów gospodarowania w lasach, ochrony krajobrazu i standardów jakości krajobrazu, walorów kulturowych.

DZIAŁANIE: RENTY STRUKTURALNE

Celem działania jest stworzenie mechanizmu ułatwiającego przekazywanie gospodarstw rolnych młodym następcom poprzez wypłacanie osobom zaprzestającym produkcji rolnej rent rolniczych. Renty te będą stanowiły źródło dochodu osób, które zaprzestały produkcji rolnej i przekazały gospodarstwo na rzecz następcy lub innego gospodarstwa.

Jak się wydaje działanie to będzie miało dwojaki rodzaj skutków: oddziaływania pozytywne związane będą z obowiązkiem stosowania przez następców dobrej praktyki rolniczej w zakresie ochrony środowiska, stosowania tych wymagań w ramach instrumentu *cross compliance*, zachowywania standardów higieny, dobrostanu zwierząt i ochrony środowiska na terenie gospodarstwa rolnego. Z drugiej strony działanie to może się przyczynić do intensyfikacji produkcji rolnej, sprzyjać będzie ujednocnieniu krajobrazu poprzez komasację gruntów i wzrost intensywności produkcji rolnej w gospodarstwach prowadzonych przez następców. Mechanizm ten sprzyjać także będzie „wypadaniu” z rynku (i produkcji rolnej) gospodarstw małych, na co wskazuje preferowanie przypadków, w których nowe gospodarstwo rolne będą miało co najmniej taką powierzchnię jak średnia dla danego województwa (ten warunek dostępu nie dotyczy jedynie przekazania gospodarstwa na rzecz zstępnych). Choć jest to kryterium zrozumiałe z punktu widzenia ekonomiki produkcji rolnej, może mieć ono negatywne konsekwencje dla zasobów przyrody.

Zastrzeżenia budżę wskaźniki monitorowania – część z nich wydaje się nie wnosić istotnych informacji, żaden nie odnosi się do kwestii zrównoważonego rozwoju lub potrzeb ochrony środowiska.

Zasięg i siła oddziaływań związanych z tym działaniem uzależnione będą od tego czy transfer gospodarstwa będzie następował w praktyce, czy też będzie to jedynie akt przekazania własności. Dotychczasowa praktyka wskazuje, że w większości przypadków po przekazaniu gospodarstwa, faktycznym zarządzaniem produkcją nadal zajmuje się poprzedni właściciel, a transfer własności nastąpił jedynie dla uzyskania płatności. W takim przypadku wdrożenie działania nie będzie powodować żadnych praktycznych skutków środowiskowych.

DZIAŁANIE: UCZESTNICTWO ROLNIKÓW W SYSTEMACH JAKOŚCI ŻYWNOŚCI

Celem działania jest wsparcie wytwarzania żywności wysokiej jakości poprzez wsparcie dla produktów objętych systemem wspólnotowym (produkty regionalne) lub krajowym. Pomoc kierowana będzie do rolników prowadzących produkcję w jednym z tych systemów.

Z przeprowadzonej Prognozy wynika, że działanie to będzie miało pozytywny wpływ na środowisko – zarówno poprzez zastąpienie produkcji nastawionej na ilość, produkcją skoncentrowaną na jakości produktu; jak i dzięki większemu znaczeniu wymogów środowiskowych w tego rodzaju produkcji.

Pełną ocenę wpływu tego działania na stan środowiska w Polsce utrudnia brak podania ilości beneficjentów, którzy otrzymają pomoc tego typu. Dlatego lukę tą należy uzupełnić.

DZIAŁANIE: DZIAŁANIA INFORMACYJNE I PROMOCYJNE

Celem działania jest zwiększenie popularności produktów wysokiej jakości wśród konsumentów poprzez wspieranie działań mających na celu promocję tego typu wyrobów.

Prognozuje się, że tego typu działania będą miały pozytywny wpływ na stan świadomości ekologicznej społeczeństwa poprzez zwrócenie uwagi na zagadnienia ochrony środowiska w procesie produkcji tego typu wyrobów i w materiałach je promujących.

DZIAŁANIE: GRUPY PRODUCENTÓW ROLNYCH

Celem działania jest wspieranie współpracy rolników w ramach grup producenckich. Będzie to osiągnięte poprzez udzielanie pomocy tym grupom w pierwszym okresie ich działania.

Sposobów i zakresu oddziaływania na środowisko tego działania nie można w chwili obecnej jednoznacznie ocenić – mogą wystąpić zarówno oddziaływania pozytywne, jak i negatywne. Te pierwsze związane będą z efektem skali - racjonalizacją produkcji, przygotowywania produktów, ich magazynowania i transportowania. Negatywne oddziaływania będą spowodowane przede wszystkim intensyfikacją produkcji, jej ujednolicaniem w ramach grupy i zwiększaniem specjalizacji. Oddziaływania te będą miały charakter zarówno bezpośredni, jak i pośredni.

DZIAŁANIE: KORZYSTANIE Z USŁUG DORADCZYCH PRZEZ ROLNIKÓW I POSIADACZY LASÓW

Celem działania jest podniesienie wiedzy rolników, a przez to wpływ na konkurencyjność polskich gospodarstw poprzez ułatwienie rolnikom i właścicielom lasów dostępu do usług doradczych. Będzie to osiągnięte poprzez refinansowanie usług doradczych. Doradztwo dotyczyć będzie zarówno modernizacji gospodarstw, ich dostosowywania do wymogów wspólnotowych (w tym i w zakresie ochrony środowiska), prowadzenia produkcji itp.

Działanie to będzie miało mieszane oddziaływania – zarówno pozytywne, jak i negatywne. Te pierwsze pojawiać się będą w przypadku zapewnienia właściwego poziomu usług doradczych związanego z informacjami na temat potrzeb dostosowywania się gospodarstw rolnych do wymagań ochrony środowiska, zasady *cross compliance*, dobrostanu zwierząt etc. Te drugie pojawią się, gdy efektem usług doradczych będzie wzrost intensywności produkcji, jej ujednolicanie, komasowanie gruntów itp. Zarówno oddziaływania pozytywne jak i negatywne będą miały charakter pośredni i raczej długotrwały.

Dla zapewnienia wystąpienia pozytywnych oddziaływań na środowisko tego działania będzie musiała nastąpić poprawa jakości usług doradczych i wzmocnienie instytucji tym się zajmujących (m.in. konieczne jest podniesienie wiedzy doradców w zakresie środowiskowych skutków różnych praktyk rolniczych, wymogów wynikających z wdrażania zasady wzajemnej zgodności, proekologicznych technologii itp.).

II.2.1.3. OCENA SZCZEGÓŁOWA DZIAŁAŃ „MIĘKKICH”

DZIAŁANIE: SZKOLENIA DLA OSÓB ZATRUDNIONYCH W ROLNICTWIE I LEŚNICTWIE

Kryteria oceny, dla których zidentyfikowano istnienie zależności pomiędzy proponowanym działaniem, a kryterium:

Lp	Kryterium	Wpływ	Rodzaj oddziaływania
1	Wpływ na realizację celów ochrony środowiska, prośrodowiskowe zmiany w strukturze gospodarki, przemiany prośrodowiskowe w stosowanych technologiach oraz zastosowanie zarządzania środowiskowego	pozytywny (pod warunkiem właściwych programów szkoleń)	wszystkie zidentyfikowane oddziaływania będą miały charakter pośredni i długofalowych
2	Oddziaływanie na rozwój zrównoważonych i prośrodowiskowych form w energetyce	pozytywny	
3	Wpływ na zrównoważony rozwój terenów wiejskich z uwzględnieniem przyjaznych jego form jak i rozszerzenie innej aktywności gospodarczej, też prośrodowiskowej, w kontekście poprawy efektywności wykorzystania zasobów	pozytywny z elementami negatywnym	
4	Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie zasobami przyrodniczymi – różnorodnością biologiczną, krajobrazem	pozytywny pod warunkiem właściwych programów szkoleń	
5	Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie w leśnictwie	pozytywny z elementami negatywnym	
6	Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi	pozytywny z elementami negatywnym	
7	Oddziaływania na gospodarowanie przestrzenią	mieszany	
8	Wpływ na świadomość ekologiczną społeczeństwa	pozytywny pod warunkiem właściwych programów szkoleń	
9	Wpływ na propagowanie/zapewnianie zdrowia środowiskowego	pozytywny pod warunkiem właściwych programów szkoleń	
10	Oddziaływania na zmiany stanu wód i ekosystemów od wody zależnych	pozytywny pod warunkiem właściwych programów szkoleń	
11	Oddziaływanie na zmiany w stanie powierzchni ziemi, gleby oraz na przyrodę ożywioną i krajobraz	pozytywny pod warunkiem właściwych programów szkoleń	

Komentarz:

Charakter pośredniego wpływu zależy będzie od rodzaju szkoleń. Szkolenia wzmocnią zarówno pozytywne jak i negatywne oddziaływania zidentyfikowane przy tych elementach PROW, które będą treścią edukacji. Szkolenia nie będą wywierały bezpośredniego wpływu na środowisko, a jedynie na świadomość i wynikające z niej umiejętności – ale pośrednio będą decydować czy działania potencjalnie negatywne dla środowiska będą przez rolników eliminowane. Ponadto przy ocenie oddziaływania należy być bardzo ostrożnym. Np. jeżeli w wyniku szkoleń wzrośnie poziom higieny i porządku w gospodarstwie – co wydaje się oddziaływaniem jednoznacznie pozytywnym, to może oznaczać to bardzo negatywny wpływ na populacje jaskółki i wróbla mazurka (a jest to poważny problem, gdyż gatunki te wszędzie giną). Negatywne oddziaływania pojawiać się będą także wtedy, gdy efektem szkoleń będzie wzrost intensywności gospodarowania, porzucanie tradycyjnych, ekstensywnych metod gospodarki rolnej i leśnej.

Mieszane oddziaływania mogą powstać w przypadku szkoleń dotyczących odnawialnych źródeł energii, ich wykorzystywania na terenach wiejskich, wprowadzania upraw energetycznych i produkcji biopaliw. Z jednej strony będą to jednoznacznie pozytywne efekty dla rozwoju tej formy energetyki, a dzięki temu ograniczenie uzależnienia od zasobów nieodnawialnych, zmniejszenie wielkości ładunku zanieczyszczeń odprowadzanych do środowiska, wspieranie działań na rzecz ochrony klimatu. Z drugiej strony nie można zapominać, że odnawialne źródła energii mogą stanowić zagrożenie dla krajobrazu (energetyka wiatrowa), lokalnych stosunków wodnych (energetyka wodna), czy lokalnej jakości powietrza (spalanie biomasy). Co więcej rozwój upraw energetycznych może sprzyjać upraszczaniu krajobrazu, intensyfikacji produkcji, czy wprowadzaniu upraw opartych na gatunkach i odmianach genetycznie zmodyfikowanych.

Z punktu widzenia zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich istotne jest, by zagrożenia takie zostały zidentyfikowane, tak żeby w trakcie prowadzonych szkoleń można było zwracać na nie uwagę.

Z drugiej strony działanie to oferuje unikalną szansę na podnoszenie poziomu świadomości ekologicznej rolników – o potencjalnych, negatywnych skutkach ich działania na środowisko i konsekwencjach stąd wynikających, konieczności wdrażania zasad dobrej praktyki rolniczej i ekologicznej do produkcji, dobrostanie zwierząt, znaczeniu dobrego stanu środowiska dla zdrowia i możliwości prowadzenia trwałej gospodarki. Jeśli szansa ta zostanie wykorzystana to w konsekwencji oznaczać to będzie dokonanie proekologicznej modernizacji polskiego rolnictwa, a w efekcie ograniczenie jego negatywnej presji na środowisko.

Nie jest możliwe określenie znaczenia tego działania dla poprawy stanu środowiska przyrodniczego w Polsce, gdyż podana jest tylko liczba instytucji, która otrzyma wsparcie na prowadzenie szkoleń – nie wskazano natomiast szacunku jak wielu rolników objętych będzie prawdopodobnie tymi szkoleniami.

DZIAŁANIE: RENTY STRUKTURALNE

Kryteria oceny, dla których zidentyfikowano istnienie zależności pomiędzy proponowanym działaniem, a kryterium:

Lp	Kryterium	Wpływ	Rodzaj oddziaływania
1	Wpływ na zrównoważony rozwój terenów wiejskich z uwzględnieniem przyjaznych jego form jak i rozszerzenie innej aktywności gospodarczej, też prośrodowiskowej, w kontekście poprawy efektywności wykorzystania zasobów	mieszany	pośrednie, średnio - i długoterminowe
2	Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie zasobami przyrodniczymi – różnorodnością biologiczną, krajobrazem	mieszany	
3	Oddziaływania na gospodarowanie przestrzenią	pozytywny z elementami negatywnym	bezpośrednie, średnioterminowe

Komentarz:

Renty strukturalne sprzyjać będą utrzymaniu ładu przestrzennego poprzez zapewnienie, że produkcja rolnicza nie będzie porzucana, a także, że tereny rolnicze nie będą przeznaczane pod inne funkcje (np. rozwój budownictwa rekreacyjnego), gdyż obowiązkiem następcy będzie kontynuowanie działalności rolnej. Będzie to jedyne oddziaływanie bezpośrednie związane z realizacją tego działania.

Pozostałe oddziaływania będą miały charakter pośredni i związane będą z tym, że uwarunkowania dostępu do tej formy pomocy preferują tworzenie gospodarstw o większej powierzchni. Może być to szczególnie niebezpieczne na terenach cennych przyrodniczo – np. położonych na obszarach objętych ochroną w ramach sieci Natura 2000.

Dlatego też w efekcie tego działania mogą być generowane zarówno oddziaływania pozytywne jak i negatywne. Jeśli następcą rozpocznie wdrażanie programów rolnośrodowiskowych lub przestawi gospodarstwo na metody ekologiczne, to pojawią się znaczące, pozytywne oddziaływania. Jeśli natomiast wdrożenie intensyfikacji produkcji, z ograniczonym uwzględnieniem wymogów przyrodniczych, to skutki będą negatywne.

Tym niemniej, ze względu na stosunkowo niewielką liczbę potencjalnych beneficjentów (50,4 tys. osób, tj. ok. 2,5% gospodarstw rolnych) to zasięg tego oddziaływania w skali kraju będzie stosunkowo ograniczony i jego skutki będą miały przede wszystkim charakter lokalny. Żadne oddziaływania nie wystąpią natomiast wtedy, gdy zamiast rzeczywistego przekazania gospodarstwa następować będzie jedynie transfer prawa własności.

DZIAŁANIE: UCZESTNICTWO ROLNIKÓW W SYSTEMACH JAKOŚCI ŻYWNOŚCI

Kryteria oceny, dla których zidentyfikowano istnienie zależności pomiędzy proponowanym działaniem, a kryterium:

Lp	Kryterium	Wpływ	Rodzaj oddziaływania
1	Wpływ na realizację celów ochrony środowiska, próśrodowiskowe zmiany w strukturze gospodarki, przemiany próśrodowiskowe w stosowanych technologiach oraz zastosowanie zarządzania środowiskowego	pozytywny	bezpośredni, natychmiastowy ale także pośredni długofalowy
2	Oddziaływanie na propagowanie zrównoważonego modelu konsumpcji, także konsumpcji przestrzeni	pozytywny	pośredni, długofalowy
3	Wpływ na zrównoważony rozwój terenów wiejskich z uwzględnieniem przyjaznych jego form jak i rozszerzenie innej aktywności gospodarczej, też próśrodowiskowej, w kontekście poprawy efektywności wykorzystania zasobów	pozytywny	bezpośredni, natychmiastowy ale także pośredni długofalowy
4	Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie zasobami przyrodniczymi - różnorodnością biologiczną, krajobrazem	pozytywny	
5	Wpływ na ochronę i optymalne wykorzystanie istniejących wartości kulturowych	pozytywny	
6	Wpływ na świadomość ekologiczną społeczeństwa	pozytywny	pośredni, długofalowy
7	Wpływ na propagowanie/zapewnianie zdrowia środowiskowego	pozytywny	bezpośredni, natychmiastowy i długofalowy

Komentarz:

Ponieważ jednym z czynników wpływających na jakość żywności jest stan środowiska, to należy założyć, że wspieranie działań na rzecz udziału rolników w systemach produkcji żywności o wysokiej jakości pozytywnie wpłynie na środowisko przyrodnicze. Jest to działanie, które sprzyjać będzie kultywacji tradycyjnych metod gospodarowania i utrzymywaniu istniejących na terenach wiejskich wartości kulturowych. Dzięki wspieraniu produktów tradycyjnych i powiązanych z ich wytwarzaniem metod produkcji rolnej, zachowany powinien być kulturowy krajobraz wiejski, ograniczone dążenie do intensyfikacji produkcji czy też wprowadzania nowoczesnych metod jej prowadzenia, które mogłyby powodować znaczące negatywne oddziaływania na środowisko. Niektóre ze skutków będą miały charakter natychmiastowy – np. utrzymanie wartości kulturowych, wprowadzanie aspektów zrównoważonej produkcji rolnej do codziennej praktyki gospodarowania, oddziaływanie na krajobraz i wspieranie wielokierunkowego rozwoju obszarów wiejskich.

Wspieranie systemów jakości żywności będzie także oddziaływało na poziom świadomości ekologicznej – zwłaszcza dzięki wskazywaniu znaczenia stanu środowiska i jakości jego elementów dla uzyskiwania płodów rolnych wysokiej jakości. Będzie to miało także bezpośredni wpływ na zdrowie konsumentów, a oddziaływanie to będzie posiadało charakter zarówno natychmiastowy jak i długofalowy.

Prognoza oddziaływania na środowisko PROW

Ze względu na brak wskazania liczby potencjalnych beneficjentów tego działania nie jest możliwe określenie jego znaczenia w skali całego kraju.

DZIAŁANIE: DZIAŁANIA INFORMACYJNE I PROMOCYJNE

Kryteria oceny, dla których zidentyfikowano istnienie zależności pomiędzy proponowanym działaniem, a kryterium:

Lp	Kryterium	Wpływ	Rodzaj oddziaływania
1	Wpływ na realizację celów ochrony środowiska, prośrodowiskowe zmiany w strukturze gospodarki, przemiany prośrodowiskowe w stosowanych technologiach oraz zastosowanie zarządzania środowiskowego	pozytywny	pośredni i długofalowy
2	Oddziaływanie na propagowanie zrównoważonego modelu konsumpcji, także konsumpcji przestrzeni	pozytywny	
3	Wpływ na zrównoważony rozwój terenów wiejskich z uwzględnieniem przyjaznych jego form jak i rozszerzenie innej aktywności gospodarczej, też prośrodowiskowej, w kontekście poprawy efektywności wykorzystania zasobów	pozytywny	
4	Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie zasobami przyrodniczymi - różnorodnością biologiczną, krajobrazem	pozytywny	
5	Wpływ na ochronę i optymalne wykorzystanie istniejących wartości kulturowych	pozytywny	
6	Wpływ na świadomość ekologiczną społeczeństwa	pozytywny	
7	Wpływ na propagowanie/zapewnianie zdrowia środowiskowego	pozytywny	

Komentarz:

Wszystkie oddziaływania będą miały charakter pozytywny, ale pośredni. O sile tego oddziaływania decydować będzie przede wszystkim znaczenie, jakie będą uzyskiwać zagadnienia ochrony środowiska i walorów ekologicznych obszarów, gdzie produkty wysokiej jakości (które będą promowane) będą wytwarzane. Jeżeli kwestie te zostaną potraktowane jako istotne, to działanie to może odgrywać bardzo ważną rolę w podnoszeniu świadomości ekologicznej społeczeństwa.

DZIAŁANIE: GRUPY PRODUCENTÓW ROLNYCH

Kryteria oceny, dla których zidentyfikowano istnienie zależności pomiędzy proponowanym działaniem, a kryterium:

Lp	Kryterium	Wpływ	Rodzaj oddziaływania
1	Wpływ na realizację celów ochrony środowiska, prośrodowiskowe zmiany w strukturze gospodarki, przemiany prośrodowiskowe w stosowanych technologiach oraz zastosowanie zarządzania środowiskowego	mieszany	przede wszystkim pośrednie, natychmiastowe

2	Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie zasobami przyrodniczymi – różnorodnością biologiczną, krajobrazem	mieszany	i długofalowe
3	Oddziaływania na zmiany w stanie wód i ekosystemów od wody zależnych	pozytywny z elementami negatywnym	bezpośrednie, natychmiastowe ale także pośrednie długofalowe

Komentarz:

Celem tworzenia grup producenckich jest przede wszystkim ekonomizacja prowadzonej produkcji, zwiększenie jej efektywności i podnoszenie zysku z prowadzonej działalności członków grupy. Z tego względu można spodziewać się powstawania oddziaływań negatywnych spowodowanych wzrostem intensywności produkcji, specjalizacją, uproszczeniem płodozmianu i zmienności przestrzennej upraw, powiększaniem pól. Będzie to wpływało negatywnie na krajobraz, różnorodność biologiczną, może zwiększać zużycie wody (np. do irygacji, mycia produktów itp.), czy powodować wzrost ilości wytwarzanych ścieków.

Z drugiej strony podejmowanie wspólnych działań służyć będzie zwiększeniu efektywności wykorzystywania zasobów – wspólne przechowywanie płodów rolnych zwiększy efektywność energetyczną tego działania, wspólny transport – zmniejszy potrzeby transportowe (jeden środek transportu zamiast kilku). Tworzenie grup może sprzyjać także podejmowaniu wspólnych działań – np. budowy wspólnych zbiorników na gnojowice.

Oddziaływań pozytywnych należy się także spodziewać, gdy grupy prowadzi będą produkcję ekologiczną, wytwarzać produkty regionalne i o wysokiej jakości lub realizować wspólny pakiet rolnośrodowiskowy.

Ze względu jednak na ograniczoną liczbę beneficjentów ww. oddziaływania będą miały przede wszystkim znaczenie lokalne.

DZIAŁANIE: KORZYSTANIE Z USŁUG DORADCZYCH PRZEZ ROLNIKÓW I POSIADACZY LASÓW

Kryteria oceny, dla których zidentyfikowano istnienie zależności pomiędzy proponowanym działaniem, a kryterium:

Lp	Kryterium	Wpływ	Rodzaj oddziaływania
1	Wpływ na realizację celów ochrony środowiska, prośrodowiskowe zmiany w strukturze gospodarki, przemiany prośrodowiskowe w stosowanych technologiach oraz zastosowanie zarządzania środowiskowego	pozytywny z elementami negatywnym	wszystkie zidentyfikowane oddziaływania będą miały charakter pośredni i długofalowych
2	Oddziaływanie na rozwój zrównoważonych i prośrodowiskowych form w energetyce	pozytywny	
3	Wpływ na zrównoważony rozwój terenów wiejskich z uwzględnieniem przyjaznych jego form jak i rozszerzenie innej aktywności gospodarczej, też prośrodowiskowej, w kontekście poprawy efektywności wykorzystania zasobów	pozytywny z elementami negatywnym	

Prognoza oddziaływania na środowisko PROW

4	Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie zasobami przyrodniczymi – różnorodnością biologiczną, krajobrazem	mieszany
5	Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie w leśnictwie	pozytywny z elementami negatywnym
6	Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi	pozytywny z elementami negatywnym
7	Oddziaływania na gospodarowanie przestrzenią	pozytywny z elementami negatywnym
8	Wpływ na ochronę i optymalne wykorzystanie istniejących wartości kulturowych	mieszany
9	Wpływ na świadomość ekologiczną społeczeństwa	pozytywny z elementami negatywnym
10	Wpływ na propagowanie/zapewnianie zdrowia środowiskowego	pozytywny z elementami negatywnym
11	Oddziaływanie na zmiany w stanie powietrza atmosferycznego	pozytywny z elementami negatywnym
12	Oddziaływanie na zmiany w stanie hałasu i promieniowania	pozytywny z elementami negatywnym
13	Oddziaływania na zmiany w stanie wód i ekosystemów od wody zależnych	pozytywny z elementami negatywnym
14	Oddziaływanie na zmiany w stanie powierzchni ziemi, gleby oraz na przyrodężywioną i krajobraz	pozytywny z elementami negatywnym

Komentarz:

Wpływ tego działania na środowisko i zrównoważony rozwój będzie bardzo podobny do wpływu wywołanego poprzez szkolenia – wszystkie oddziaływania będą miały charakter pośredni (wynikać, bowiem będą z praktycznego wdrażania pozyskanej wiedzy przez rolników i właścicieli lasów prywatnych) i raczej długofalowy niż natychmiastowy (co będzie spowodowane tym, że od momentu uzyskania porady upływa pewien czas nim rolnik podejmie działanie, co więcej, oddziaływania także pojawić się mogą dopiero po pewnym czasie).

Z punktu widzenia oddziaływań należy zwrócić uwagę na dwa aspekty. Po pierwsze znaczenie tego działania dla zrównoważonego rozwoju będzie funkcją ilości prośrodowiskowych usług doradczych, które będą świadczone przez doradców i które znajdują się w katalogu prac refundowanych w ramach tego działania. Po drugie skuteczność tego działania uzależniona będzie od poziomu merytorycznego doradztwa, a więc wiedzy doradców w odniesieniu do problematyki ochrony środowiska w produkcji rolnej. W chwili obecnej poziom wiedzy wielu doradców w zakresie szeroko pojętej tematyki ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju jest niewystarczający, ważne jest więc stałe podnoszenie ich kwalifikacji w tej dziedzinie.

Ponieważ planuje się, że działaniem tym zostanie objętych ok. 1/3 wszystkich polskich rolników, zakres oddziaływań, które będą powstawały będzie miał charakter ogólnopolski.

Rekomendacje w odniesieniu do działań „miękkich” Osi 1:

1. W opisie działania: *Szkolenia dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie* w punkcie Beneficjent (str. 44) po słowach *osoby prawne ...* i przecinku proponuje się dopisać: *stowarzyszenia i organizacje pozarządowe...* a dalej pozostawić jak w zdaniu.
2. Przy przygotowywaniu wytycznych w obniesieniu do zakresu prowadzonych szkoleń i opracowywaniu ich programów rekomenduje się zidentyfikowanie potencjalnych, negatywnych oddziaływań, które powodowane będą w wyniku wdrażania działań, metod produkcji, praktyk, nowych produktów itp., których dotyczyć będą szkolenia. Przedstawienie tych zagrożeń i wskazanie możliwych metod przeciwdziałania im, może być skuteczną metodą przeciwdziałania potencjalnym, negatywnym oddziaływań powstających w środowisku przyrodniczym w efekcie przeprowadzonych szkoleń.
3. W opisie działania: *Renty strukturalne*, w punkcie Kryteria dostępu, tire 1a, na stronie 49, na końcu pierwszego akapitu po słowach: *zstępnych producenta rolnego ....* skreślić kropkę i po przecinku dopisać: *oraz gospodarstw położonych na terenach objętych takimi formami ochrony przyrody jak obszar Natura 2000 oraz park narodowy.*
4. W opisie działania: *Uczestnictwo rolników w systemach jakości* rekomenduje się wprowadzenie informacji na temat szacowanej liczby beneficjentów uzyskujących pomoc w ramach tego działania.
5. W odniesieniu do działania: *Działania informacyjne i promocje* dyskusyjna wydaje się liczba 1350 beneficjentów, gdyż – zgodnie z obecnymi zapisami PROW – mogą być to tylko grupy producenckie, zajmujące się produkcją towarów kwalifikowanych do pomocy w ramach tego działania, a ilość takich grup może nie być tak duża. Dlatego proponuje się dopisać w punkcie Beneficjent, na stronie 64 po pierwszym akapicie następujące zdanie: *Beneficjentami mogą być także organizacje pozarządowe, które w celach statutowych posiadają zadanie promocji i upowszechniania produktów kwalifikujących się do pomocy.*
6. W opisie działania: *Korzystanie z usług doradczych ...*, w punkcie Forma i wysokość pomocy proponuje się zastąpienie liczby 1500 euro liczbą 6000 PLN.
7. W odniesieniu do wszystkich ocenianych działań istnieje potrzeba przeanalizowania wskaźników monitorowania ich wdrażania. Część z zaproponowanych mierników wydaje się, bowiem zbyt szczegółowa, inne nie wnoszą informacji niezbędnych dla oceny skuteczności wsparcia, jeszcze inne mogą być trudne lub bardzo kosztowne do obliczenia (np. płeć osób uczestniczących w szkoleniach, wysokość obrotu grup producenckich objętych wsparciem, wiek osób, które uzyskały wsparcie w związku z refundacją doradztwa). Ponadto w żadnym z ocenianych działań proponowane wskaźniki nie odnoszą się do problematyki ochrony środowiska.

II.2.1.4. OCENA OGÓLNA DZIAŁAŃ „TWARDYCH”

DZIAŁANIE: MŁODZI ROLNICY

Z działaniem tym może wiązać się intensyfikacja i specjalizacja produkcji, które mogą negatywnie oddziaływać na środowisko. Te negatywne skutki mogą jednak zostać ograniczone wyższym poziomem wiedzy na temat ochrony środowiska przyrodniczego osób przejmujących gospodarstwa, oraz wdrażaniem nowoczesnych prośrodowiskowych metod prowadzenia gospodarki rolnej.

DZIAŁANIE: MODERNIZACJA GOSPODARSTW ROLNYCH

Pozytywny wpływ tego działania związany będzie ze zmniejszeniem zagrożeń dla środowiska powodowanego przez gospodarstwa – w wyniku poprawy gospodarki wodno – ściekowej odpadowej, czy unowocześnianie parku maszynowego i budowy infrastruktury technicznej (np. płyt gnojowych czy zbiorników na gnojowicę). Tym niemniej modernizacja gospodarstw wiązać się będzie także z intensyfikacją produkcji rolnej, co może potencjalnie prowadzić do zaburzenia równowagi pomiędzy gospodarczym, a środowiskowym aspektem rozwoju i w konsekwencji negatywne oddziaływania na środowisko. Negatywny wpływ może również wywierać proces koncentracji ziemi (o ile będzie zachodził), w wyniku sprzedaży międzysąsiedzkiej, powodując likwidację miedz (negatywne oddziaływanie na różnorodność biologiczną). Powiększenie areału skutkować będzie także wzrostem mechanizacji prac rolniczych, w tym także z użyciem ciężkiego sprzętu, co negatywnie wpływać będzie na właściwości gleby. Modernizacja może również oddziaływać na różnorodność biologiczną poprzez ograniczenie liczby gatunków oraz odmian roślin uprawnych.

DZIAŁANIE: ZWIĘKSZANIE WARTOŚCI DODANEJ

Pozytywny wpływ tego działania wynika przede wszystkim z konieczności dostosowania zakładów ubiegających się o wsparcie do norm ochrony środowiska, co generalnie wiąże się z ograniczeniem emisji zanieczyszczeń. Negatywne skutki mogą się pojawić przede wszystkim w przypadku nadmiernej koncentracji zakładów przetwórczych w określonym rejonie lub ich lokalizacji w rejonach najbardziej wrażliwych, wprowadzania technologii zwiększających zużycie wody i innych zasobów.

DZIAŁANIE: POPRAWIANIE I ROZWIJANIE INFRASTRUKTURY ZWIĄZANEJ Z ROZWOJEM ROLNICTWA I LEŚNICTWA

Generalnie działania te powodować będą negatywne zmiany w sferze bioróżnorodności, zasobów wodnych i ekosystemów związanych z wodą oraz krajobrazu. Scalanie gruntów doprowadzi do zaniku miedz i w wielu przypadkach zadrzewień śródpolnych, co wpłynie na zmianę krajobrazu i zmniejszenie różnorodności biologicznej³⁰.

---

³⁰ Miedza to z definicji granica między działkami rolnymi, więc scalanie gruntów prowadzi do zaniku miedz, nawet jeżeli w projekcie scalania dba się o zachowanie obudowy biologicznej cieków, zarośli i zadrzewień przeciwozyjnych i wiatrochronnych. Miedze, tak ważne dla różnorodności biologicznej, to nie tylko

Scalanie gruntów zmienia "ziarnistość" mozaiki różnych upraw rolnych, co ma wpływ np. na populacje niektórych ptaków i owadów (niektóre gatunki ptaków notowanych w FBI są związane właśnie z "mozaiką upraw" bardziej niż z konkretnymi ekosystemami).

Skutkiem scaleń gruntów na wsiach może być także stopniowe rozpraszanie zabudowy, które będzie powodować zmiany krajobrazu wiejskiego. W przypadku realizacji tych prac równoległe z melioracjami powstaje ryzyko, że grunty, które ze względu na swe właściwości dotychczas stanowiły wyłącznie element środowiska przyrodniczego zostaną wykorzystane na cele produkcji rolnej lub pozarolniczych działów gospodarki narodowej.

Infrastruktura techniczna wynikająca z potrzeb prawidłowego gospodarowania rolniczymi zasobami wodnymi oraz dla potrzeb poprawy stosunków wodno – powietrznych w glebie i ograniczenia erozji wodnej stanowi istotny czynnik pozwalający na intensyfikację produkcji rolnej. Działalność ta stwarza jednak wyraźne zagrożenia dla środowiska przyrodniczego, a szczególnie dla siedlisk hydrogenicznnych. Dlatego też realizacja tych działań wymaga szczególnej ostrożności oraz poprzedzenia inwestycji analizą potrzeb i skutków regulacji stosunków wodnych.

Potencjalne, pozytywne oddziaływania tego działania będą miały ograniczony zasięg i będą przede wszystkim dotyczyć środowiska gospodarczego – poprawy efektywności produkcji rolnej.

II.2.1.5. OCENA SZCZEGÓŁOWA DZIAŁAŃ „TWARDYCH”

DZIAŁANIE: MŁODZI ROLNICY

Kryteria oceny, dla których zidentyfikowano istnienie zależności pomiędzy proponowanym działaniem, a kryterium:

Lp	Kryterium	Wpływ	Rodzaj oddziaływania
1	Wpływ na zrównoważony rozwój terenów wiejskich z uwzględnieniem przyjaznych jego form jak i rozszerzenie innej aktywności gospodarczej, też prośrodowiskowej, w kontekście poprawy efektywności wykorzystania zasobów	pozytywny, możliwe oddziaływania negatywne	pośredni, długofalowy
2	Wpływ na świadomość ekologiczną społeczeństwa	pozytywny, możliwe oddziaływania negatywne	pośredni, długofalowy

---

roślinność "zadrzewień śródpolnych, zadrzewień i zakrzaczeń stanowiących biologiczną obudowę wodociągów, wąwozów, jarów, wysokich miedz", ale także niskie, zielne, nieużytkowane miedze między gruntami różnych właścicieli.

Komentarz:

Z działaniem tym może wiązać się intensyfikacja i specjalizacja produkcji, które mogą potencjalnie negatywnie wpływać na środowiskowy aspekt rozwoju, np. zwiększenie poziomu nawożenia. Większa skłonność do inwestycji może również prowadzić do narastania zagrożeń dla środowiska. Te negatywne skutki mogą jednak zostać ograniczone wyższym poziomem wiedzy na temat ochrony środowiska przyrodniczego. Działanie to może również prowadzić do wdrażania bardziej przyjaznych dla środowiska sposobów gospodarowania w rolnictwie. Młodzi rolnicy są, bowiem bardziej skłonni do poszukiwania alternatywnych źródeł dochodów (np. poprzez wdrażanie ekologicznych sposobów produkcji). Należy również założyć, że ta grupa rolników jest bardziej zainteresowana korzystaniem z usług, co może sprzyjać rozwojowi tego sektora.

Działanie to obejmuje jednak tylko 35 tys. rolników i dlatego ryzyko powstawania zagrożeń jak i potencjalne korzyści dla środowiska wynikające z jego wdrożenia będą bardzo ograniczone. Zidentyfikowane oddziaływania wystąpią jednak tylko w przypadku, gdy następować będzie rzeczywiste przekazanie gospodarstwa, a nie jedynie transfer prawa własności.

Korzystanie ze wsparcia w ramach tego działania powinno wiązać się ze zobowiązaniem, co do działania w oparciu o technologie przyjazne dla środowiska oraz znajomością przynajmniej podstawowych zagadnień związanych z jego ochroną. Będzie to sprzyjać transferowi wiedzy do gospodarstw, które nie korzystają z tego instrumentu na zasadzie dyfuzji innowacji. Jeśli takich zobowiązań nie będzie to możliwe będą negatywne oddziaływania na świadomość ekologiczną, gdyż młodzi rolnicy mogą wybierać inne niż prośrodowiskowe wzorce produkcji.

DZIAŁANIE: MODERNIZACJA GOSPODARSTW ROLNYCH

Kryteria oceny, dla których zidentyfikowano istnienie zależności pomiędzy proponowanym działaniem, a kryterium:

Lp.	Kryterium	Wpływ	Rodzaj oddziaływania
1	Wpływ na realizację celów ochrony środowiska, prośrodowiskowe zmiany w strukturze gospodarki, przemiany prośrodowiskowe w stosowanych technologiach oraz zastosowanie zarządzania środowiskowego	potencjalnie pozytywny	bezpośredni, krótko- i długofalowy, pośredni długofalowy
2	Wpływ na zrównoważony rozwój terenów wiejskich z uwzględnieniem przyjaznych jego form jak i rozszerzenie innej aktywności gospodarczej, też prośrodowiskowej, w kontekście poprawy efektywności wykorzystania zasobów	pozytywny, możliwe oddziaływania negatywne	pośredni, długofalowy
3	Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie zasobami przyrodniczymi - różnorodnością biologiczną, krajobrazem	pozytywny, możliwe oddziaływania negatywne	bezpośredni, krótko – i długofalowy, pośredni długofalowy
4	Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi	pozytywny, możliwe oddziaływania negatywne	

Lp.	Kryterium	Wpływ	Rodzaj oddziaływania
5	Wpływ na świadomość ekologiczną społeczeństwa	pozytywny	
6	Oddziaływania na zmiany w stanie wód i ekosystemów od wody zależnych	przede wszystkim pozytywny, możliwe pojawienie się oddziaływań negatywnych	
7	Oddziaływanie na zmiany w stanie powierzchni ziemi, gleby oraz na przyrodę ożywioną i krajobraz	pozytywny, możliwe oddziaływania negatywne	

Komentarz:

Unowocześnianie parku maszynowego i budowa infrastruktury technicznej (np. płyt gnojowych czy zbiorników na gnojowicę) wyraźnie przyczynia się do realizacji celów ochrony środowiska. Pozytywny wpływ na stan ekosystemów wynikać będzie przede wszystkim z ograniczenia emisji zanieczyszczeń (obornik, gnojowica) przenikających do wód powierzchniowych i gruntowych. Inwestycje związane z magazynowaniem obornika i gnojowicy przyczynią się ponadto do optymalizacji terminów ich stosowania, co w konsekwencji przyczyni się do lepszego ich wykorzystania przez rośliny, zwiększenia udziału nawozów organicznych w bilansie składników pokarmowych, ograniczenia poziomu nawożenia mineralnego, a ostatecznie zmniejszenia przenikania składników pokarmowych – zwłaszcza związków azotu – do wód gruntowych. Potencjalne niebezpieczeństwo pojawia się w przypadku braku prawidłowej eksploatacji urządzeń wodno-kanalizacyjnych oraz przydomowych (w przypadku ich realizacji) oczyszczalni ścieków. Tym niemniej modernizacja gospodarstw wiązać się będzie także z intensyfikacją produkcji rolnej, co może prowadzić do zaburzenia równowagi pomiędzy gospodarczym a środowiskowym aspektem rozwoju. Unowocześnienie parku maszynowego oraz rozbudowa infrastruktury wpływać będzie natomiast na rozwój szeregu usług związanych z ich eksploatacją. Ponadto rozwój systemów nawadniania może, choć nie musi prowadzić do zaburzenia lokalnych stosunków wodnych.

Poprawa higieny w gospodarstwach rolnych stwarza możliwość zdecydowanej poprawy walorów krajobrazowych danego terenu, wynikających m.in. z podniesienia poziomu estetyki wsi. Modernizacja budynków może z kolei przyczynić się do m.in. zmniejszenia różnorodności biologicznej, gdyż może prowadzić do ograniczenia populacji niektórych gatunków zwierząt i roślin (np. jaskółek).

Negatywny wpływ może również wywierać proces koncentracji ziemi (o ile będzie zachodził). Powiększanie powierzchni działek rolnych gospodarstwa, w wyniku sprzedaży międzysąsiedzkiej, powoduje likwidację między innymi stanowiących naturalne schronienie wielu gatunków zwierząt. Powiększenie areалу skutkować będzie także wzrostem mechanizacji prac rolniczych, w tym także z użyciem ciężkiego sprzętu, co negatywnie wpływa na właściwości gleby. Modernizacja może również oddziaływać na różnorodność biologiczną poprzez ograniczenie liczby gatunków oraz odmian roślin uprawnych (ale także może mieć wpływ

pozytywny poprzez wspieranie rozwoju „niszowych” kierunków produkcji rolnej – np. upraw tradycyjnych odmian sadowniczych, ozdobnych, i in. czy hodowli ras rodzimych i ginących).

Można się spodziewać pozytywnego wpływu na świadomość ekologiczną. Wynikać to będzie z konieczności zapoznania się ze standardami higieny, ochrony środowiska i utrzymania zwierząt, których spełnianie jest warunkiem uczestnictwa w działaniu.

Wpływ tego działania – zarówno pozytywny jak i negatywny dla środowiska przyrodniczego – będzie jednak miał ograniczony zasięg, ponieważ obejmuje jedynie 50 tys. rolników co w skali całego kraju stanowi niewielki odsetek gospodarstw rolnych.

DZIAŁANIE: ZWIĘKSZANIE WARTOŚCI DODANEJ

Kryteria oceny, dla których zidentyfikowano istnienie zależności pomiędzy proponowanym działaniem, a kryterium:

Lp	Kryterium	Wpływ	Rodzaj oddziaływania
1	Wpływ na realizację celów ochrony środowiska, prośrodowiskowe zmiany w strukturze gospodarki, przemiany prośrodowiskowe w stosowanych technologiach oraz zastosowanie zarządzania środowiskowego	pozytywny, możliwe wystąpienie niewielkich oddziaływań negatywnych	bezpośredni, krótko – i długofalowy, pośredni długofalowy
2	Oddziaływanie na rozwój zrównoważonych i prośrodowiskowych form w energetyce	pozytywny	
3	Wpływ na zrównoważony rozwój terenów wiejskich z uwzględnieniem przyjaznych jego form jak i rozszerzenie innej aktywności gospodarczej, też prośrodowiskowej, w kontekście poprawy efektywności wykorzystania zasobów	pozytywny, możliwe oddziaływania negatywne	
4	Oddziaływanie na zmiany w stanie powietrza atmosferycznego	pozytywny, możliwe oddziaływania negatywne	
5	Oddziaływania na zmiany w stanie wód i ekosystemów od wody zależnych	pozytywny, możliwe oddziaływania negatywne	

Komentarz:

Pozytywny wpływ tego działania wynika przede wszystkim z konieczności dostosowania zakładów ubiegających się o wsparcie do norm ochrony środowiska, co generalnie wiąże się z ograniczeniem emisji zanieczyszczeń. Realizacja tego działania daje możliwość inwestycji w biorafinerie oraz inne zakłady zajmujące się przetwarzaniem surowców energetycznych rolniczego pochodzenia, które mogą wyraźnie przyczynić się do zwiększenia areалу upraw tego rodzaju roślin oraz zwiększenia udziału odnawialnych źródeł energii w bilansie energetycznym kraju.

Szczególnie istotną rolę może tu odegrać wsparcie dla zakładów przetwórczych zaangażowanych w wytwarzanie produktów regionalnych i lokalnych. Przykładowo może to być wytwarzanie produktów mlecznych powiązane z tradycyjnym, ekstensywnym wypasem bydła mlecznego. W konsekwencji powstaje specyficzny produkt lokalny (i związane z nim miejsca pracy) oraz sprzyjające warunki dla zachowania naturalnych i pół-naturalnych

trwałych użytków zielonych. To z kolei przyczyni się do zachowania bioróżnorodności oraz będzie w znacznym stopniu zapobiegać degradacji gleb.

Pewne negatywne skutki mogą, ale nie muszą pojawić się przede wszystkim w przypadku nadmiernej koncentracji zakładów przetwórczych w określonym rejonie lub ich lokalizacji w rejonach najbardziej wrażliwych.

Rozwój produkcji artykułów wysokoprzetworzonych wiąże się również ze wzrostem zapotrzebowania na wodę, co w określonych miejscach może prowadzić do obniżenia poziomu wód gruntowych. To z kolei może przynieść potencjalnie negatywne skutki dla występujących tam ekosystemów oraz produkcji rolnej.

Zagrożeniem może być także wzrost znaczenia upraw energetycznych poprzez potencjalny wpływ na upraszczanie krajobrazu (wprowadzanie upraw monokulturowych), czy też możliwość wykorzystywania gatunków zmodyfikowanych genetycznie dla maksymalizacji wielkości plonu energetycznego.

DZIAŁANIE: POPRAWIANIE I ROZWIJANIE INFRASTRUKTURY ZWIĄZANEJ Z ROZWOJEM ROLNICTWA I LEŚNICTWA.

Kryteria oceny, dla których zidentyfikowano istnienie zależności pomiędzy proponowanym działaniem, a kryterium:

Lp	Kryterium	Wpływ	Rodzaj oddziaływania
1	Wpływ na zrównoważony rozwój terenów wiejskich z uwzględnieniem przyjaznych jego form jak i rozszerzenie innej aktywności gospodarczej, też prośrodowiskowej, w kontekście poprawy efektywności wykorzystania zasobów	pozytywny i/lub negatywny	zarówno bezpośrednie i natychmiastowe (np. w wyniku scalania gruntów i/lub melioracji osuszających) jak i pośrednie długofalowe
2	Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie zasobami przyrodniczymi – różnorodnością biologiczną, krajobrazem	negatywny	
3	Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi	pozytywny i/lub negatywny	
4	Oddziaływania na gospodarowanie przestrzenią	pozytywny i/lub negatywny	
5	Oddziaływania na zmiany w stanie wód i ekosystemów od wody zależnych	pozytywny i/lub negatywny	
6	Oddziaływanie na zmiany w stanie powierzchni ziemi, gleby oraz na przyrodężywioną i krajobraz	pozytywny i/lub negatywny	

Komentarz:

Biorąc pod uwagę strukturę agrarną polskiego rolnictwa oraz zaniedbania w sferze melioracji wodnych zarówno działania na rzecz scalania gruntów, jak i inwestycji melioracyjnych, mogą przyczynić się do wyraźnej poprawy efektywności produkcji rolnej. W pewnym stopniu sprzyjać będą również poprawie stosunków wodno-powietrznych w glebach oraz umożliwić przeciwdziałanie erozji.

Pozytywne efekty oddziaływania melioracji wodnych mogą wynikać przede wszystkim z przeciwdziałania zabagnianiu cennych łąk. Ponadto podobne skutki może przynieść łączenie tworzenia zbiorników retencyjnych z renaturyzacją mokradeł. Melioracje wpływają także pozytywnie na jakość i stan gleb użytkowanych rolniczo.

Generalnie jednak działania te powodować będą negatywne zmiany w sferze bioróżnorodności, zasobów wodnych i ekosystemów związanych z wodą oraz krajobrazu. Scalanie gruntów doprowadzi do zaniku miedz i w wielu przypadkach zadrzewień śródpolnych, co wpłynie na zubożenie krajobrazu i zmniejszenie różnorodności biologicznej. Skutkiem scaleń gruntów może być także stopniowe rozpraszanie zabudowy wsi, które powodować będzie urbanizację krajobrazu wiejskiego, a w dalszej perspektywie przyczyni się do wzrostu kosztów zaopatrzenia w wodę oraz funkcjonowania systemów odprowadzania ścieków i odpadów stałych.

W przypadku realizacji scalania gruntów równoległe z melioracjami powstaje ryzyko, że w wyniku podjętych działań grunty, które ze względu na swe właściwości dotychczas stanowiły wyłącznie element środowiska przyrodniczego zostaną wykorzystane na cele produkcji rolnej lub pozarolniczych działów gospodarki narodowej.

Niezbędne są ograniczenia w zakresie prowadzonych melioracji tak, aby nie prowadziły do zaniku śródpolnych oczek wodnych, stanowiących element krajobrazu oraz specyficzne ekosystemy. Ewentualne straty przyrodnicze powinny być zrekompensowane przez budowę zbiorników małej retencji (odtworzenie oczek wodnych, renaturyzacja nieużytkowanych rolniczo terenów, regulowanie odpływów wody z istniejących systemów melioracyjnych).

Nie dopuszcza się realizacji melioracji odwadniającej na obszarach mokradłowych.

Rekomendacje w odniesieniu do działań „twardych” osi 1:

1. Rekomenduje się, aby w działaniu „Modernizacja gospodarstw rolnych” w kryteriach dostępu (str. 51) po punkcie 2 wprowadzić nowe kryterium: *Inwestycja jest zgodna z wymaganiami ochrony środowiska*, a w obecnym kryterium 3 (po zmianie – kryterium 4), po słowach: *prawa Unii Europejskiej* dopisać: *w tym także dotyczącego ochrony środowiska*.
2. Rekomenduje się, aby w działaniu „Zwiększanie wartości dodanej” w kryteriach dostępu dopisać (jako przedostatnie) zdanie: *Wspierane będą tylko takie projekty, które nie będą powodowały znaczących oddziaływań na stan środowiska przyrodniczego*.
3. Rekomenduje się, aby w kryteriach dostępu do działania „Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem rolnictwa i leśnictwa” w odniesieniu do schematu I rozszerzyć zapis kryterium 2) dopisując po słowach *...projektu na środowisko...* słowa *..., w tym na obszary Natura 2000...* i dalej jak w zdaniu, a w odniesieniu do schematu II rozszerzyć zapis kryterium 2) dopisując po słowach *Prawo wodne* słowa *oraz pod warunkiem przeprowadzenia analizy oddziaływania na środowisko, w tym na obszary Natura 2000 - zgodnie z ustawą z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska (Dz. U Nr 62, poz. 627, z późn. zm.)*.

II.2.2. OŚ 2 POPRAWA ŚRODOWISKA NATURALNEGO I OBSZARÓW WIEJSKICH

II.2.2.1. OCENA OGÓLNA OSI

Z punktu widzenia ilości środków przeznaczonych na realizację działań PROW oś 2 jest jedną z dwu najważniejszych – przeznaczono na nią ok. 35 % środków Programu³¹. Waga celów stawianych dla wsparcia w ramach tej osi jest jednak tak wysoka (zrównoważone użytkowanie gruntów rolnych i leśnych), a potrzeby co do wsparcia w tym zakresie w Polsce tak duże, że nadanie wyższej rangi tej osi i przeznaczenie większej ilości środków na wdrażanie jej podstawowych celów byłoby ze wszech miar słuszne.

Generalnym założeniem wsparcia dla obszarów wiejskich, jakie ma być kierowane w ramach osi 2 jest przyczynienie się do poprawy stanu środowiska oraz wsparcie dla zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Planowane jest wdrażanie wielu różnych instrumentów o różnych celach bezpośrednich. W swym nurcie środowiskowym działania osi 2 będą się wpisywały w rozwiązywanie dwóch najważniejszych problemów środowiskowych obszarów wiejskich Polski, którymi są:

- 1) ochrona walorów przyrodniczych (w tym różnorodności biologicznej) oraz struktury krajobrazu i gleb;
- 2) ochrona zasobów wód podziemnych oraz podniesienie jakości wód powierzchniowych.

Podział środków na poszczególne działania w obrębie osi 2 wskazuje, że ponad 42% środków tej osi przeznaczone zostanie na wsparcie obszarów i niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW), a tylko 17% na płatności rolnośrodowiskowe i 10% na płatności Natura 2000 i dla wdrażania RDW. Niestety ok. 20% środków tej osi zostanie przeznaczone na zobowiązania z PROW 2004-2006 związane z działaniami tej osi, co znacznie zubaża ilość funduszy dostępnych na realizację celów środowiskowych w ramach PROW w latach 2007-2013.

Proponowane w ramach obecnego projektu PROW działania osi 2 nakierowane na cele środowiskowe są jednak uboższe (szczególnie wobec terenów leśnych) w stosunku do celów szczegółowych tej osi zapisanych w KPS i w stosunku do możliwości, jakie w tym zakresie stwarzały zapisy Rozporządzenia Rady 1698/2005. Tak, więc niestety zostaną utracone niektóre szanse zarysowane w KPS i oferowane przez Unię Europejską za pośrednictwem ww. Rozporządzenia. Jako szczególnie istotną niewykorzystaną szansę dla przyrody obszarów wiejskich Polski należy uznać rezygnację z wdrażania w Polsce kilku nowych działań, które Unia Europejska oferowała państwom członkowskim poprzez

---

³¹ w KPS jest to ok. 37%. W przypadku osi 2 zmiana w stosunku do KPS jest znaczna (jeszcze większa w przypadku osi 4 – w KPS było 4,7%) – zmiana ta nie jest zrozumiała i oceniana jest przez autorów prognozy negatywnie. Zgodnie z Rozporządzeniem Rady 1698/2005 na działania tej osi można było przeznaczyć od 25% do 80% środków PROW.

Rozporządzenie 1698/2005 w ramach wsparcia z Osi 2³², a których założenia zostały opracowane w Ministerstwie Środowiska. Dotyczy to przede wszystkim następujących trzech działań: „Płatności dla leśnych obszarów Natura 2000”, „Płatności leśnośrodowiskowe” i „Inwestycje nieprodukcyjne” (działanie wspomagające działania prośrodowiskowe). Rezygnując z tego typu wsparcia utrwała się w świadomości prywatnych właścicieli lasów, że lasy to tylko funkcja produkcyjna, pozyskanie i sprzedaż drewna. Również brak szerszej palety przedsięwzięć (pakietów) w ramach programów rolnośrodowiskowych (brak np. bardzo ważnego, a już przygotowanego pakietu dotyczącego użytków przyrodniczych). W chwili obecnej nie było możliwe szczegółowe zapisanie działań związanych z wdrażaniem Ramowej Dyrektywy Wodnej. Uszczegółowienie może nastąpić po opracowaniu planów gospodarki wodnej dorzecza. Natomiast już w chwili obecnej jest możliwe i celowe uwzględnienie działań dla poprawy struktury bilansu wodnego i ochrony ekosystemu od wód zależnych. Działania te mogą być realizowane w „inwestycjach nieprodukcyjnych.

Wpływ realizacji działań zaplanowanych w ramach tej osi na środowisko i na wdrażanie zasad zrównoważonego będzie w przewadze korzystny, a w niektórych przypadkach nawet bardzo korzystny. Dotyczy to przede wszystkim programów rolnośrodowiskowych, płatności dla obszarów Natura 2000 i na rzecz wdrażania RDW (w przypadku tych ostatnich - jeśli zostaną rzeczywiście wdrożone – na razie brak opisu tego działania). Przyjmuje się, że wszystkie działania w osi 2 służą poprawie środowiska przyrodniczego. Zwrócić należy jednak uwagę, że w niektórych przypadkach istnieje niebezpieczeństwo podejmowania nieprawidłowych działań, które mogą powodować negatywne skutki. Należy tym zjawiskom przeciwdziałać poprzez stworzenie na poziomie wdrażania Programu odpowiednich kryteriów kwalifikacji wniosków składanych przez beneficjentów.

Pewnych negatywnych skutków środowiskowych można się spodziewać przy wdrażaniu dwóch działań osi 2 – jako możliwego efektu płatności dla obszarów górskich i ONW i przede wszystkim w przypadku zalesień. W przypadku pierwszego z tych działań zagrożenia te dotyczyć będą przede wszystkim wód (możliwy wzrost zanieczyszczenia), a w przypadku drugiego różnorodności biologicznej (możliwe znaczące straty). Dlatego też płatności dotyczące ONW powinny być związane z utrzymaniem obecnego stanu użytkowania rolniczego (bez znaczącej intensyfikacji produkcji).

II.2.2.2. OCENA OGÓLNA POSZCZEGÓLNYCH DZIAŁAŃ

DZIAŁANIE: WSPIERANIE GOSPODAROWANIA NA OBSZARACH GÓRSKICH I INNYCH OBSZARACH O NIEKORZYSTNYCH WARUNKACH GOSPODAROWANIA (ONW)

Działanie 1 będzie stanowiło kontynuację takiego samego działania realizowanego w ramach PROW 2004-2006. Jego celami są: zapewnienie ciągłości rolniczego użytkowania ziemi i tym samym utrzymanie żywotności obszarów wiejskich, zachowanie walorów krajobrazowych obszarów wiejskich oraz promocja rolnictwa przyjaznego dla środowiska.

---

³² Szerzej środowiskowe skutki niewykorzystania tych działań zostały opisane w rozdziale dotyczącym prognozowanych zmian stanu środowiska.

Działanie, na które w projekcie PROW przeznacza się największe środki (15% środków Programu, a ponad 40% środków osi 2) ma charakter wsparcia finansowego dla gospodarstw rolnych położonych na obszarach o utrudnionych warunkach produkcji ze względu na warunki środowiskowe lub niekorzystne struktury ludnościowe – tj. na obszarach górskich, podgórskich lub innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania.

W projekcie PROW nie podano informacji o ewentualnej zmianie zasięgu obszarów ONW w stosunku do zasięgu obecnie wykorzystywanego do przekazywania płatności w ramach PROW 2004-2006. Natomiast dane liczbowe wskazują, że nastąpiły korekty tego zasięgu, nie wyjaśniono jednak ich przyczyn – w projekcie PROW podane jest, że obszary te będą obejmowały 56,5% powierzchni użytków rolnych kraju (w PROW 2004-2006 stanowiły one 53,4%).

DZIAŁANIE: PŁATNOŚCI DLA OBSZARÓW NATURA 2000 ORAZ ZWIĄZANYCH Z WDRAŻANIEM RAMOWEJ DYREKTYWY WODNEJ

Działanie 2 jest nowym i bardzo ważnym działaniem. Jego celami jest przede wszystkim utrzymanie właściwego stanu siedlisk przyrodniczych i ostoi gatunków roślin, zwierząt, w tym ptaków, wymienionych w rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 16 maja 2005 r. (Dz.U. nr 94, poz. 795) na obszarach Natura 2000, a także osiągnięcie celów środowiskowych na obszarach wyznaczonych zgodnie z Ramową Dyrektywą Wodną. Działanie 2 będzie realizowane w ramach dwóch schematów - Schemat I: płatności dla obszarów Natura 2000 i Schemat II: płatności związane z wdrażaniem Ramowej Dyrektywy Wodnej (Program wodnośrodowiskowy). Schemat II jest jednak jeszcze nie w pełni przygotowany i w projekcie dokumentu PROW jest tylko sygnalizowany, a nie opisany, nie może być więc oceniany inaczej niż z punktu widzenia jego celu głównego, który jest ze wszech miar pozytywny. Brak szczegółowego opisu schematu II wynika z innego harmonogramu wdrażania Ramowej Dyrektywy Wodnej. Niezbędne dane dla uszczegółowienia schematu II będą dostępne po opracowaniu przez Krajowy Zarząd Gospodarki Wodnej kierunków rozwoju i założeń do planów gospodarki wodnej w dorzeczach.

DZIAŁANIE: PROGRAM ROLNOŚRODOWISKOWY (PŁATNOŚCI ROLNOŚRODOWISKOWE)

Działanie to ma służyć poprawie środowiska przyrodniczego obszarów wiejskich i ma przyczyniać się do realizacji aż pięciu szczegółowych celów w tej dziedzinie, jakimi są: przywracanie walorów lub utrzymanie stanu cennych siedlisk użytkowanych rolniczo, promowanie zrównoważonego systemu gospodarowania, odpowiednie użytkowanie gleb i ochrona wód, kształtowanie struktury krajobrazu oraz ochrona lokalnych ras zwierząt gospodarskich i lokalnych odmian roślin uprawnych. Działanie realizowane będzie poprzez 8 pakietów rolnośrodowiskowych (w każdym przewidziane są warianty rolnośrodowiskowe), adresowanych do powyższych celów szczegółowych. W projekcie PROW wskazuje się na możliwość rozszerzenia zakresu działania o dodatkowy pakiet – dotyczący zachowania użytków przyrodniczych, pakiet bardzo ważny z przyrodniczego punktu widzenia, który zdecydowanie powinien zostać dołączony.

DZIAŁANIE: ZALESIANIE GRUNTÓW ROLNYCH ORAZ ZALESIANIE GRUNTÓW INNYCH NIŻ ROLNE

Celami działania 4 są zarówno zwiększanie lesistości kraju i w konsekwencji zwiększanie udziału lasów w globalnym bilansie węgla, jak i utrzymanie i wzmocnienie ekologicznej stabilności obszarów leśnych poprzez zmniejszenie fragmentacji kompleksów leśnych i tworzenie korytarzy ekologicznych. Działanie 4 składać się będzie z dwóch schematów – Schemat I. Zalesianie gruntów rolnych oraz Schemat II. Zalesianie gruntów nieuprawianych rolniczo. Rozszerzenie działania w stosunku do dotychczasowego PROW 2004-2006 o możliwość zalesiania gruntów innych niż rolne, a więc skierowanie wsparcia dla samozalesiania drogą sukcesji naturalnej trzeba uznać za pozytywny element Programu, zwiększający jego pozytywne oddziaływania.

DZIAŁANIE: ODTWARZANIE POTENCJAŁU PRODUKCJI LEŚNEJ ZNISZCZONEGO PRZEZ KATASTROFY I WPROWADZANIE INSTRUMENTÓW ZAPOBIEGAWCZYCH

Celami działania 5 są odnowienie i pielęgnacja drzewostanów zniszczonych przez czynniki biotyczne i abiotyczne oraz wprowadzanie mechanizmów zapobiegających katastrofom naturalnym, ze szczególnym uwzględnieniem zabezpieczeń przeciwpożarowych. Działanie 5 składać się będzie z dwóch schematów – Schemat I Wsparcie dla obszarów, na których nastąpiła katastrofa naturalna lub klęska żywiołowa oraz Schemat II – Wprowadzenie elementów zapobiegawczych na terenach zaliczonych do dwóch najwyższych kategorii zagrożenia pożarowego. Jest to częściowo nowe działanie (schemat II) i to rozszerzenie jego zakresu należy uznać za pozytywne.

II.2.2.3. OCENA SZCZEGÓŁOWA POSZCZEGÓLNYCH DZIAŁAŃ

DZIAŁANIE: WSPIERANIE GOSPODAROWANIA NA OBSZARACH GÓRSKICH I INNYCH OBSZARACH O NIEKORZYSTNYCH WARUNKACH GOSPODAROWANIA (ONW)

Kryteria oceny, dla których zidentyfikowano istnienie zależności pomiędzy proponowanym działaniem, a kryterium:

Kryterium	Wpływ	Rodzaj oddziaływania
Wpływ na realizację celów ochrony środowiska	pozytywny z elementami negatywnymi	długotrwałe bezpośrednie i pośrednie
Wpływ na zrównoważony rozwój terenów wiejskich z uwzględnieniem przyjaznych jego form	zdecydowanie pozytywny	długotrwałe bezpośrednie i pośrednie
Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie zasobami przyrodniczymi - różnorodnością biologiczną, krajobrazem	pozytywny z elementami negatywnymi	długotrwałe bezpośrednie

Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi	pozytywny z elementami negatywnymi	długotrwałe pośrednie
Oddziaływanie na gospodarowanie przestrzenią	zdecydowanie pozytywny	długotrwałe bezpośrednie i pośrednie
Wpływ na ochronę i optymalne wykorzystanie istniejących wartości kulturowych	zdecydowanie pozytywny	długotrwałe pośrednie
Wpływ na świadomość ekologiczną społeczeństwa	Pozytywny	krótkotrwałe / długotrwałe (?) pośrednie
Oddziaływanie na zmiany w stanie powierzchni ziemi, gleb, wód i ekosystemów od wody zależnych oraz na stan przyrody ożywionej i krajobraz	pozytywny z elementami negatywnymi	długotrwałe bezpośrednie i pośrednie

Komentarz:

Wpływ wdrażania omawianego działania na środowisko i wdrażanie zasad zrównoważonego rozwoju będzie w przewadze korzystny, choć trzeba się liczyć również z możliwymi negatywnymi oddziaływaniami.

Działanie jest ważne, z punktu widzenia problematyki środowiska, ponieważ utrzymuje gospodarkę rolną na terenach rolniczych, na których bez tych płatności byłaby ona całkiem nieopłacalna, a to skutkowałoby porzuceniem rolniczego gospodarowania. Przeciwdziałanie wycofywaniu się z tradycyjnych form wykorzystywania przestrzeni i rezygnacji z ekstensywnej gospodarki rolnej jest korzystne dla ochrony różnorodności biologicznej i walorów krajobrazowych, zapobiega, bowiem nasilaniu się zjawiska naturalnej sukcesji, a więc utracie ekosystemów terenów otwartych, na rzecz ekosystemów leśnych, co w przypadku niektórych cennych przyrodniczo terenów jest zjawiskiem zdecydowanie niepożądanym. Pozwala, więc to na utrzymanie przyrodniczo ważnych agroekosystemów oraz korzystnej struktury przestrzeni i lepsze nią gospodarowanie. Wsparcie dla gospodarki rolnej na terenach ONW może też stworzyć pewną przeciwwagę wobec presji urbanizacji i zabudowy gruntów rolnych.

Wsparcie dla rolnictwa na obszarach, gdzie występują trudne warunki gospodarowania będzie też bardzo korzystne dla zachowania wartości kulturowych tych obszarów, zarówno w wymiarze materialnym – związanym z budownictwem i tradycyjnymi praktykami gospodarowania, jak i niematerialnym – dotyczącym zwyczajów i innych form dziedzictwa lokalnego (głównie poprzez zmniejszenie zjawiska migracji z tych terenów).

Duże wątpliwości budzi jednak to, że rolnicy otrzymujący te płatności nie będą mieli stawianych żadnych dodatkowych wymagań – w projekcie PROW stwierdza się bowiem, że rolnicy z obszarów ONW muszą się zobowiązać do przestrzegania minimalnych wymagań, natomiast że te „...minimalne wymagania oznaczają normy obowiązkowe, które muszą być przestrzegane przy prowadzeniu działalności rolniczej, związane w szczególności z ochroną środowiska”. Wynika, więc z tego, że dostawać będą oni te dodatkowe środki wyłącznie za położenie gospodarstwa – jest to niekorzystna zmiana w stosunku do obecnego PROW. Obniżyć też to będzie efekt środowiskowy tego działania. W projekcie PROW nie wytłumaczono powodów zmiany tego podejścia do wspierania ww. typu gospodarstw.

Utrzymanie rolnictwa ekstensywnego na obszarach ONW będzie korzystne ze środowiskowego punktu widzenia, ale trzeba się liczyć z tym, że rolnicy otrzymując więcej środków mogą miejscami zwiększać intensywność swojego gospodarowania, co przy braku odpowiednich zabezpieczeń może skutkować zwiększeniem presji na środowisko – przede wszystkim w zakresie zanieczyszczenia wód nawozami i chemicznymi środkami ochrony roślin (przy czym wcześniej na terenach tych często środki te nie były stosowane lub wykorzystywano je w małych ilościach).

Upowszechnianie wiedzy o tym, że nie tylko kwestie społeczno-gospodarcze uzasadniają dodatkowe płatności dla obszarów ONW, ale również cele środowiskowe są realizowane tą drogą, będzie miało (o ile zostanie zrealizowane, bowiem PROW tego nie zapewnia) duże znaczenie dla kształtowania świadomości ekologicznej mieszkańców tych obszarów oraz innych obywateli stykających się z problematyką rozwoju obszarów wiejskich. Dodatkowe minimalne wymagania środowiskowe dla tych płatności skutkowałyby jednak wyższym efektem w zakresie tej świadomości.

DZIAŁANIE: PŁATNOŚCI DLA OBSZARÓW NATURA 2000 ORAZ ZWIĄZANYCH Z WDRAŻANIEM RAMOWEJ DYREKTYWY WODNEJ

Kryteria oceny, dla których zidentyfikowano istnienie zależności pomiędzy proponowanym działaniem, a kryterium³³:

Kryterium	Wpływ	Rodzaj oddziaływania
Wpływ na realizację celów ochrony środowiska	zdecydowanie pozytywny	długotrwałe bezpośrednie
Wpływ na prośrodowiskową modernizację stosowanych technologii	zdecydowanie pozytywny	długotrwałe pośrednie
Wpływ na zrównoważony rozwój terenów wiejskich z uwzględnieniem przyjaznych jego form	zdecydowanie pozytywny	długotrwałe bezpośrednie
Wpływ na rozszerzenie innej aktywności gospodarczej, też prośrodowiskowej, w kontekście poprawy efektywności wykorzystania zasobów	zdecydowanie pozytywny	zarówno krótkotrwałe, jak i długotrwałe pośrednie
Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie zasobami przyrodniczymi - różnorodnością biologiczną, krajobrazem	zdecydowanie pozytywny	długotrwałe bezpośrednie
Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi*	pozytywny*	długotrwałe pośrednie*
Oddziaływanie na gospodarowanie przestrzenią	zdecydowanie pozytywny	długotrwałe bezpośrednie
Wpływ na świadomość ekologiczną społeczeństwa	zdecydowanie pozytywny	długotrwałe pośrednie
Oddziaływanie na zmiany w stanie powierzchni ziemi, gleb, wód i ekosystemów od wody zależnych oraz na stan przyrody ożywionej i krajobraz	zdecydowanie pozytywny	długotrwałe bezpośrednie i pośrednie

* - ze względu na brak opisu w projekcie PROW planowanych działań mających na celu wsparcie wdrożenia celów Ramowej Dyrektywy Wodnej ocena w odniesieniu do tego kryterium nie jest w pełni możliwa

³³ Ocena w poniższej tabeli dotyczy wyłącznie schematu I – płatności dla obszarów Natura 2000; w ocenianym projekcie dokumentu brak było danych do oceny schematu II – płatności związanych z wdrażaniem RDW.

Komentarz:

Działanie ze wszech miar pożądane i oczekiwane. Prognozuje się, że jego wpływ na środowisko i wdrażanie zasad zrównoważonego rozwoju będzie w przewadze bardzo pozytywne, w szczególności w odniesieniu do zachowania walorów przyrodniczych obszarów Natura 2000 (schemat I) oraz na wody i gospodarowanie nimi (schemat II, jeśli zostanie rzeczywiście wdrożony).

Tym niemniej należy jednak jednoznacznie stwierdzić, że spodziewane efekty pozytywne schematu I dla różnorodności biologicznej obszarów Natura 2000 nie będą wystarczające dla zagwarantowania celów ochrony sieci Natura 2000 na obszarach rolniczych w naszym kraju.

Efektywne zastosowanie mechanizmu zapisanego w schemacie I tego działania wymaga dokończenia tworzenia sieci Natura 2000 w Polsce (w wymiarze odpowiadającym zidentyfikowanym walorom przyrodniczym kraju, które kwalifikują się do ochrony w ramach tej sieci), a także przygotowania wszystkich niezbędnych instrumentów do jej funkcjonowania i ochrony (głównie przygotowania i zatwierdzenia planów ochrony, powołania służb odpowiedzialnych za te obszary, przeszkolenia doradców rolnośrodowiskowych, co do celów ich ochrony oraz rozpoznawania ich podstawowych walorów i współpracy z przyrodnikami, którzy będą opracowywali wymagane dokumentacje siedlisk i dokumentacje ornitologiczne). Konieczne będzie także rzeczywiste egzekwowanie zakazu pogarszania stanu siedlisk i sytuacji gatunków chronionych w ramach tej sieci (co mają rekompensować pakiety schematu I) – wymogi indywidualnie dla każdego obszaru Natura 2000 muszą być już przygotowane i upowszechnione, a także muszą już być wyznaczone organy odpowiedzialne za ich egzekucję.

Skalę możliwego pozytywnego efektu wdrażania schematu I pomniejszać może niewielka skala środków – o 20% więcej za realizację tych samych przedsięwzięć w ramach programów rolnośrodowiskowych plus zwrot kosztów za dokumentację przyrodniczą. Może to powodować, że płatności te, chociaż relatywnie wysokie, nie będą konkurencyjne w odniesieniu do innych interwencji. Natomiast korzystna jest zapowiedź, iż możliwe jest poszerzenie listy pakietów dostępnych w ramach tego schematu jeśli takie potrzeby będą wynikały z opracowanych planów ochrony.

W Polsce działanie skierowane do obszarów Natura 2000 zaplanowano wyłącznie na użytek terenów rolniczych – nie zaplanowano natomiast analogicznego działania dla lasów niepaństwowych położonych na obszarach Natura 2000, tym samym nie będzie przeciwwagi dla zmian powodowanych w lasach przez inne działania.

Poza wspomnianymi powyżej pozytywnymi skutkami wdrażania przedsięwzięć schematu I ewidentny będzie bardzo pozytywny efekt tych działań dla podnoszenia poziomu świadomości ekologicznej społeczeństwa – przede wszystkim społeczności z terenów gdzie są obszary Natura 2000, ale nie tylko. Wsparcie to będzie wyraźnie zwiększało akceptację dla sieci Natura 2000, będzie rozwijało wiedzę na jej temat i będzie kształtowało postawy proprzyrodnicze w społeczeństwie.

Brak jest natomiast, w PROW informacji, w jaki sposób zostanie rozwiązany problem płatności dla terenów NATURA 2000 po wejściu w życie instrumentu wspólnej zgodności (*cross compliance*). Jest to o tyle istotne, że niektóre działania rolnicze na terenach

włączonych do sieci NATURA będą miały charakter obligatoryjny – a zgodnie z zasadami *cross compliance* rolnicy nie będą mogli z tytułu realizacji takich prac otrzymywać dodatkowych płatności.

DZIAŁANIE: PROGRAM ROLNOŚRODOWISKOWY (PŁATNOŚCI ROLNOŚRODOWISKOWE)

Kryteria oceny, dla których zidentyfikowano istnienie zależności pomiędzy proponowanym działaniem, a kryterium:

Kryterium	Wpływ	Rodzaj oddziaływania
Wpływ na realizację celów ochrony środowiska	zdecydowanie pozytywny	długotrwałe bezpośrednie i pośrednie
Wpływ na prośrodowiskowe zmiany w strukturze gospodarki	zdecydowanie pozytywny	długotrwałe bezpośrednie
Wpływ na prośrodowiskową modernizację stosowanych technologii	zdecydowanie pozytywny	długotrwałe bezpośrednie
Wpływ na zrównoważony rozwój terenów wiejskich z uwzględnieniem przyjaznych jego form	zdecydowanie pozytywny	długotrwałe bezpośrednie
Wpływ na rozszerzenie innej aktywności gospodarczej, też prośrodowiskowej, w kontekście poprawy efektywności wykorzystania zasobów	zdecydowanie pozytywny	długotrwałe bezpośrednie i pośrednie
Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie zasobami przyrodniczymi - różnorodnością biologiczną, krajobrazem	zdecydowanie pozytywny	długotrwałe bezpośrednie
Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi	zdecydowanie pozytywny	długotrwałe bezpośrednie i pośrednie
Oddziaływanie na gospodarowanie przestrzenią	zdecydowanie pozytywny	długotrwałe pośrednie
Wpływ na ochronę i optymalne wykorzystanie istniejących wartości kulturowych	zdecydowanie pozytywny	długotrwałe pośrednie
Wpływ na świadomość ekologiczną społeczeństwa	zdecydowanie pozytywny	długotrwałe bezpośrednie i pośrednie
Wpływ na propagowanie/zapewnianie zdrowia środowiskowego	zdecydowanie pozytywny	długotrwałe pośrednie
Oddziaływanie na zmiany w stanie powierzchni ziemi, gleb, wód i ekosystemów od wody zależnych oraz na stan przyrody ożywionej i krajobraz	zdecydowanie pozytywny	długotrwałe bezpośrednie i pośrednie

Komentarz:

Programy rolnośrodowiskowe to jedno z najważniejszych prośrodowiskowych działań realizowanych w ramach PROW. Powinno się ono przyczynić zdecydowanie do realizacji celów środowiskowych (głównie dotyczących ochrony różnorodności biologicznej, w tym zasobów genetycznych dotyczących ras zwierząt hodowlanych i odmian roślin uprawnych oraz ochrony gleb i wód). Będzie ono miało zdecydowanie pozytywny wpływ nie tylko bezpośrednio na środowisko (przede wszystkim na różnorodność biologiczną), ale również na

zachowanie walorów krajobrazowych i pośrednio na wdrażanie zasad zrównoważonego rozwoju. Realizacja tych wszystkich celów będzie się przyczyniała zdecydowanie do kształtowania świadomości ekologicznej ludności terenów wiejskich, jak również wszystkich innych obywateli stykających się z problematyką PROW. Efekty pozytywne programów rolnośrodowiskowych będą jednak niewystarczające dla osiągnięcia zakładanych celów ochrony różnorodności biologicznej, w tym na obszarach Natura 2000³⁴ (m.in. niewystarczające do osiągnięcia celu roku 2010 w stosunku do różnorodności w odniesieniu do gatunków i odmian uprawnych i hodowlanych), projektowane programy tylko w pewnym stopniu zahamują utratę agrobioróżnorodności oraz przyczynią się do osiągnięcia właściwego stanu ochrony wszystkich siedlisk i gatunków na obszarach rolniczych sieci Natura 2000. Nie mogą być, więc traktowane jako jedyny instrument w tym celu.

Bardzo ważnym elementem programów rolnośrodowiskowych jest wsparcie dla rozwoju rolnictwa ekologicznego – wzrost produkcji w gospodarstwach ekologicznych to nie tylko zmniejszenie presji na środowisko (a więc pozytywny efekt w stosunku do gleb i wód przede wszystkim), ale również powiększanie puli produktów ekologicznych na rynku, czyli bardzo ważne działanie na rzecz zdrowia społeczeństwa. Skala tych podstawowych skutków będzie jednak zależna od ilości rolników prowadzących swe gospodarstwa tymi metodami.

Również wsparcie dla rolnictwa zrównoważonego, choć w znacznie mniejszym stopniu, ale również powinno się przyczynić do zmniejszenia presji na środowisko, z uwagi na ściśle regulowanie zużycia nawozów i środków ochrony roślin. Jest tylko niebezpieczeństwo, że w przypadku pewnej części gospodarstw nawet regulowane zużycie tych środków może być większe niż dotychczas, i w związku z tym w pewnych regionach presja na środowisko z tego tytułu może się zwiększyć.

Tak jak w przypadku wsparcia dla obszarów ONW, w opisie omawianego działania brak jest jednoznacznego wskazania czy rolnicy, uzyskujący płatności rolnośrodowiskowe będą musieli spełniać dodatkowe wymagania w zakresie ochrony środowiska. Nie wskazuje się także czy wprowadzenie zasady wzajemnej zgodności (*cross compliance*) nie ograniczy po 2009 roku pakietu możliwych płatności rolno środowiskowych³⁵.

Przedsięwzięcia rolnośrodowiskowe mogą stanowić także podstawę rozwoju lokalnego opartego o turystykę oraz wykorzystanie produktów lokalnych i tradycyjnych.

Pozytywny efekt programów rolnośrodowiskowych byłby znacznie wyższy, gdyby rozszerzona została paleta możliwych do realizacji pakietów rolnośrodowiskowych, nie tylko o zapowiadany już w projekcie PROW pakiet „użytki przyrodnicze”, ale również o inne pakiety, które pozwalałyby chronić zarówno różnorodność biologiczną i krajobraz terenów uprawnych (np. pasy zadrzewień), jak i ekosystemów wodnych (oczek wodnych, stawów rybnych i innych wód otwartych) – a więc pakietów wodnośrodowiskowych. Znaczne efekty przyrodnicze mogłyby przynieść inwestycje nieprodukcyjne, np.: budowa urządzeń do hamowania wód z systemów odwadniających i podwyższania poziomu wód gruntowych.

---

³⁴ Chociaż programy rolnośrodowiskowe będą sprzyjać ochronie bioróżnorodności na obszarze ich wdrażania, to nie będą miały wpływu na tempo jej utraty poza tymi terenami.

³⁵ Zasada wzajemnej zgodności uczyni obowiązkowymi wiele wymagań, które obecnie nie są obligatoryjne, tak więc za ich realizacją rolnicy mogą otrzymać płatności rolnośrodowiskowe.

DZIAŁANIE: ZALESIANIE GRUNTÓW ROLNYCH ORAZ ZALESIANIE GRUNTÓW INNYCH NIŻ ROLNE

Kryteria oceny, dla których zidentyfikowano istnienie zależności pomiędzy proponowanym działaniem, a kryterium:

Kryterium	Wpływ	Rodzaj oddziaływania
Wpływ na realizację celów ochrony środowiska	pozytywny, możliwe (przy zalesianiu niewłaściwych terenów) oddziaływania negatywne	długotrwałe bezpośrednie
Wpływ na próśrodowiskowe zmiany w strukturze gospodarki	pozytywny	długotrwałe pośrednie
Wpływ na zrównoważony rozwój terenów wiejskich z uwzględnieniem przyjaznych jego form	zdecydowanie pozytywny	długotrwałe pośrednie
Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie zasobami przyrodniczymi - różnorodnością biologiczną, krajobrazem	mieszany	długotrwałe bezpośrednie i pośrednie
Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie w leśnictwie	pozytywny z elementami negatywnymi	długotrwałe bezpośrednie i pośrednie
Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi	pozytywny z elementami negatywnymi	długotrwałe pośrednie
Oddziaływanie na gospodarowanie przestrzenią	mieszany	długotrwałe bezpośrednie
Wpływ na świadomość ekologiczną społeczeństwa	pozytywny z elementami negatywnymi	długotrwałe pośrednie
Wpływ na propagowanie/zapewnianie zdrowia środowiskowego	zdecydowanie pozytywny	długotrwałe pośrednie
Oddziaływanie na zmiany w stanie powietrza atmosferycznego	zdecydowanie pozytywny	długotrwałe bezpośrednie i pośrednie
Oddziaływanie na zmiany w stanie powierzchni ziemi, gleb, wód i ekosystemów od wody zależnych oraz na stan przyrody ożywionej i krajobraz	mieszany	długotrwałe bezpośrednie i pośrednie

Komentarz:

Potencjalne zagrożenia dla środowiska związane z tym działaniem spowodowane są tym, że możliwość zalesiania nowych gruntów nie została ograniczona tylko do tych obszarów, na których zalesienia są rzeczywiście pożądane z punktu widzenia optymalizacji struktury krajobrazu (obszary infiltracji wód podziemnych, korytarze ekologiczne, obszary bezleśne). W projekcie PROW (uzasadnienie tego działania) sugeruje się, że wszystkie grunty o niskich klasach bonitacyjnych użytkowane jako grunty rolne do niedawna, bądź jeszcze i obecnie, są potencjalnymi terenami do zalesiania – to nie jest korzystne. Nie wszystkie tereny mogą być zalesiane. Zalesienia w niektórych terenach mogą być zagrożeniem dla ochrony różnorodności biologicznej – szczególnie tam, gdzie występują wysokie walory przyrodnicze związane z ekosystemami terenów otwartych (istotne szczególnie w obrębie terenów

zaliczanych do sieci Natura 2000). Doświadczenia ostatnich lat wskazują na potencjalnie duże ryzyko w tym zakresie. Wyłączać z zalesiania należy też określone, skrajne pod względem ekologicznym siedliska, a więc zdecydowanie wilgotne, bagienne oraz szczególnie suche, zwłaszcza ciepłolubne. Wprowadzić też należy ograniczenia regionalne - nie należy wprowadzać za wszelką cenę zalesień w górach i na wyżynach, gdzie różnorodność biologiczna obszarów nieleśnych jest imponująca (trzeba więc ochronić hale i polany górskie o bardzo wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych, wilgotne łąki i mechowiska, torfowiska śródpolne, murawy kserotermiczne i wiele podobnych, najcenniejszych ekosystemów otwartych). Niewłaściwy sposób zalesiania dużych stoków może powodować nasilenie erozji, dlatego na tych terenach powinna być przede wszystkim wspierana naturalna sukcesja.

Dlatego też propozycje zalesień muszą być oceniane z punktu widzenia zgodności z wytycznymi Krajowego Programu Zwiększania Lesistości oraz z przyrodniczego punktu widzenia (w tym również, co do składu gatunkowego przyszłych zalesień) z uwzględnieniem wymogów sieci Natura 2000. Ponieważ jednak Krajowy Program Zwiększania Lesistości jest programem bardzo ogólnym, oraz stosunkowo powszechny jest brak planów zagospodarowania przestrzennego to na nadleśnictwach powinna spoczywać ocena przydatności gruntów do zalesień pod względem przyrodniczym. W PROW w ramach tego działania trzeba, więc stworzyć systemowe rozwiązanie zapobiegające zalesianiu cennych przyrodniczo siedlisk. Również tworzenie zalesień, których celem ma być tworzenie lub uzupełnianie korytarzy ekologicznych, musi być realizowane przy uwzględnieniu fachowych ocen lub wytycznych przyrodniczych, by chcąc realizować ważny cel przyrodniczy nie powodować nowych zagrożeń. Także zakładanie plantacji drzew szybko rosnących musi być realizowane pod ścisłym nadzorem środowiskowym – zagrożeniem mogą tu być gatunki wprowadzane poza granicami ich naturalnych zasięgów geograficznych oraz zbyt intensywna eksploatacja środowiska (zubażanie struktury ekosystemów, nadmierna miejscami eksploatacja wód gruntowych). Pomocne przy dokonywaniu tych ocen przez nadleśnictwa będą wyniki oceny skutków dotychczasowych zalesień, jaką należy przeprowadzić po 2-3 latach realizacji nowego PROW i ocenić rozmiar i lokalizację zalesień zrealizowanych tak w latach 2004-2006, jak i w latach 2007-2009.

Ze względu na podaż gruntów (duża ilość gruntów o słabych glebach) oraz ze względu na oddziaływanie realizacji innych planów/programów („tło”), zainteresowanie zalesieniami będzie niestety znacznie większe w regionach już silnie zalesionych, niż w regionach o deficycie lasów – tak, więc sumaryczny wpływ na strukturę przestrzeni może być zdecydowanie negatywny.

Natomiast oddziaływania zalesień na abiotyczne elementy środowiska będą w przewadze bardzo korzystne (na wody, gleby, powietrze, w tym przeciwdziałanie zmianom klimatycznym poprzez wychwyty węgla). Szczególnie wysokie pozytywne oddziaływania na wody (na ich jakość i ilość) miałyby przede wszystkim zalesienia na obszarach infiltracyjnych.

Poza bezpośrednimi skutkami środowiskowymi przedstawionymi powyżej realizacja zalesień będzie też miała wiele istotnych skutków pośrednich. Realizacja zalesień, jakie zaplanowano w ramach PROW (dotyczą one jedynie prywatnych gruntów rolnych), może

mieć pozytywne skutki dla urzeczywistnienia zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Zalesienia będą miały pozytywny wpływ na zdrowie mieszkańców, a także na świadomość ekologiczną społeczeństwa (w zakresie uświadamiania roli lasów). Wpływ na świadomość ekologiczną może być jednak także negatywny, wtedy, gdy znane i rozpoznawalne walory przyrodnicze dotyczące agrobioróżnorodności będą poprzez zalesienia niszczone.

DZIAŁANIE: ODTWARZANIE POTENCJAŁU PRODUKCJI LEŚNEJ ZNISZCZONEGO PRZEZ KATASTROFY I WPROWADZANIE INSTRUMENTÓW ZAPOBIEGAWCZYCH

Kryteria oceny, dla których zidentyfikowano istnienie zależności pomiędzy proponowanym działaniem, a kryterium:

Kryterium	Wpływ	Rodzaj oddziaływania
Wpływ na realizację celów ochrony środowiska	zdecydowanie pozytywny	długotrwałe bezpośrednie
Wpływ na przemiany środowiskowe w stosowanych technologiach	zdecydowanie pozytywny	krótkotrwałe i długotrwałe bezpośrednie i pośrednie
Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie zasobami przyrodniczymi – różnorodnością biologiczną, krajobrazem	Pozytywny Oddziaływania negatywne możliwe w przypadku wprowadzania zalesień na obszarach nie do tego przeznaczonych	długotrwałe bezpośrednie i pośrednie
Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie w leśnictwie	zdecydowanie pozytywny	krótkotrwałe i długotrwałe bezpośrednie i pośrednie
Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi	zdecydowanie pozytywny	długotrwałe pośrednie
Wpływ na świadomość ekologiczną społeczeństwa	zdecydowanie pozytywny	długotrwałe pośrednie
Wpływ na propagowanie/zapewnianie zdrowia środowiskowego	zdecydowanie pozytywny	pośrednie
Oddziaływanie na zmiany w stanie powietrza atmosferycznego	zdecydowanie pozytywny	długotrwałe bezpośrednie
Oddziaływanie na zmiany w stanie powierzchni ziemi, gleb, wód i ekosystemów od wody zależnych oraz na stan przyrody ożywionej i krajobraz	zdecydowanie pozytywny	długotrwałe bezpośrednie

Komentarz:

Oddziaływania środowiskowe wsparcia kierowanego w ramach tego działania będą w przewadze pozytywne lub wręcz wysoce pozytywne. Wsparcie dla odtwarzania produkcji leśnej na obszarach zniszczonych klęskami (w tym w wyniku pożarów), będzie miało szczególne znaczenie dla realizacji celów środowiskowych; pozwoli w krótkim czasie przywrócić pożądany stan ekosystemów leśnych i umożliwi tym lasom pełnienie ich pozytywnych funkcji środowiskowych i społecznych. Będzie też pozytywnie oddziaływało na

świadomość ekologiczną mieszkańców, wskazując na ważność lasów poprzez wagę pełnionych przez nie funkcji.

Niektóre fragmenty zniszczonych lasów powinny być jednak odtwarzane pod ścisłym nadzorem przyrodniczym – dotyczy to przede wszystkim obszarów Natura 2000 – plany odtwarzania drzewostanów po katastrofach muszą uwzględniać cele ochrony tych obszarów. Ponadto w niektórych przypadkach nie będzie można dopuścić do całkowitego eliminowania elementów różnorodności biologicznej związanej z terenami pokatastrofowymi powstającymi w sposób naturalny.

Także zabezpieczenia przeciwpożarowe, jako chroniące lasy przed zniszczeniami odcenia się jako bardzo pozytywne. Trzeba się jednak liczyć z tym, że istnieje też pewne ryzyko negatywnego wpływu na cenne ekosystemy niektórych inwestycji przeciwpożarowych (np. lokalizacji zbiorników „przeciwpożarowych” na cennych przyrodniczo bagnach) – trzeba, więc brać pod uwagę możliwość tych zagrożeń przy ustalaniu ich lokalizacji i maksymalnie je eliminować.

Rekomendacje w odniesieniu do działań Osi 2:

Proponuje się rozważenie możliwości wprowadzenia następujących zmian w zapisach PROW:

W opisie działania 1 w ramach omawianej osi:

1. w projekcie PROW należy wyjaśnić na czym polegać będzie i jakimi czynnikami jest spowodowana zmiana zasięgu wdrażania tego działania w stosunku do PROW 2004-2006 (podany jest inny, zwiększony o 3,1% ich udział w powierzchni kraju), ponadto do projektu Programu powinna być dołączona mapa zasięgu obszarów ONW;
2. w opisie działania 1 w projekcie PROW należy jaśniej przedstawić kwestię minimalnych wymogów – czy w całym okresie programowania (2007-2015 – czyli przy uwzględnieniu zasady n+2) rolników z obszarów ONW będą obowiązywały te same wymogi środowiskowe jak wszystkich innych rolników, czy będą one odmienne w pierwszych latach, a dopiero później zostaną zrównane.

W odniesieniu do opisu działania 3 rekomenduje się następujące zmiany:

3. konieczne jest dodanie, zapowiadane jako możliwość, dodatkowego pakietu rolnośrodowiskowego, dotyczącego zachowania użytków przyrodniczych;
4. wskazane jest rozszerzenie palety możliwych do realizacji pakietów rolnośrodowiskowych również o inne schematy, które pozwalałyby chronić zarówno różnorodność biologiczną i krajobraz terenów uprawnych (np. pasy zadrzewień), jak i ekosystemów wodnych (oczek wodnych, stawów rybnych i innych wód otwartych – a więc pakietów wodnośrodowiskowych);
5. w opisie działania 3 w projekcie PROW należy jaśniej przedstawić kwestię minimalnych wymogów – czy w całym okresie programowania (2007-2015 – czyli przy uwzględnieniu zasady n+2) rolników realizujących programy rolnośrodowiskowe będą

obowiązywały te same wymogi środowiskowe jak wszystkich innych rolników, czy będą one odmienne w pierwszych latach, a dopiero później zostaną zrównane.

W odniesieniu do opisu działania 4 rekomenduje się następujące zmiany:

6. w uzasadnieniu należy wyraźnie napisać, że tereny proponowane do zalesiania muszą być oceniane co do tego, czy mogą być zalesione lub czy mogą na nich zakładane plantacje drzew szybko rosnących – przede wszystkim z przyrodniczego punktu widzenia;
7. w kryteriach dostępu proponuje się podać, że plan zalesieniowy będzie oceniany z przyrodniczego punktu widzenia przez Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody;
8. zgodnie z zapisem pkt. 6 w art. 50 Rozporządzenia Rady (WE) 1698/2005 powinny zostać wyznaczone w Polsce „...obszary nadające się do zalesienia z przyczyn związanych ze środowiskiem...” (a nie udostępniany cały kraj) i w PROW zamieszczona powinna być mapa tych obszarów. Mniej byłoby obaw, co do potencjalnych skutków tych prac.³⁶

W odniesieniu do opisu działania 5 rekomenduje się następujące zmiany:

9. wprowadzić zalecenia aby w ramach kryteriów dostępu uwzględnić, że w przypadku wystąpienia zjawisk kłęskowych w obrębie kompleksów leśnych będących częścią sieci Natura 2000, odtwarzanie struktury zniszczonych drzewostanów powinno być poprzedzone oceną z przyrodniczego punktu widzenia dla wyboru najodpowiedniejszej do tego drogi, zgodnej z celami ochrony środowiska tych obszarów;
10. wprowadzić zalecenia aby w przyszłych szczegółowych ustaleniach dla działań przeciwpożarowych należy uwzględnić potrzebę oceny lokalizacji inwestycji tego typu z punktu widzenia wartości przyrodniczych terenów, gdzie będą proponowane;
11. w celach działania na końcu akapitu zamienić trzeba określenie „... obejmujących lasy.” na „... obejmujących kompleksy leśne.”, albo „... obejmujących nadleśnictwa.”.

II.2.3. OŚ 3 JAKOŚĆ ŻYCIA NA OBSZARACH WIEJSKICH I RÓŻNICOWANIE GOSPODARKI WIEJSKIEJ

II.2.3.1. OCENA OGÓLNA OSI

Oś i proponowane w niej działania mają wielowątkowy charakter, tak więc jeden rodzaj usług może mieć pozytywny wpływ na środowisko, drugi negatywny, trzeci mieszany, a czwarty obojętny. Przeważać będzie wpływ pozytywny, zarówno o charakterze bezpośrednim (poprawa jakości środowiska), jak i pośrednim (poprawa gospodarowania

³⁶ Chodzi o określenie obszarów wg dużych jednostek krajobrazowych z wyłączeniem obszarów nie nadających się do zalesień (np. nie zalesiamy wnętrza doliny rz. Łęby, nie zalesiamy łąk w OSO Warmińskie Bociany). KPZL wyznacza gminy, w których jest podaż gruntów do zalesień, a nie, w których występują środowiskowe potrzeby odnośnie zalesień.

środowiskiem i jego zasobami, czy obiektami kultury), w większości będzie on miał charakter trwały. Negatywne zjawiska związane z uruchamianiem usług potencjalnie zagrażających środowisku mogą wystąpić w nieznacznej skali, ale w przypadku ich koncentracji na cennych przyrodniczo i turystycznie obszarach, powodować mogą lokalne pogorszenie jego jakości.

Pożądane jest budowanie lokalnych gospodarek i tworzenie miejsc pracy na terenach wiejskich w oparciu o szeroki wachlarz usług i działalność pozarolniczą wykorzystującą zasoby lokalne. W połączeniu z poprawą wyposażenia w podstawową infrastrukturę ochrony środowiska przyczyniać się to będzie do poprawy stanu środowiska, ale także wpływać korzystanie na zdrowie mieszkańców i zdecydowanie poprawiać warunki ich życia.

Pozytywny efekt ekologiczny związany będzie z utrzymaniem liczby ludności na terenach wiejskich, także dlatego, że wpływ na środowisko mieszkańca wsi jest mniejszy niż mieszkańca miasta.

II.2.3.2. OCENA OGÓLNA DZIAŁAŃ W RAMACH OSI

DZIAŁANIE: RÓŻNICOWANIE W KIERUNKU DZIAŁALNOŚCI NIEROLNICZEJ

Celem działania jest dywersyfikacja działalności mieszkańców terenów wiejskich, a przez to tworzenie pozarolniczych źródeł dochodu, łagodzenie skutków bezrobocia i podnoszenie jakości życia.

Proponowane działanie powinno pozytywnie wpłynąć na zrównoważony rozwój terenów wiejskich, zarówno poprzez wspieranie rozwoju społecznego i gospodarczego, jak i wspieranie przyjaznych dla środowiska rodzajów pozarolniczej aktywności mieszkańców wsi. Będzie to dotyczyć rozwoju sektora usług (zwłaszcza niematerialnych), rozwoju energetyki odnawialnej, wspierania zrównoważonej konsumpcji w przypadku popierania konsumpcji niematerialnej lub bazującej na lokalnych produktach (czego jednak nie zamierza się robić w sposób bezpośredni).

Ze względu na zakres proponowanych usług, obejmujących przede wszystkim drobną wytwórczość, rzemiosło lub rękodzielnictwo oraz prowadzenie usług turystycznych, należy liczyć się z pozytywnym oddziaływaniem na wartości kulturowe. Zagrożeniem może być ich nadmierna komercjalizacja i turystyka masowa.

Pozytywny wpływ na zdrowie będzie miał rozwój usług polegających na: przetwarzaniu lokalnych produktów (zwłaszcza rolnictwa ekologicznego) czy świadczeniu usług z zakresu turystyki i wypoczynku. Ważnym jest także, że udzielenie wsparcia uwarunkowane jest spełnieniem wymagań prawnych, dotyczących danej działalności, tzn. także sanitarnych.

Działanie niesie jednak także potencjalne zagrożenia dla środowiska przyrodniczego. Zbyt mało uwagi poświęcono potrzebie wzrostu efektywności wykorzystania zasobów i zagospodarowania odpadów; ponadto, wprowadzanie nowych usług nie jest uzależnione od posiadania certyfikatu zarządzania środowiskowego (który zachęca do stosowania technologii prośrodowiskowych), co pozwalałoby na uzyskanie zapewnienia, że ich działalność nie

powoduje istotnych negatywnych skutków w środowisku. Działanie to przyczyni się do rozwoju energetyki odnawialnej (w jego efekcie może jednak następować niekorzystny wpływ na środowisko wzrost powierzchni monokultur czy stosowanie GMO), nie przewiduje się natomiast wspierania efektywnego użytkowania energii.

Zaznaczyć się może pośredni wpływ na gospodarowanie zasobami przyrodniczymi np. poprzez nadmierne pozyskiwanie runa leśnego w celach komercyjnych, czy też intensyfikację produkcji roślin energetycznych zagrażającą: znacznymi obszarami upraw monokulturowych, chemicznym stymulowaniem ich wzrostu, nadmiernym wykorzystywaniem zasobów wodnych, czy też stosowaniem odmian genetycznie zmodyfikowanych. Ponadto wiele z proponowanych rodzajów usług będzie lokalnie wytwarzać zanieczyszczenie powietrza, powodować nadmierny hałas, czy przyczyniać się do zanieczyszczenia wód oraz potencjalnie niekorzystnie oddziaływać na przyrodę. Zabezpieczenia przed tymi niekorzystnymi zjawiskami stwarzają: skala tej działalności, jak i liczba proponowanych beneficjentów, zwłaszcza w powiązaniu z obowiązkiem dostosowania się do wymogów prawa przed otrzymaniem wsparcia.

DZIAŁANIE: PODSTAWOWE USŁUGI DLA GOSPODARKI I LUDNOŚCI WIEJSKIEJ

Celem działania jest poprawa jakości życia mieszkańców terenów wiejskich poprzez rozwój infrastruktury technicznej w zakresie gospodarki wodno-ściekowej i odpadami, zaopatrzenia w energię elektryczną i/lub poprawy dostępu do Internetu. Przewiduje się, że działania te przyczynią się do lepszego niż dotychczas rozwiązywania podstawowych problemów ochrony środowiska na terenach wiejskich, a pośrednio służyć będą poprawie jakości wód i powierzchni ziemi.

Podstawowe pozytywne oddziaływania związane będą z wprowadzeniem rozwiązań, które pozwolą ludności obszarów wiejskich na zgodne z przepisami postępowanie ze ściekami i odpadami. Obecnej ze względu na brak wystarczającej infrastruktury, dostęp do kanalizacji i prawidłowe rozwiązania w gospodarce odpadami są ograniczone, co niekiedy prowokuje do zachowań niezgodnych z dobrą praktyką ochrony środowiska.

Z opisywanym działaniem związane będą nie tylko skutki bezpośrednie, ale także pośrednie polegające na poprawie jakości wód, stanu czystości gleb czy przeciwdziałaniu zakłóceniom krajobrazu. Także poprawa jakości sieci energetycznej, czy dostępności Internetu, może mieć pozytywny wpływ na środowisko, np. poprzez zmniejszanie potrzeb transportowych. Jednakże kierunek oddziaływania na środowisko w tych obszarach nie jest możliwy do jednoznacznej oceny (np. możliwe są potencjalnie oddziaływania negatywne w wyniku lokalizacji uciążliwych inwestycji na terenach udostępnionych działalności gospodarczej). W tych przypadkach skutki środowiskowe będą musiały być oceniane w odniesieniu do konkretnych inwestycji.

Proponowane działania będą miały istotny wpływ na poprawę świadomości ekologicznej obywateli. Jednocześnie poprawa dostępu do informacji w wyniku rozwoju usług internetowych też może wpłynąć korzystnie na wzrost świadomości ekologicznej. Jeżeli zakres usług internetowych byłby powszechny to można by go wykorzystywać do udziału społecznego w procesie podejmowaniu decyzji planistycznych, czy inwestycyjnych o ważnych dla obywateli i przyrody skutkach przestrzennych.

Pozytywny wpływ na stan zdrowia mieszkańców terenów wiejskich powinna mieć wdrażanie poprawnych metod postępowania ze ściekami i odpadami.

Opisywane działanie zawiera jednak w sobie także ładunek potencjalnych, możliwych oddziaływań niepożądanych. Są one związane z prawdopodobnym wzrostem zużycia wody (w efekcie dostępu do sieci wodociągowej i kanalizacyjnej) i większemu wytwarzaniu odpadów. Stąd pożądane by było powiązanie tych prac z działalnością edukacyjną w zakresie oszczędnego i efektywnego korzystania z zasobów.

Niekorzystny wpływ – choć o małej skali – związany może być z zajmowaniem terenu pod nowe inwestycje: oczyszczalnie ścieków, składowiska odpadów, instalacje OZE, czy przeprowadzenie linii energetycznych.

DZIAŁANIE: ODNOWA I ROZWÓJ WSI

Celem działania jest poprawa jakości życia mieszkańców obszarów wiejskich poprzez zaspakajanie ich potrzeb kulturalnych i społecznych oraz promowanie terenów wiejskich. Dlatego też prognozuje się, że działanie to będzie miało pozytywny wpływ na środowisko ze względu na utrzymanie, odbudowę i poprawę stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego. Przyczyni się to do wzrostu atrakcyjności wsi, a tym samym sprzyjać będzie bardziej konsumpcji niematerialnej niż materialnej. Pośrednio – lepszy stan obiektów kultury, turystycznych i tym podobnych będzie sprzyjał mniejszej presji na zasoby i poprawie stanu środowiska.

Dzięki wykorzystaniu środków UE będzie można uchronić wiele zabytków od dewastacji i utracenia. Pośrednio działanie to przyczyni się do lepszego wykorzystania wartości kulturowych do celów edukacyjnych i turystycznych. Nie dostrzeżono natomiast potrzeby ratowania niepublicznych obiektów zabytkowych (np. zabudowy zagrodowej) – brakuje wsparcia dla ich zachowania, co ogranicza pozytywne rezultaty działania. Może nie zostać powstrzymane niszczenie zabytkowej zabudowy wiejskiej, decydującej przecież o kulturowych walorach wielu wsi.

W przypadku wykorzystywania działania na rzecz budowy, remontów, odbudowy, przebudowy czy wyposażania rozwiązań innowacyjnych, można się liczyć z pośrednim pozytywnym wpływem na oszczędzanie zasobów wody i energii, promując w ten sposób synergię pomiędzy dobrami kultury a środowiskiem przyrodniczym.

Potencjalne negatywne oddziaływania powstawać może w przypadku dominacji interesów rozwoju turystyki i gospodarki – w tym turystycznej – nad potrzebami ochrony środowiska i utrzymania zasobów przyrodniczych w dobrym stanie – w tym walorów istotnych dla turystyki. Skutkami niepożądanymi tak w praktyce prowadzonego działania może być np. niszczenie ładu przestrzennego poprzez niewłaściwą lokalizację inwestycji infrastruktury turystycznej wokół restaurowanych obiektów zabytkowych.

Generalnie zasięg oddziaływania będzie miał przede wszystkim lokalne znaczenie, ze względu na ograniczoną liczbę projektów, które uzyskają wsparcie.

DZIAŁANIE: TWORZENIE I ROZWÓJ MIKROPRZEDSIĘBIORSTW

Celem działania jest poprawa konkurencyjności gospodarczej terenów wiejskich poprzez wspieranie przedsiębiorczości mieszkańców tych obszarów. Pomoc udzielana będzie podmiotom z tytułu inwestycji związanych z tworzeniem lub rozwojem mikroprzedsiębiorstw, działających na terenach wiejskich w bardzo wielu kierunkach.

Opis działania i proponowany zakres wsparcia jest identyczny jak w odniesieniu do pierwszego działania w tej osi: *Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej*, jedyną różnicą są beneficjenci pomocy (w przypadku opisywanego działania korzystać z pomocy będą mogły osoby fizyczne, prawne lub organizacje nieposiadające osobowości prawnej, które prowadzą działalność jako mikroprzedsiębiorstwo). Dlatego też sposób i charakter oddziaływań będzie taki sam jak w działaniu: *Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej*. Natomiast wielkość oddziaływania będzie mniejsza ze względu na mniejszą ilość przewidywanych beneficjentów – 5 tys., wobec 30 tys. w działaniu 1.

II.2.3.3. OCENA SZCZEGÓŁOWA DZIAŁAŃ

DZIAŁANIE: RÓŻNICOWANIE W KIERUNKU DZIAŁALNOŚCI NIEROLNICZEJ

Kryteria oceny, dla których zidentyfikowano istnienie zależności pomiędzy proponowanym działaniem, a kryterium:

Kryterium	Wpływ	Rodzaj oddziaływania
Wpływ na próśrodoowiskowe zmiany w strukturze gospodarki, przemiany próśrodoowiskowe w stosowanych technologiach oraz stosowanie zarządzania próśrodoowiskowego	pozytywny z elementami negatywnymi	długotrwałe, pośrednie
Wpływ na zrównoważoną konsumpcję	pozytywny z elementami negatywnymi	długotrwałe, pośrednie
Wpływ na rozwój zrównoważonych i próśrodoowiskowych form w transporcie	pozytywny z elementami negatywnymi	długotrwałe, pośrednie
Wpływ na rozwój zrównoważonych i próśrodoowiskowych form w energetyce	pozytywny z elementami negatywnymi	możliwe bezpośrednie oddziaływania pozytywne, oddziaływania negatywne o charakterze pośrednim
Wpływ na zrównoważony rozwój terenów wiejskich z uwzględnieniem przyjaznych jego form jak i rozszerzanie innej aktywności gospodarczej też próśrodoowiskowej w kontekście poprawy efektywności wykorzystania zasobów	pozytywny z elementami negatywnymi	bezpośrednie, krótko- i średniookresowe
Wpływ na zrównoważone gospodarowanie zasobami przyrodniczymi – różnorodnością biologiczną, krajobrazem	pozytywny z elementami negatywnymi	długotrwałe, pośrednie
Wpływ na ochronę i optymalne wykorzystanie istniejących wartości kulturowych	pozytywny z elementami negatywnymi	zarówno bezpośrednie jak i pośrednie

Wpływ na świadomość ekologiczną społeczeństwa	pozytywny z elementami negatywnymi	pośrednie, długookresowe
Wpływ na propagowanie / zapewnianie zdrowia środowiskowego	pozytywny	pośrednie, średnio- i długookresowe
Wpływ na zmiany w stanie powietrza atmosferycznego, hałas i promieniowanie, wód i ekosystemów od wody zależne oraz na przyrodę ożywioną i krajobraz	negatywny, możliwe oddziaływania pozytywne	bezpośrednie, natychmiastowe, średnio- i długookresowe oddziaływania negatywne, pośrednie średniookresowe oddziaływania pozytywne

Komentarz:

Trudno jest ocenić skalę zmian w stanie środowiska, jakie może wywołać wparcie w ramach tego działania, gdyż w każdym przypadku będzie to miało inny charakter (zależny od rodzaju i wielkości wprowadzanej działalności jak i uwarunkowań środowiska lokalnego na terenie gdzie będzie zlokalizowane przedsięwzięcie). Nowe przedsięwzięcia powinny spełniać wszystkie wymogi prawa ochrony środowiska (co wynika z obowiązujących przepisów), lecz ze względu na słabość administracji gminnej, ochrony środowiska i służb inspekcji, rzeczywiste oddziaływanie na środowisko lokalne może być silniejsze niż dające się prognozować.

W szczególności ważne jest, by rozwijać na terenach wiejskich usługi niematerialne, takie jak: edukacja uzupełniająca, wspomaganie inicjatyw kulturowych dla mieszkańców wsi, dodatkowe usługi medyczne, rekreacyjne, dostęp do Internetu i możliwość korzystania z istniejących w sieci zbiorów informacji, czy wreszcie rozwoju transportu zbiorowego. Inną ważną kwestią jest przyczynianie się do wspierania produktów lokalnych i regionalnych wykorzystujących lokalne zasoby i podtrzymujących lokalną tradycję, które służą zaspokajaniu potrzeb miejscowych mieszkańców, jak i przyjezdnych – turystów. Istotny jest także rozwój odnawialnych źródeł energii, co powinno przyczynić się do osiągnięcia do 2010 r. przez Polskę wskaźnika 7,5% udziału odnawialnych źródeł w produkcji energii w Polsce (zgodnie z postanowieniami Traktatu Akcesyjnego)³⁷.

Istnieje wiele rozwiązań eko-innowacyjnych (np. technologie, organizacja pracy, sprzęt, materiały), które mogą zostać wykorzystane w działaniach, wspieranych w ramach tego kierunku. Ponieważ łączą one korzyści ekonomiczne, społeczne z ekologicznymi to w naturalny sposób sprzyjają wdrażaniu zrównoważonego rozwoju. Bardzo ważne staje się szerokie upowszechnianie informacji o takich możliwościach. Informacja taka powinna być dostępna m.in. na stronach internetowych instytucji bezpośrednio współpracujących z beneficjentami, powinna być też publikowana w formie papierowej itp.

Na obszarach o wysokich walorach przyrodniczych i nasyconych obiektami o wartości kulturowej wyjątkowo ważne jest znalezienie umiejętnego wyważenia pomiędzy udostępnianiem ich turystom, kreowaniem wokół nich działalności usługowej przynoszącej wzrost lokalnym gospodarkom i tworzącym miejsca pracy, z zachowaniem ich unikatowych wartości poprzez skalę, formę i czas udostępniania.

³⁷ Ponadto warto pamiętać, że w Polsce istnieje ogromny potencjał oszczędzania i efektywnego użytkowania energii. Również tereny wiejskie dysponują takim potencjałem, dotąd niedocenianym i niewykorzystanym.

Prognozuję się, że przewidywane zmiany, jakie zajdą w efekcie wdrażania tego działania w strukturze gospodarki nie będą duże nawet na poziomie lokalnym, a ich oddziaływanie na środowisko będzie jeszcze mniejsze ze względu małą liczbę beneficjentów (30 tys. osób). Oznacza to, że rocznie wspierane będą 2-3 projekty na terenie jednej gminy wiejskiej. Sądzić należy, że skala, co najmniej 3 razy większa dałaby zdecydowanie lepszy efekt synergiczny dla lokalnych gospodarek i społeczności.

DZIAŁANIE: PODSTAWOWE USŁUGI DLA GOSPODARKI I LUDNOŚCI WIEJSKIEJ

Kryteria oceny, dla których zidentyfikowano istnienie zależności pomiędzy proponowanym działaniem, a kryterium:

Kryterium	Wpływ	Rodzaj oddziaływania
Wpływ na harmonizację celów ochrony środowiska z działaniami w innych sektorach w szczególności w rolniczym i leśnym	Pozytywny	bezpośrednie i pośrednie. Natychmiastowe i w dłuższej perspektywie czasowej.
Wpływ na zrównoważoną konsumpcję	pozytywny z elementami negatywnymi	pośrednie, krótko- i średniookresowe
Wpływ na zrównoważony rozwój terenów wiejskich z uwzględnieniem przyjaznych jego form jak i rozszerzanie innej aktywności gospodarczej też prośrodowiskowej w kontekście poprawy efektywności wykorzystania zasobów	Pozytywny	bezpośrednie i pośrednie, natychmiastowe i w dłuższej perspektywie czasowej.
Wpływ na zrównoważone gospodarowanie zasobami przyrodniczymi – zasoby wody	Pozytywny	
Wpływ na zrównoważone gospodarowanie zasobami przyrodniczymi – w odniesieniu do gospodarki przestrzeni	negatywny, możliwe oddziaływania pozytywne	
Wpływ na świadomość ekologiczną społeczeństwa	Pozytywny	
Wpływ na propagowanie/zapewnianie zdrowia środowiskowego	Pozytywny	
Wpływ na zmiany w stanie powietrza atmosferycznego, hałas i promieniowanie, wód i ekosystemów od wody zależne oraz na przyrodężywioną i krajobraz	Pozytywny	pośrednie, krótko- i średniookresowe

Komentarz:

Opisywane działanie ma istotne znaczenie dla wypełnienia przez Polskę wymagań prawa ekologicznego i przyczyni się do osiągnięcia przez mieszkańców terenów wiejskich minimum cywilizacyjnego. Dla oceny efektów ważna jest znajomość skali tego działania, liczby beneficjentów, czy będą preferowane rozwiązania systemowe, czy też indywidualne (co nie jest w PROW przedstawione). W przypadku projektów indywidualnych istotne jest wskazanie – czego brak w dokumencie – czy możliwe będzie udzielanie wsparcia gospodarstwom domowym tak, by rozwiązywały one problem zagospodarowania ścieków we własnym zakresie, co jest z ekonomicznego i ekologicznego względu korzystne – (na terenach wiejskich może być wielokrotnie tańsze od budowania sieci kanalizacyjnej). Z opisu działania

nie wynika też, w jaki sposób zapewnione zostanie uzyskanie wysokiego efektu ekologicznego przy najniższych kosztach inwestycyjnych, a następnie eksploatacyjnych.

Uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej na terenach wiejskich generalnie niesie za sobą poprawę w gospodarowaniu zasobami wodnym i zmniejszenie wielkości ładunku zanieczyszczeń odprowadzanych do wód ze źródeł punktowych. Pamiętać jednak należy, że podłączenie gospodarstw do wodociągów powoduje znaczący wzrost poboru wody, a tym samym i ilości ścieków. Niezbędne jest dostrzeganie tej zależności przy wspieraniu budowy wodociągów w ramach opisywanego działania.

Poprawa jakości środowiska zwiększenie niezawodności dostaw energii i ułatwienie dostępu Internetu stwarza szansę na rozszerzenie aktywności gospodarczej na inne dziedziny, a nie tylko rolnictwo. Sądzić należy, że mogą tu dominować działania prośrodowiskowe jak agro- i eko-turystyka, choć także można spodziewać się potencjalnie prób lokalizowania także działalności uciążliwej dla środowiska.

Planowane inwestycje z zakresu infrastruktury ochrony środowiska nie są łączone z działaniami edukacyjnymi. Ogranicza to ich pozytywny wpływ na środowisko i świadomość społeczeństwa. Ich połączenie mogłoby z jednej strony przyczynić się do ograniczenia zużycia zasobów, a poprzez zmniejszony strumień zanieczyszczeń wpływać na ograniczenie wydatków na ochronę środowiska. Dotyczy to np. usług energetycznych, których rozwój nie musi oznaczać budowy nowych mocy produkcyjnych, ale może obejmować także działania służące oszczędzaniu energii (co może spowodować, że potrzeby są bezkonfliktowo zaspokajane).

Nie jest możliwe dokonanie oceny zakresu potencjalnych oddziaływań, ze względu na brak wskazania ilości potencjalnych beneficjentów tego działania. W przypadku małej ich ilości, oddziaływania będą miały przede wszystkim lokalny charakter, przy większej ilości korzystających z tej formy pomocy, efekty ale i skutki dla środowiska mogą osiągnąć skalę szerszą.

DZIAŁANIE: ODNOWA I ROZWÓJ WSI

Kryteria oceny, dla których zidentyfikowano istnienie zależności pomiędzy proponowanym działaniem, a kryterium:

Kryterium	Wpływ	Rodzaj oddziaływania
Wpływ na zrównoważoną konsumpcję	pozytywny	pośrednie, średnio- i długookresowe
Wpływ na zrównoważony rozwój terenów wiejskich z uwzględnieniem przyjaznych jego form jak i rozszerzanie innej aktywności gospodarczej też prośrodowiskowej w kontekście poprawy efektywności wykorzystania zasobów	pozytywny	bezpośrednie i pośrednie, średnio- i długookresowe
Wpływ na zrównoważone gospodarowanie zasobami przyrodniczymi – w odniesieniu do gospodarki przestrzeni	pozytywny, możliwe oddziaływania negatywne	pośrednie, średnio- i długookresowe

-----

Wpływ na ochronę i optymalne wykorzystanie istniejących wartości kulturowych	pozytywny	bezpośrednie i pośrednie o różnej perspektywie czasowej (w tym oddziaływania natychmiastowe)
Wpływ na świadomość ekologiczną społeczeństwa	pozytywny, możliwe oddziaływania negatywne	pośrednie, średnio- i długookresowe

Komentarz:

Jednym z istotnych celów wyjazdów turystycznych jest zapoznanie się z kulturą duchową i materialną regionu, do którego się podróżuje. Zły stan walorów kulturowych ogranicza lub wręcz eliminuje ich atrakcyjność turystyczną. Jednocześnie dobry stan zabytków kultury wpływa pozytywnie na ludność miejscową, pokazując wagę i rolę innych wartości, nie tylko materialnych. Wszystkie sześć kierunków wykorzystania środków w tym działaniu może mieć bezpośredni lub pośredni wpływ na poprawę stanu i wykorzystanie istniejących wartości kulturowych.

Jest to działanie niezwykle potrzebne dla zachowania i ochrony walorów kulturowych. Jego wdrażanie powinno prowadzić do wzmocnienia znaczenia przestrzeni publicznej oraz wartości turystycznych terenów, na których realizowane będą przedsięwzięcia. W niektórych przypadkach może ona jednak doprowadzić do potencjalnych oddziaływań negatywnych – na obszarach podmiejskich, czy bardzo atrakcyjnych turystycznie, znacząca poprawa stanu dóbr kultury, podniesienie wartości przestrzeni publicznej oraz większe nasycenie usługami turystycznymi może prowadzić do nadmiernej presji do osiedlania się, z wieloma negatywnymi cechami jak: zawłaszczanie cennych przyrodniczo terenów, wzrost indywidualnego transportu samochodowego, czy też tworzenie enklaw zamkniętych społeczności ludzi bogatych. Przeciwdziałać temu może prawidłowe planowanie przestrzenne i skuteczne egzekwowanie przepisów prawa lokalnego w tym zakresie.

Wadą działania jest ograniczenie wsparcia do obiektów publicznych, bez pomocy pozostają tym samym istotne walory kulturowe (zabudowa zagrodowa, drobne zabytki techniki wiejskiej) znajdujące się w rękach prywatnych.

Warto podkreślić, że wykorzystanie dóbr kultury i obiektów turystycznych, jak i innych obiektów publicznych do promowania ekoinnowacyjnych rozwiązań ma istotne znaczenie edukacyjne. Dotyczy to zarówno mieszkańców, jak i przyjezdnych, w tym turystów.

DZIAŁANIE: TWORZENIE I ROZWÓJ MIKROPRZEDSIĘBIORSTW

Kryteria oceny, dla których zidentyfikowano istnienie zależności pomiędzy proponowanym działaniem, a kryterium:

Kryterium	Wpływ	Rodzaj oddziaływania
Wpływ na próśrodowiskowe zmiany w strukturze gospodarki, przemiany próśrodowiskowe w stosowanych technologiach oraz stosowanie zarządzania środowiskowego	pozytywny z elementami negatywnymi	długotrwałe, pośrednie
Wpływ na zrównoważoną konsumpcję	pozytywny z elementami negatywnymi	długotrwałe, pośrednie
Wpływ na rozwój zrównoważonych i próśrodowiskowych form w transporcie	pozytywny z elementami negatywnymi	
Wpływ na rozwój zrównoważonych i próśrodowiskowych form w energetyce	pozytywny z elementami negatywnymi	możliwe bezpośrednie oddziaływania pozytywne, oddziaływania negatywne o charakterze pośrednim
Wpływ na zrównoważony rozwój terenów wiejskich z uwzględnieniem przyjaznych jego form jak i rozszerzanie innej aktywności gospodarczej też próśrodowiskowej w kontekście poprawy efektywności wykorzystania zasobów	pozytywny z elementami negatywnymi	bezpośrednie, krótko- i średniookresowe
Wpływ na zrównoważone gospodarowanie zasobami przyrodniczymi - różnorodnością biologiczną, krajobrazem	pozytywny z elementami negatywnymi	długotrwałe, pośrednie
Wpływ na ochronę i optymalne wykorzystanie istniejących wartości kulturowych	pozytywny z elementami negatywnymi	zarówno bezpośrednie jak i pośrednie
Wpływ na świadomość ekologiczną społeczeństwa	pozytywny z elementami negatywnymi	pośrednie, długookresowe

Komentarz:

Ze względu na podobieństwo oddziaływań na środowisko powstających w ramach tego działania z oddziaływaniami działania pierwszego w tej osi: *Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej*, ze względu na identyczny zakres wsparcia (różniący się jedynie potencjalnymi beneficjentami) uzasadnienie dokonanej oceny jest takie same jak w działaniu pierwszym.

Rekomendacje w odniesieniu do działań osi 3:

Rekomenduje się dokonanie następujących zmian i uzupełnień w treści dokumentu:

- 1) s. 91 w wierszu 6 od dołu (pkt. 7) dodać na końcu *"wraz ze służącymi pozyskiwaniu i efektywnemu użytkowaniu zasobów wodnych oraz zagospodarowaniu odpadów"*.
- 2) s. 91 w wierszu 3 od dołu (pkt. 10) na końcu dodać *„oraz usług przyczyniających się do efektywnego użytkowania energii”*.
- 3) s. 91 przed wierszem 2 od dołu dodać wiersz o treści *„11) zagospodarowania odpadów pochodzących z działalności rolniczej i leśnictwa;”*. W konsekwencji w wierszu poniżej liczba *„11”* zostaje zastąpiona liczbą *„12”*.
- 4) s. 92 po 12 wierszu od góry dodać *„W pierwszej kolejności będą wspierane projekty:*

- w zakładach posiadających certyfikat zarządzania środowiskowego albo dokument potwierdzający rozpoczęcie procesu jego uzyskania. Dotyczy tylko zakładów zajmujących się usługami materialnymi.;
- przyczyniające się do przetwarzania produktów rolnictwa ekologicznego oraz produktów lokalnych;
- dotyczące transportu zbiorowego i niezmotoryzowanego oraz wykorzystującego biopaliwa;
- zawierające rozwiązania ekoinnowacyjne”.

5) s. 92 w wierszu 11 od dołu zamienić „30 tys.” na liczbę „100 tys.”

6) s. 92 w wierszach, 1, 4 i 7 od dołu po słowach „działalności” dodać „w tym prośrodowiskowa³⁸”

7) s. 93 w wierszu 10 od dołu dodać „wraz z działaniami służącymi jej oszczędzaniu.”

8) s. 93 w wierszu 9 od dołu po słowie „systemu” dodać „ograniczania ilości,” i dalej bez zmian.

9) s. 93 w wierszu 8 od dołu dodać „wraz z działaniami na rzecz jej oszczędzania;”

10) s. 94 po wierszu 6 od góry dodać: „3. Projekty z zakresu zaopatrzenia w wodę nie będą finansowane, jeżeli beneficjent nie będzie w stanie zapewnić właściwego, bezpiecznego dla środowiska sposobu postępowania ze ściekami.

W pierwszej kolejności będą wspierane projekty:

- ♦ charakteryzujące się najkorzystniejszą relacją pomiędzy efektem ekologicznym a ekonomicznym;
- ♦ przyczyniające się do stwarzania możliwości rozwoju działalności prośrodowiskowej”

11) s. 96 po wierszu 10 od dołu dodać: „W pierwszej kolejności będą wspierane projekty:

- ♦ przewidujące zastosowanie ekoinnowacyjnych rozwiązań (energo-, zasobo-, wodo- przestrzenno -oszczędne) w trakcie realizacji przedsięwzięć.”,

12) s. 98 w wierszu 3 od dołu po słowie dodać „zamierza albo”.

13) s. 99 po wierszu 17 od góry dodać „W pierwszej kolejności będą wspierane projekty:

- ♦ w zakładach posiadających certyfikat zarządzania środowiskowego albo dokument potwierdzający rozpoczęcie procesu jego uzyskania. Dotyczy tylko zakładów zajmujących się usługami materialnymi.;
- ♦ przyczyniające się do przetwarzania produktów rolnictwa ekologicznego oraz produktów lokalnych;
- ♦ dotyczące transportu zbiorowego i niezmotoryzowanego oraz wykorzystującego biopaliwa;

³⁸ Działalność prośrodowiskowa obejmuje: agro- i eko- turystykę, przetwórstwo produktów rolnictwa ekologicznego, produkcję paliwa i energii ze źródeł odnawialnych, oczyszczanie ścieków i zagospodarowanie odpadów oraz transport zbiorowy i niezmotoryzowany.

♦ zawierające rozwiązania ekoinnowacyjne.”

14)s. 99 w wierszu 3 od góry proponuje się tekst zamienny „1) przedłożony został biznesplan, z którego wynika, że projekt jest uzasadniony ekonomicznie”.

II.2.4. OŚ 4 LEADER

II.2.4.1. OPIS OGÓLNY OSI

LEADER jest podejściem przekrojowym, umożliwiającym realizowanie przede wszystkim działań planowanych w ramach Osi 3. Celem podejścia typu LEADER jest budowa aktywnego społeczeństwa obywatelskiego, aktywizowanie działań mieszkańców na rzecz wspólnoty lokalnej i szersze, niż w chwili obecnej, włączanie społeczności wiejskich do procesów współdecydowania o kierunkach i sposobach rozwoju lokalnego.

W ramach Osi 4 przewidziano realizację trzech działań: Lokalne Strategie Rozwoju, Współpraca międzyregionalna i międzynarodowa oraz nabywanie umiejętności, aktywizacja i koszty bieżące lokalnych grup działania.

Z oczywistych względów największej zależności w realizacji tych działań z problematyką ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju występuje i będzie miało swój realny wpływ na nie, w przypadku działania pierwszego Osi 4 tj. Lokalne Strategie Rozwoju. One to, bowiem rzutować będą prawie bezpośrednio na decyzje w odniesieniu do kierunków i zasad większości inicjatyw dla danego obszaru, który znajdzie się w ich zasięgu, a konkretnie – w kręgu zainteresowań danej Lokalnej Grupy Działania (LGD). Od profilu merytorycznego członków poszczególnych grup będzie zależeć stopień rozwinięcia danej problematyki w konkretnej strategii. Jeśli więc w LGD nie będzie uczestnictwa osób zainteresowanych problemami ochrony środowiska, co nie jest przecież ani obowiązkowe ani w omawianym dokumencie wskazane jako szczególnie pożądane, to można przypuszczać, że aktywizowanie się społeczności lokalnych nie będzie w wystarczającym stopniu uwzględniało zagadnień środowiskowych. Meritum tych problemów wymaga, bowiem specjalistycznej wiedzy i determinacji dla jej wdrożenia. PROW takiej determinacji nie zawiera i nie tworzy dla niej sprzyjających warunków – choć deklaruje w wielu miejscach przesłanki i cele dla lepszego wykorzystania zasobów, w tym przyrodniczych.

Jako niekorzystne należy uznać wskazanie w dokumencie PROW jedynie na możliwość realizacji poprzez oś 4 celów osi 3, a więc również tylko działań osi 3. Natomiast Rozporządzenie 1698/2005 (art. 64) wskazuje, iż możliwe jest wspieranie zapisanych w strategiach lokalnych operacji zgodnych z celami wszystkich trzech osi, a w KPS zapisana była jedynie preferencja dla działań osi 3. Ze środowiskowego punktu widzenia niekorzystne jest pominięcie działań proponowanych w ramach osi 2, niektóre z nich posiadają potencjał do prośrodowiskowej aktywizacji społeczności lokalnych. Np. Realizacja programów rolnośrodowiskowych, czy dotychczas nie uwzględnionych w PROW inwestycji nieprodukcyjnych może zachęcać np. do podejmowania się działalności agroturystycznej gdyż tego typu działania zwiększają często turystyczną atrakcyjność gospodarstw rolnych

terenów, na których są one położone. W ramach strategii przygotowywanych przez grupy LGD mogą np. zostać zapisane takie priorytety środowiskowe, które odnosić się będą do wyznaczenia priorytetowych terenów do wdrażania przedsięwzięć rolnośrodowiskowych oraz propagowania wśród rolników ich realizacji.

II.2.4.2. OPIS OGÓLNY DZIAŁAŃ W RAMACH OSI

DZIAŁANIE: LOKALNE STRATEGIE ROZWOJU – POPRAWA JAKOŚCI ŻYCIA ORAZ RÓŻNICOWANIE DZIAŁALNOŚCI NA OBSZARACH WIEJSKICH

Celem działania jest wsparcie projektów działań lokalnych przyjętych przez Lokalne Grupy Działania (LGD) i zatwierdzonych przez Samorząd Wojewódzki. Projekty uzyskujące wsparcie winny wg zapisów PROW odnosić się do działań proponowanych w ramach Osi 3, lub przyczyniać się do poprawy jakości życia i/lub większego zróżnicowania działalności gospodarczej na terenach objętych działaniem.

Wpływ wdrażania strategii rozwoju na osiągnięcie celów środowiskowych jest silny i dlatego ich uwzględnienie powinno być jednym z kryteriów tworzenia LGD. Tak jednak nie jest. W strukturze Lokalnych Grup Działania wymagane jest w PROW partnerstwo uczestników z sektora gospodarczego i społecznego, ale wśród szczególnie pożądanym uczestników nie ma przywołania specjalistów od spraw ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju. Może to prowadzić do sytuacji, w której lokalne strategie, nawet wbrew woli ich twórców, mogą potencjalnie przynosić niepożądane, negatywne skutki dla środowiska przyrodniczego.

Wsparcie wnioskodawców zwracających się o pomoc w realizacji przedsięwzięć Lokalnych Strategii Rozwoju przygotowanych zgodnie z podejściem LEADER przynieść powinno pozytywny wpływ na środowisko. Tak się jednak stanie jedynie wtedy, gdy w praktyce nie będzie braku równowagi – choćby liczebnej – pomiędzy projektami dotyczącymi bezpośrednio, lub pośrednio problemów ochrony środowiska, a projektami nie uwzględniającymi tych zagadnień. Chodzi o to, by w końcowym efekcie wdrażania PROW nie okazało się, że projektów, które podejmowały zagadnienia ekologiczne, lub przynajmniej je respektowały, było wdrażanych w latach 2007-2013 znacznie mniej, niż przedsięwzięć, których skutki dla środowiska były negatywne.

Omawiane działanie może mieć potencjalnie duży wpływ na jakość środowiska w Polsce, przede wszystkim, dlatego, że zakłada się, iż faktycznie wsparcie dla LEADER'a dotyczyć będzie aktywności społecznej na 40-50% obszarów wiejskich, co oznacza, że oddziaływania obejmą teren co najmniej 40-50% powierzchni Polski.

Tym niemniej należy brać pod uwagę, że pozytywne oddziaływanie realizacji Lokalnych Strategii Rozwoju będzie osiągnięte w takim procencie, w jakim samorządy województw zatwierdzające te strategie wykażą należyte rozumienie problematyki gospodarki przestrzennej, jako i warunku, ale i jednego z celów, aktywności dla rozwoju obszarów wiejskich.

DZIAŁANIE: WSPÓLPRACA MIĘDZYREGIONALNA I MIĘDZYNARODOWA

Celem działania jest wspieranie współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej realizowane przez LGD i zatwierdzonej przez samorządy wojewódzkie. Dzięki temu działaniu powinno nastąpić przenoszenie dobrych rozwiązań – wdrożonych w innych regionach i/lub krajach – na grunt lokalny. Bardzo istotnym ograniczeniem wsparcia jest to, że projekty uzyskujące wsparcie nie mogą ograniczać się jedynie do wymiany doświadczeń, ale muszą również zakładać realizację wspólnych działań przez partnerów biorących udział w projekcie i w oparciu o lokalne zasoby. Powinno to przyczynić się do uzyskiwania rzeczywistych efektów współpracy, nie ograniczających się jedynie do podnoszenia poziomu wiedzy osób uczestniczących w wymianie.

Rzeczywisty skutek tego działania dla zrównoważonego rozwoju zależeć będzie przede wszystkim od stopnia uwzględnienia kwestii środowiskowych w lokalnych strategiach i chęci włączenia tych zagadnień do planu działań LGD. Jeżeli ochrona środowiska będzie istotnym elementem programu działań należy się spodziewać, że w trakcie wymiany pozyskiwane będą informacje na temat doświadczeń we wdrażaniu dobrej praktyki ekologicznej, które następnie będą przenoszone (i wdrażane) na grunt lokalny. Jeżeli będą one pomijane, to współpraca w ramach tego działania nie będzie miała istotnego wpływu na ochronę środowiska i zrównoważony rozwój.

DZIAŁANIE: NABYWANIE UMIEJĘTNOŚCI, AKTYWIZACJA I KOSZTY BIEŻĄCE LOKALNYCH GRUP DZIAŁANIA

Celem działania jest wsparcie działalności Lokalnych Grup Działania poprzez wspieranie doskonalenia zawodowego osób biorących udział w przygotowaniu lub wdrażaniu Lokalnych Strategii Rozwoju, prowadzenie działań aktywizujących na obszarze programowania tych strategii oraz wspieranie działalności bieżącej LGD.

O ile jednak udzielanie wsparcia dla działalności bieżącej wydaje się być zrozumiałe i nie budzi zastrzeżeń (trudno się, bowiem spodziewać, że LGD będą aktywnie działać bez wsparcia ich funkcjonowania bieżącego) i w zasadzie nie wymaga bardziej szczegółowego uzasadnienia i opisu, to dwa elementy tego działania powinny zostać opisane bardziej szczegółowo. Niestety w PROW elementy te nie zostały w wystarczającym stopniu uwzględnione. Uzasadnienie działania w zasadzie stanowi powtórzenie zapisów jego celu, brak jest wskazania na kryteria dostępu dla beneficjentów, brak jest uzasadnienia, dlaczego wnioski o pomoc mogą wykraczać poza działania przyjęte przez LGD i zatwierdzone przez samorządy wojewódzkie. Stąd rodzi się domniemanie, że rzeczywistym celem tego działania jest wsparcie bieżącej pracy i funkcjonowania LGD, a dwa pozostałe kierunki prac mają w jego ramach marginalne znaczenie.

Tym niemniej, podobnie jak w pozostałych działaniach wdrażanych w ramach tej osi ich rzeczywiste (a także pośrednie) oddziaływania na stan środowiska zależeć będą przede wszystkim od znaczenia, jakie zagadnienia ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju odgrywać będą w pracach Lokalnych Grup Działania i na ile znajdą one odzwierciedlenie w przygotowanych przez nie strategiach rozwoju lokalnego.

II.2.4.3. OCENA SZCZEGÓŁOWA

**DZIAŁANIE: LOKALNE STRATEGIE ROZWOJU – POPRAWA JAKOŚCI ŻYCIA ORAZ
RÓŻNICOWANIE DZIAŁALNOŚCI NA OBSZARACH WIEJSKICH**

Kryteria oceny, dla których zidentyfikowano istnienie zależności pomiędzy proponowanym działaniem, a kryterium:

Kryterium	Wpływ	Rodzaj oddziaływania
Wpływ na realizację celów ochrony środowiska,	pozytywny z elementami negatywnymi	bezpośredni, natychmiastowy, ale także pośredni długofalowy
Oddziaływanie na propagowanie zrównoważonego modelu konsumpcji,	zdecydowanie pozytywny	pośredni, długofalowy
Oddziaływanie na rozwój zrównoważonych i pro środowiskowych form w transporcie	pozytywny z elementami negatywnymi	pośredni, długofalowy
Wpływ na zrównoważony rozwój terenów wiejskich z uwzględnieniem przyjaznych jego form	pozytywny z elementami negatywnymi	bezpośredni, natychmiastowy, ale także pośredni długofalowy
Wpływ na rozszerzenie innej aktywności gospodarczej, też pro środowiskowej, w kontekście poprawy efektywności wykorzystania zasobów	mieszany	bezpośredni, natychmiastowy, ale także pośredni długofalowy
Oddziaływanie na gospodarowanie przestrzenią	mieszany	bezpośrednie i pośrednie o różnym czasie ich ujawniania.
Wpływ na ochronę i optymalne wykorzystanie istniejących wartości kulturowych	pozytywny z elementami negatywnymi	bezpośredni, natychmiastowy, ale także pośredni długofalowy
Wpływ na świadomość ekologiczną społeczeństwa	pozytywny z elementami negatywnymi	pośredni, długofalowy

Komentarz:

Strategie lokalne powinny odnosić się do szerokiego zakresu problemów. Ponieważ zapewnienie właściwej jakości środowiska przyrodniczego staje się coraz częściej ważnym celem działalności społeczności lokalnych to można się spodziewać, że kwestie te znajdą swoje odzwierciedlenie także w tych strategiach. Wymagać to będzie współpracy grup lokalnych ze specjalistami w tej dziedzinie. Niestety takiego wskazania zabrakło w PROW.

Proekologicznie zorientowana strategia lokalna ma szansę odnieść się do zagadnień zrównoważonego rozwoju – m.in. potrzeb racjonalnej konsumpcji (m.in. poprzez wskazywanie korzyści z wykorzystania dóbr niematerialnych), zmniejszania potrzeb transportowych i wspierania transportu publicznego (jest to o tyle ważne, że nie tylko na obszarach zurbanizowanych transport jest często głównym źródłem przekraczania dopuszczalnych standardów jakości powietrza). Brak współpracy ze specjalistami ochrony środowiska może jednak doprowadzić do tego, że kwestie te nie zostaną uwzględnione, czego efektem będzie wzrost zużycia zasobów i zanieczyszczenia środowiska.

Lokalne Strategie Rozwoju mogą potencjalnie nieść również pewne zagrożenia dla środowiska. Ich celem jest podnoszenie poziomu życia społeczności lokalnych. Jeśli jest on widziany bardzo wąsko – jedynie jako podnoszenie dobrobytu materialnego, to przekładać się będzie na wzrost konsumpcji zasobów, w tym także przestrzeni. Przyniosłoby to negatywne oddziaływania na środowisko.

Ze względu na planowaną do objęcia tym działaniem dużą część powierzchni kraju, szczególnego znaczenia nabierają kwestie właściwego zarządzania przestrzenią. W tworzonych programach i strategiach powinna być ona traktowana jako zasób, podlegający podobnie jak inne zasoby naturalne, ochronie przed dewastacją i zawłaszczaniem. Przy takim rozumieniu przestrzeni wpływ na gospodarowanie nią poprzez wsparcie inicjatyw LEADER będzie duży, ale nie można powiedzieć na ile pozytywny, a na ile będą to oddziaływania niekorzystne. Pojęcie przestrzeni jako zasobu, problemy jej wyczerpywania się dla niektórych funkcji (np. kurczenie się przestrzeni turystycznej, przestrzeni rekreacyjnej wokół miast i przestrzeni dla upraw rolnych zagarnianej przez urbanizację) są trudne jeszcze do uświadomienia. W PROW brak jest jednak ukierunkowania na takie właśnie podejście do gospodarowania przestrzenią w ramach LEADER'a.

LEADER niesie w sobie ogromny potencjał wsparcia dla lokalnych zasobów kultury – zarówno materialnej jak i duchowej – jako elementu kluczowego w budowaniu lokalnych strategii rozwoju. Może mieć to niezwykle pozytywny wpływ na świadomość mieszkańców – wrażliwość na tradycję i historię miejsca zamieszkania oraz bezpośrednie obcowanie z obiektami materialnymi i przejawami żywej kultury współczesnej, sprzyjają troskliwemu traktowaniu spraw kultury w dokumentach planistycznych. Jednakże należy wymagać by we wspieranych przez PROW strategiach rozwoju odwoływać się faktycznie do wartości kulturowych regionu, a nie tylko jej wybranych elementów i walorów estetycznych regionu podkreślanych zwykle dla celów promocyjnych, co w dobie panującego marketingu jest zbyt dużym uproszczeniem. Jak się jednak wydaje oceniany dokument nie spełnia powyższego oczekiwania w wystarczającym stopniu, co rodzi zagrożenie „instrumentalnego” traktowania wartości kulturowych w ogólnych celach strategii rozwoju.

DZIAŁANIE: WSPÓLPRACA MIĘDZYREGIONALNA I MIĘDZYNARODOWA

Kryteria oceny, dla których zidentyfikowano istnienie zależności pomiędzy proponowanym działaniem, a kryterium:

Lp.	Kryterium	Wpływ	Rodzaj oddziaływania
1	Wpływ na rozszerzenie innej aktywności gospodarczej, też pro środowiskowej, w kontekście poprawy efektywności wykorzystania zasobów	pozytywny z elementami negatywnymi	bezpośredni, natychmiastowy ale także pośredni długofalowy
2	Wpływ na ochronę i optymalne wykorzystanie istniejących wartości kulturowych	pozytywny z elementami negatywnymi	
3	Wpływ na świadomość ekologiczną społeczeństwa	mieszany	pośredni, długofalowy

Komentarz:

Jak to napisano w ocenie ogólnej działania, jego wpływ na środowisko i zrównoważony rozwój będzie zależał od znaczenia, jakie zagadnienia te będą odgrywały w Lokalnych Strategiach Rozwoju. Ponieważ w PROW zakłada się, że beneficjenci działania będą zobowiązani do fizycznego wykorzystania doświadczeń nabytych w wyniku współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej, możliwe jest uzyskanie korzystnego wpływu współpracy na faktyczną poprawę efektywności wykorzystania zasobów. Będzie to jednak możliwe tylko wtedy, gdy Lokalne Grupy Działań będą prowadziły prace w tym zakresie.

Podobne uwagi odnoszą się do oddziaływania na zasoby kulturowe. Odwołanie się do tych wartości polegać będzie głównie na wymianie doświadczeń (np. w odniesieniu do sposobu wykorzystania lokalnych zasobów kulturowych w rozwoju lokalnym), a nie faktycznego przenoszenia zasobów z regionu do regionu (choć – w ograniczonym zakresie także takie działania są możliwe, np. jako realizacja imprez integracyjnych, festiwali kultury, etc.).

Również wpływ działania na poziom świadomości ekologicznej zależy będzie od znaczenia tych zagadnień w działalności grup lokalnych. W przypadku, gdy celem działania będzie jedynie zapewnienie szybkiego wzrostu gospodarczego (z pominięciem uwarunkowań ekologicznych tego procesu) skutki jego wdrażania mogą być potencjalnie negatywne dla poziomu świadomości ekologicznej społeczności lokalnych (ugruntowanie przekonania, że możliwy jest rozwój bez uwzględniania potrzeb ochrony środowiska).

Negatywne oddziaływanie na środowisko będzie występować wtedy, gdy następować będzie rozszerzanie aktywności gospodarczej na obszarach pogranicznych, bez ujednoczenia wymogów środowiskowych (np. z powodów administracyjnych, prawnych i innych) dla współpracujących terytoriów, lub wówczas gdy, realizowane będą duże imprezy plenerowe bez uwzględniania wymagań ochrony środowiska.

DZIAŁANIE: NABYWANIE UMIEJĘTNOŚCI, AKTYWIZACJA I KOSZTY BIEŻĄCE LOKALNYCH GRUP DZIAŁANIA

Kryteria oceny dla których zidentyfikowano istnienie zależności pomiędzy proponowanym działaniem, a kryterium:

Lp.	Kryterium	Wpływ	Rodzaj oddziaływania
1	Wpływ na zrównoważony rozwój terenów wiejskich z uwzględnieniem przyjaznych jego form	pozytywny z elementami negatywnymi	pośredni, długofalowy
2	Wpływ na świadomość ekologiczną społeczeństwa	mieszany	pośredni, długofalowy

Komentarz:

Podobnie jak w przypadku innych działań w ramach tej osi rzeczywisty wpływ zależy będzie od tego na ile strategie lokalne uwzględniać będą zasady zrównoważonego rozwoju.

Jeśli będą one uwzględnione to działania będą realizowane spójnie z tymi zasadami i będą przyczyniać się do generowania korzyści ekologicznych – przede wszystkim w skali lokalnej, ale potencjalnie także w skali regionu. W przypadku, gdy zagadnienia te nie zostaną uwzględnione, wdrażanie działania może potencjalnie generować skutki negatywne dla środowiska przyrodniczego.

Działanie powinno przyczynić się do wzrostu poziomu wiedzy mieszkańców terenów wiejskich, co pośrednio powinno wpłynąć pozytywnie na stan ich świadomości ekologicznej (pod warunkiem przyjęcia założenia, że osoby z wyższym poziomem wiedzy reprezentują wyższy poziom wrażliwości środowiskowej). Jednak rzeczywisty poziom wpływu tego działania na świadomość (a także w pewnym stopniu kierunek tego wpływu) – jak to już wskazano powyżej – zależy będzie od stopnia i sposobu uwzględnienia zagadnień ochrony środowiska we wdrażanych strategiach lokalnych. Jeżeli kwestie te w Strategii będą pominięte, to realizacja działania może mieć potencjalnie negatywne skutki (gdy uznane zostanie, że możliwy jest rozwój gospodarczy i społeczny bez uwzględniania barier środowiskowych dla tego wzrostu).

Rekomendacje w odniesieniu do osi 4:

Jak wskazano powyżej w ocenie, wpływ planowanego działania „Lokalne Strategie Rozwoju” na środowisko zależy przede wszystkim od stopnia uwzględnienia zagadnień ekologicznych w Lokalnych Strategiach Rozwoju i pracach grup lokalnych. Jeżeli zagadnienia te będą uwzględnione, to potencjalne oddziaływanie będzie silne i pozytywne. Dlatego też rekomenduje się dokonanie w opisie PROW następujących zmian:

1. W opisie działania: Lokalne Strategie Rozwoju w punkcie „1. LGD będzie musiało spełniać następujące wymagania” (str. 103) w 1 tire litera b) na końcu akapitu po słowach „...oraz ich stowarzyszenia...” proponuje się dopisać: „Zaleca się także włączanie w skład LGD przedstawicieli lokalnych organizacji ekologicznych oraz specjalistów w dziedzinie ochrony środowiska i planowania przestrzennego.”
2. W opisie tego samego działania, w punkcie 2 „Wybór Lokalnych Grup Działania” (str. 104), w czwartej linijce drugiego akapitu, po słowach: „... nie byłyby zgodne z LSR ...” proponuje się postawić przecinek i dopisać: „powodowałyby powstawanie negatywnych skutków dla lokalnego, regionalnego lub globalnego środowiska przyrodniczego...” a następnie kontynuować zapis jak w dokumencie.
3. W opisie działania: Współpraca międzyregionalna i międzynarodowa (str. 107) w punkcie Zasady, czas i kryteria wyboru... w piątej linijce tego punktu, po słowach: „... opierać się o lokalne zasoby. ...” proponuje się dopisać zdanie: „Działania te powinny być realizowane zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, a jako minimum powinno się traktować zapewnienie, że nie będą one generowały negatywnych oddziaływań na środowisko przyrodnicze. ...” a następnie kontynuować zapis jak w obecnej wersji dokumentu.
4. W opisie działania: *Nabywanie umiejętności...* w punkcie Cel działania (str. 108), w jego ostatniej linijce, po słowach: „... zaangażowania społeczności lokalnej w ...” dopisać

słowo „zrównoważony” a dalej jak w dokumencie.

5. Akapit pod tytułem „Cel działania” (str. 108) rozdzielić: zdanie od słów „*W ramach działania ...*” przenieść do nowego punktu poniżej z tytułem „*Opis działania*”.

II.2.5. KRAJOWA SIEĆ OBSZARÓW WIEJSKICH

Ocena: Główną ideą sieci jest wymiana informacji i doświadczeń pomiędzy wszystkimi partnerami działającymi na rzecz rozwoju obszarów wiejskich i budowania aktywnego oraz zintegrowanego społeczeństwa na terenach wiejskich. Wielostronne partnerstwo ma być budowane wokół innowacyjnych rozwiązań służących zrównoważonemu rozwojowi i rozwiązywaniu problemów społecznych. Prowadzić ma ono do synergicznych efektów wynikających z dzielenia się doświadczeniami i podejmowania wspólnych działań w oparciu o wspólne korzystanie z posiadanych zasobów, a więc bardziej efektywne. Idea powstania sieci wydaje się pożądana i celowa z punktu widzenia zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska pod warunkiem, że środki będą głównie służyć wspieraniu organizacji wykazujących się inicjatywnością, przedsiębiorczością i eko-innowacyjnym podejściem do rozwoju terenów wiejskich, a nie jedynie wspieraniu działalności administracyjnej biur.

Komentarz: Powstanie Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich należy do inicjatywy państwa członkowskiego i jej utworzenie może być finansowane ze środków zarezerwowanych na pomoc techniczną programu rozwoju obszarów wiejskich. Krajowa Sieć stanowić będzie część Europejskiej Sieci, a zatem dąży się do stosunkowo znaczącej integracji instytucjonalnej w ramach EFRROW. Polskie programy przewidują podjęcie odpowiednich działań na rzecz utworzenia Sieci. Z punktu widzenia wymogów ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju powstanie takiej Sieci w przewidywanej instytucjonalnej formie nie jest działaniem rodzącym problem. Wymienione jako propozycja instytucje jakie miałyby skupiać się w ramach KSOW nie skłaniają do wyrażenia jednoznacznej opinii w świetle oczekiwań, co do monitorowania przekształceń zachodzących na tych terenach, z punktu widzenia propagowania prośrodowiskowych postaw ludności i podejmowania w tym duchu lokalnych decyzji.

Rekomendacja:

- s. 37 po wierszu 5 należy dodać „*Sieć ta powinna jedynie angażować się w projekty charakteryzujące się wysokim stopniem integracji oraz zrównoważenia aspektów gospodarczych, społecznych i ekologicznych. Jednocześnie jej funkcjonowanie powinno opierać się o zasady prośrodowiskowe, polegające na stosowaniu ekologicznych kryteriów do zakupów, zamówień i przetargów.*”

II.2.6. TRANSGRANICZNE ODDZIAŁYWANIE NA ŚRODOWISKO

Praktycznie wszystkie prowadzone działania ze względu na swój charakter będą dotyczyły jedynie obszaru naszego kraju, a oddziaływanie poszczególnych projektów będzie miało przede wszystkim charakter lokalny. Jednocześnie oddziaływania negatywne, które

głównie mogą, choć nie muszą dotyczyć będą utraty różnorodności biologicznej czy lokalnych stosunków wodnych nie będą miały charakteru transgranicznego. Jedynie w przypadku realizacji projektów w bezpośredniej bliskości granicy państwa i to jedynie projektów w stosunku, do których wymagane będzie przeprowadzenie postępowania w zakresie oceny oddziaływania na środowiska takie zagrożenie potencjalnie może być identyfikowane. Tym samym w odniesieniu do samego PROW nie stwierdzono oddziaływania transgranicznego wymagającego uruchomienia procedury zapisanej w Konwencji z Espoo, a potwierdzonej Prawem Ochrony Środowiska.

II.2.7. WSPÓLZALEŻNOŚCI Z PROGNOZAMI ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO INNYCH DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH (W ZAKRESIE PODOBNYCH ZAGADNIENÍ)

Przedmiotem porównania była zarówno przyjęte prognozy oddziaływania na środowisko projektów dokumentów ogólnokrajowych³⁹ jak i projektów regionalnych programów operacyjnych.

Przegląd prognoz dotyczących projektów strategicznych ogólnokrajowych pozwala na następujące konkluzje:

- potwierdzają one, że działania służące poprawie infrastruktury ochrony środowiska będą skutkować poprawą jakości środowiska oraz zdrowotnych warunków środowiskowych;
- identyfikowane w nich są poważne konflikty pomiędzy rozwojem infrastruktury transportowej a celami ochrony przyrody i różnorodności biologicznej, stąd potrzeba znacznego wzmocnienia w konkretnych projektach inwestycji pozycji obszarów chronionych – zwłaszcza stanowiących sieć Natura 2000;
- widzi się w nich szansę na zrównoważony rozwój terenów wiejskich jest wspieranie aktywacji gospodarczej działalności poza rolniczej w szczególności opierającej się na rozwiązaniach proekologicznych jak np.: odnawialne źródła energii, rolnictwo ekologiczne czy eko- lub agro- turystyka;
- sugeruje się w nich, że przeciwdziałanie lokalnym konfliktom występującym na terenach wiejskich pomiędzy intensyfikacją produkcji rolnej, rozwojem przemysłu rolno-spożywczego, usługami na terenach wiejskich wywierającymi presję na środowisko jak np. masowa turystyka wymaga zastosowania jasno określonych kryteriów i procedur wyboru projektów, które będą zbudowane w nawiązaniu do zasad zrównoważonego rozwoju włączając w to oceny oddziaływania na środowisko zwłaszcza dla obszarów Natura 2000.

Przegląd prognoz wykonanych do projektów regionalnych programów rozwoju regionalnego na lata 2007-2013 pozwala na stwierdzenie, że w większości nie odnoszą się

---

³⁹ Projekty: Program Operacyjny „Infrastruktura i Środowisko”, Narodowa Strategia Spójności na lata 2007-2013, Strategia Rozwoju Kraju do 2015 r., Strategia Rozwoju Turystyki 2007-2013, Narodowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2007-2013.

one bezpośrednio do terenów wiejskich, co jest oczywistą konsekwencją struktury regionalnych programów operacyjnych, które nie uwzględniały tej tematyki. Identyfikowane oddziaływania na środowisko planowanych do realizacji priorytetów, celów szczegółowych nie analizują skutków środowiskowych z punktu widzenia konsekwencji dla jakości środowiska i jakości życia mieszkańców terenów wiejskich. Jako korzystne należy uznać to, że większość prognoz odnosi się do skutków środowiskowych programów względem terenów chronionych, które w przeważającej części zlokalizowane są na terenach otwartych. Programy – co podkreślają Prognozy – poprawią stan środowiska i stan zdrowotności mieszkańców województw, przez co należy rozumieć również poprawę warunków panujących na terenach wiejskich. Jak widać w tych ograniczonych kwestiach Prognoza PROW jest zbieżna z prognozami regionalnymi.

Generalnie należy stwierdzić, że prognoza dla KPS nie odbiega zarówno zakresem jak i oceną i rekomendacjami od prognoz wykonanych dla strategicznych dokumentów ogólnokrajowych i regionalnych programów operacyjnych, a dotyczących bezpośrednio lub pośrednio obszarów wiejskich.

II.3. PODSUMOWANIE – KONKLUZJA KOŃCOWA

Pozytywne oddziaływania PROW na środowisko zdecydowanie przeważają nad negatywnymi, ale (także w powiązaniu z innymi planami, programami i przewidywanymi działaniami) są niewystarczające do osiągnięcia w stosunku do obszarów wiejskich Polski strategicznych celów środowiskowych na odpowiedni okres (w tym celu Ramowej Dyrektywy Wodnej, celu 2010, ani właściwego stanu ochrony gatunków i siedlisk sieci Natura 2000). W szczególności nie pozwolą one na zahamowanie negatywnych trendów utraty różnorodności biologicznej, a jedynie na spowolnienie tempa tej utraty. Z drugiej jednak strony przeprowadzona analiza wykazała, że zarówno skutki środowiskowe jak i społeczne i gospodarcze wariantu „0” polegającego na nie wdrażaniu planowanych działań byłyby zdecydowanie niekorzystne.

Oceniając generalnie proponowane instrumenty **Osi 1** trzeba stwierdzić, że powinny one sprzyjać zrównoważonemu rozwojowi obszarów wiejskich. Istotnym problemem na niektórych, wrażliwych terenach może być jednak skala intensyfikacji jaką będą one wywoływały. Mogą bowiem wystąpić zagrożenia w odniesieniu do walorów przyrodniczych, zwłaszcza różnorodności biologicznej. Zjawisko to będzie miało jednak na ogół charakter lokalny, a przeciwdziałać jemu powinny stawiane przy udzielaniu wsparcia wymogi: środowiskowe i sanitarne oraz w zakresie dobrej praktyki rolnej i leśnej, wzbogacone o rekomendacje niniejszej Prognozy.

Generalnym celem **Osi 2** jest przyczynienie się do poprawy stanu środowiska oraz promowanie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich – ze środowiskowego punktu widzenia jest to najważniejsza oś Programu, a najwięcej pozytywnych oddziaływań należy się spodziewać w wyniku działań 2 i 3 tej osi, a więc „Płatności dla obszarów Natura 2000 oraz związanych z wdrażaniem Ramowej Dyrektywy Wodnej” oraz „Programu rolnośrodowiskowego”. Niektóre działania tej osi mogą jednak stanowić zagrożenie, jeśli będą źle, lub nieprawidłowo realizowane. Dlatego też muszą być one poddane niezbędnym ograniczeniom, poprzez stworzenie kryteriów dostępu lub kwalifikacji wniosków składanych

przez beneficjentów oraz przez odpowiednie ustawienie wymogów, co do stosowanych praktyk rolniczych i leśnych. Dotyczy to przede wszystkim działań „Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne” i „Odtwarzania potencjału produkcji leśnej zniszczonego przez katastrofy i wprowadzanie instrumentów zapobiegawczych”.

Oś 3 ze względu na szeroki charakter możliwych działań, obejmujący zarówno aspekty gospodarcze, społeczne, jak i środowiskowe, sprzyjać będzie zrównoważonemu rozwojowi terenów wiejskich. Ważnym będzie by, obok wspierania infrastruktury ochrony środowiska prowadzona działalność gospodarcza bazowała na rozwiązaniach przyjaznych dla środowiska. Można się jednak spodziewać, że miejscami mogą także wystąpić skutki negatywne realizowanych działań. Poważnym problemem może być ich koncentracja na cennych przyrodniczo i turystycznie obszarach, gdzie powodować może, choć nie musi, lokalne pogorszenie jakości środowiska przyrodniczego lub utratę jego walorów.

Działania **osi 4** powinny przyczyniać się do zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich i zwiększania aktywności społecznej. Doświadczenia z obecnego zakresu wdrażania Programu LEADER wskazują, że przeważać będą zapewne oddziaływania pozytywne, trzeba się jednak liczyć z tym, że mogą również występować skutki negatywne – zależeć to będzie od wagi przykładanej do aspektów środowiskowych przy opracowywaniu strategii lokalnych i przy ich wdrażaniu.

W celu uzyskania bardziej korzystnego efektu realizacji PROW należałoby przede wszystkim:

- ♦ przeznaczyć większą ilość środków finansowych na działania służące ochronie różnorodności biologicznej i zasobów wodnych na terenach wiejskich, a więc na działania w ramach osi 2 i skierować je na działania 2 i 3;
- ♦ wprowadzić w ramach PROW niektóre interwencje uwzględnione w Rozporządzeniu Rady (WE) 1698/2005, a które nie zostały przewidziane do stosowania w Polsce. Powinny to być przede wszystkim:
  - Płatności dla leśnych obszarów Natura 2000.
  - Płatności leśnośrodowiskowe.
  - Inwestycje nieprodukcyjne (i to zarówno dla obszarów rolnych, jak i leśnych).
  - Zachęcanie do prowadzenia działalności związanej z turystyką.
  - Odnowa wsi powinna być wykorzystywana w szerszym kontekście.
- ♦ uzupełnić zapisy Programu o kryteria dostępu związane z oddziaływaniami na środowisko – dotyczy to przede wszystkim takich działań jak: „Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne” i „Odtwarzania potencjału produkcji leśnej zniszczonego przez katastrofy i wprowadzanie instrumentów zapobiegawczych” oraz „Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem rolnictwa i leśnictwa”;

Ponadto w dokumencie PROW powinien zostać wzbogacony rozdział dotyczący środowiska, a także powinny zostać dołączone wyniki uszczegółowionej w stosunku do dokumentu KPS analizy SWOT, przygotowanej zgodnie z zaleceniami niniejszej Prognozy co do zmiany podejścia do jej opracowania.

Prognoza oddziaływania na środowisko PROW

W wyniku przeprowadzonej oceny oddziaływania na środowisko PROW nie stwierdzono oddziaływania transgranicznego wymagającego uruchomienia procedury zapisanej w Konwencji z Espoo i w art. 48 Prawa Ochrony Środowiska.

III. METODYKA PROGNOZY

III.1. METODYKA

Przy wykonywaniu niniejszej Prognozy wykorzystano doświadczenia oraz metodykę oceny potencjalnych skutków środowiskowych ewentualnej realizacji zamierzeń zapisanych w dokumentach strategicznych. W Polsce została ona wypracowana po raz pierwszy w roku 2002 podczas prac wykonywanych, na zasadzie projektu pilotażowego, z inicjatywy Regionalnego Centrum Ekologicznego na Europę Środkową i Wschodnią (REC), nad „*Ramową strategiczną oceną oddziaływania na środowisko Narodowego Planu Rozwoju na lata 2004-2006*”⁴⁰. Metodyka ta została udoskonalona przez zespół Instytutu na rzecz Ekorozwoju w trakcie prac nad „*Prognozą oddziaływania na środowisko projektu Strategii Rozwoju Turystyki na lata 2007-2013*” i jej aktualizacji⁴¹, przeprowadzonych na zlecenie Ministerstwa Gospodarki i Pracy oraz nad „*Prognozą oddziaływania na środowisko projektu Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego na lata 2007-2013*”⁴². Na użytek niniejszej Prognozy metoda pracy została zmodyfikowana i dostosowana do specyfiki projektu „Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013”.

Choć zespół pracujący nad niniejszą Prognozą miał bardzo krótki czas na jej wykonanie (tylko dwa miesiące), to w ramach tych prac można wyróżnić kilka etapów – w kolejnych fazach prac podejmowano następujące działania:

Etap I – Ustalenie listy kryteriów do oceny priorytetów PROW

Jako podstawę wyboru kryteriów przyjęto wypracowaną przy przygotowywaniu wcześniejszych prognoz listę kryteriów, której podstawą była lista 52 zsyntetyzowanych kryteriów wypracowanych w ramach prac nad wcześniej wspomnianą „*Ramową strategiczną oceną...*” Sformułowana ją na podstawie analizy ponad 100 dokumentów strategicznych - aktów prawnych Polski i Unii Europejskiej, ekologicznych konwencji międzynarodowych oraz najistotniejszych dokumentów o charakterze polityk i strategii z dziedziny ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju. W pracach nad budowaniem pierwszej listy kryteriów wykorzystywano też kryteria służące ocenie integracji polityk sektorowych z

---

40 „*Ramowa strategiczna ocena oddziaływania na środowisko Narodowego Planu Rozwoju na lata 2004 – 2006*”. Zespół autorski: Krzysztof Kacprzyk, Zbigniew Karaczun, Andrzej Kassenberg (kierownik zespołu), Urszula Rzeszot i Bożenna Wójcik. Konsultant ze strony REC – Jiří Dušek, koordynator ze strony REC – Małgorzata Koziarek. Regionalne Centrum Ekologiczne na Europę Środkową i Wschodnią (REC). Polskie Biuro. Warszawa, listopad 2002.

41 „*Prognoza oddziaływania na środowisko projektu Strategii Rozwoju Turystyki na lata 2007-2013*”. Zespół autorski: Jolanta Kamieniecka, Krzysztof Kamieniecki, Zbigniew Karaczun, Andrzej Kassenberg (kierownik zespołu), Aleksander Kędra, Bożenna Wójcik. Współpraca Marta Zadurska. Instytut na rzecz Ekorozwoju, Warszawa, kwiecień 2005. Aktualizacji prognozy dokonano w roku 2006.

42 *Prognoza „Oddziaływania na środowisko projektu Narodowej strategii rozwoju regionalnego na lata 2007-2013”*. Opracowanie wykonane na zlecenie Departamentu Polityki Regionalnej Ministerstwa Gospodarki i Pracy. Zespół autorski: Jolanta Kamieniecka, Krzysztof Kamieniecki, Zbigniew Karaczun, Andrzej Kassenberg (kier. zesp.), Aleksander Kędra, Mariusz Kistowski, Jan Polski, Bożenna Wójcik i Marta Zadurska. Warszawa październik 2005 r.

polityką ekologiczną wypracowane przez Europejską Agencję Ochrony Środowiska, Europejskie Biuro Środowiskowe i Instytut na rzecz Ekorozwoju⁴³. Dokonano weryfikacji podstaw ustalania kryteriów poprzez aktualizację listy strategicznych dokumentów prawnych i o charakterze polityk, by uwzględnić zobowiązania płynące z nowych lub zaktualizowanych dokumentów. Jednocześnie wykorzystano zalecenia Komisji Europejskiej⁴⁴ oraz doświadczenia wynikające z podobnej prognozy wykonanej dla Walii.⁴⁵ Po przeanalizowaniu zakresu tematycznego KPS oraz stopnia jego ogólności dokonano weryfikacji listy kryteriów i dokonano pewnego ograniczenia ich liczby - przyjęto ostatecznie 28 kryteriów, uszeregowanych w 3 grupy⁴⁶:

- ◆ Kryteria formalne (6 kryteriów) do oceny dokumentu KPS, jako całości,
- ◆ Kryteria ogólne (17 kryteriów) do oceny przede wszystkim stopnia wdrażania zasad rozwoju zrównoważonego oraz tego na ile przyjazne dla środowiska są proponowane w KPS działania,
- ◆ Kryteria szczegółowe (5 kryteriów) do oceny bezpośredniego wpływu planowanych działań na stan różnych elementów środowiska.

Etap II – Ustalanie stopnia zależności między kryteriami a działaniami zapisanym w poszczególnych osiach w ramach w PROW

Przygotowano matrycę oddziaływań obejmującą ww. 22 kryteria ogólne i szczegółowe oraz 22 działania w ramach czterech osi. Przy pomocy tej matrycy dokonano oceny istnienia i stopnia zależności między kryteriami oraz działaniami, a także kwalifikując czy są one pozytywne czy negatywne z punktu widzenia celu opracowania prognozy czyli oddziaływania na stan środowiska, jego jakość i efektywność gospodarowania zasobami. Stopień tej zależności oceniano w skali od 0 do 3. Łącznie przeanalizowano 484 pól matrycy. Ocena ta przeprowadzona została odrębnie przez siedmiu członków zespołu wykonującego Prognozę, dla wszystkich pól matrycy. Po zestawieniu wyników tej oceny przygotowano zbiorczą matrycę, na której zaznaczono pola charakteryzujące się dużą siłą zależności (wybrano te pola, dla których średnia z ocen ekspertów była wyższa niż 2) oraz pola, dla których stwierdzono duże rozbieżności w ocenach zależności otrzymanych od poszczególnych ekspertów. W drodze „burzy mózgów” wraz z doproszonymi konsultantami (specjalizującymi się w takich dziedzinach jak: gospodarowanie wodą, gospodarka leśna i użytkowanie różnorodności biologicznej) dokonano weryfikacji tej drugiej kategorii pól i wybrane dołączono do pól o dużej sile zależności. Łącznie uznano, że blisko 40% pól charakteryzuje się silną zależnością. Pozwoliło to na skoncentrowanie się w trakcie przeprowadzania oceny tylko na tych zależnościach, między kryteriami a działaniami, które są istotne z punktu widzenia oddziaływania PROW na środowisko i możliwości wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju.

---

43 „Ekoinnowacyjność dokumentów strategicznych. Próba oceny.” Praca zbiorowa pod red. Krzysztofa Kamienieckiego. Raport 1/2001. Instytut na rzecz Ekorozwoju. Warszawa, 2001.

44 “Handbook on Common Monitoring and Evaluation Framework. Rural Development 2007 – 2013. Draft guidance document. Directorate General of Agriculture and Rural Development. May 2006.

45 ”Strategic Environmental Assessment of the Draft Rural Development Plan 2007 – 2013. Report for National Assembly for Wales submitted by Agra CEAS Consulting Colligwood Environmental Planning. May 2006.

46 Lista kryteriów stanowi załącznik do niniejszego raportu.

Etap III – Ocena i opis oddziaływań na środowisko oraz możliwości wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju wraz z rekomendacjami odnoszącymi się do dokumentu PROW

Dokonano oceny tylko tych zależności, które uznano za ważne, co pozwoliło na sformułowanie najważniejszych części raportu Prognozy zawierającej:

- 1) Ocenę ogólną osi – krótką i ogólną informację o spodziewanych oddziaływaniach.
- 2) Szczegółową ocenę osi i poszczególnych działań, ich charakterze pozytywnym lub negatywnym oraz ich rodzajach, bezpośrednio lub pośrednio, krótkoterminowe lub długoterminowe, skumulowane czy nie;
- 3) Komentarz – wyjaśnienia i uzasadnienie sformułowania powyższej oceny;
- 4) Rekomendacje dla całej osi – proponowane poprawki i uzupełnienia, rozwiązania alternatywne do dokumentu PROW - rekomendacje sformułowane na podstawie wyników ocen zarówno dotyczących kryteriów ogólnych, jak i szczegółowych.

Dokonano także oceny oraz sformułowano do nich komentarze i rekomendacje do dokumentu PROW wg kryteriów formalnych.

Łącznie sformułowano 72 rekomendacje, a wyniki przeprowadzonej oceny zawarte są w II części niniejszego opracowania.

Etap IV – Przygotowanie ostatecznego dokumentu Prognozy i jego konsultowanie

Po zestawieniu wszystkich ocen dla priorytetów i kierunków działań oraz wyników oceny dokumentu wg kryteriów formalnych oraz po przygotowaniu pozostałych części raportu, zawierających przede wszystkim opis stanu środowiska (obecny, po zrealizowaniu PROW i bez realizacji PROW tzw. opcja „0”) ze szczególnym uwzględnieniem obszarów wiejskich, sformułowano wersję roboczą raportu Prognozy. W ramach prac nad Prognozą Zespół autorski odbył cztery spotkania robocze, na których omawiano wyniki kolejnych etapów prac.

Przed przygotowaniem wersji ostatecznej raportu Prognozy zorganizowane zostało spotkanie weryfikacyjne z udziałem ekspertów zewnętrznych specjalizujących się w szczególności w aspektach przyrodniczych rozwoju terenów wiejskich jak i także w aspektach społecznych i ekonomicznych.

III.2. POLA NIEPEWNOŚCI

W polskim systemie prawnym prognozy oddziaływania na środowisko dokumentów strategicznych na poziomie kraju czy regionu obowiązują od niecałych sześciu lat. Stąd nie wypracowano jeszcze w pełni praktyki zarówno co do niezbędnej zawartości informacji w dokumentach strategicznych (umożliwiałyby to bardziej prawidłowe wykonywanie prognoz), jak i jednoznacznej metody ich sporządzania; metodyka przeprowadzania prognoz jest we wstępnej fazie rozwoju. Powoduje to określone trudności przy wykonywaniu prognozy oddziaływania na środowisko. Mimo tych trudności niniejszy raport przygotowano z należytą

starannością, zgodnie z wymogami prawa oraz obowiązującej dobrej praktyki w omawianym zakresie. Tym niemniej nie było możliwe wyjaśnienie niektórych pól niepewności i pozyskanie wszystkich niezbędnych informacji. Mogło to wpłynąć na sposób oceny zidentyfikowanych oddziaływań. Dlatego też informacje te zostaną opisane w niniejszej części Prognozy.

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich jest dokumentem uszczegóławiającym zakres interwencji na obszarach wiejskich dokonywany w ramach tzw. II filaru Wspólnej Polityki Rolnej UE, a opisanych w sposób ogólny w Krajowym Planie Strategicznym Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. Obejmuje on szeroki zakres planowanych działań, których realizacja może uzyskać wsparcie ze środków publicznych – zarówno wspólnotowych jak i krajowych. Jednocześnie opisy planowanych działań nie są skonkretyzowane - podają jedynie przykładowe rodzaje prac jakie będą podejmowane w ich ramach, nie zawierają one jednak bardziej szczegółowej informacji na temat wielkości projektu, a tym bardziej lokalizacji poszczególnych inwestycji. Wykonując prognozę oddziaływania na środowisko powinno się uwzględnić tę specyfikę poprzez dobór wskaźników, które wykorzystywane są do przeprowadzenia identyfikacji znaczących oddziaływań i oceny ich siły i wagi. Ze względu na bardzo krótki czas pracy nad niniejszą Prognozą⁴⁷ takie podejście nie było w pełni możliwe, brak było czasu na wypracowanie od podstaw zestawu kryteriów oceny, poddanie ich konsultacjom (z wyjątkiem konsultacji z Zamawiającym) oraz dokonanie ich ewentualnej modyfikacji w wyniku tych konsultacji. Stąd w niniejszej pracy wykorzystano wskaźniki, które powstały w ramach znacznie dłuższego procesu przygotowywania oceny strategicznej dla dokumentu „Narodowy Plan Rozwoju 2004-2006”, poddając je stosownej adaptacji – poprzez analizę nowych dokumentów strategicznych i aktów prawnych, które weszły w życie i/lub zostały opublikowane po terminie wykonywania tamtej oceny. Przyjęte kryteria swoim zakresem odnoszą się do tematyki około 100 krajowych i wspólnotowych dokumentów dotyczących ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju (w tym aktów prawnych i tzw. „dokumentów miękkich” – strategii, polityk, planów itp.). Rzeczywisty wpływ na środowisko działań planowanych w ramach PROW zależeć będzie m.in. od ilości indywidualnych projektów, które będą wdrażane w ramach poszczególnych działań, ich zakresu, sposobu uwzględnienia w nich zasad ochrony środowiska czy ich lokalizacji. Kwestii tych PROW nie jest w stanie przesądzić, zwłaszcza, że ich realizacja zależeć będzie w dużej mierze od indywidualnych decyzji rolników, grup producenckich, organizacji pozarządowych, podmiotów gospodarczych czy jednostek samorządowych występujących o wsparcie (a więc podejmujących decyzję czy przygotowanie wniosku oraz przeprowadzenie wszystkich koniecznych procedur dające wystarczający poziom prawdopodobieństwa uzyskania wsparcia) oraz od dostępnych środków finansowych na ich realizację, w tym także zabezpieczenia niezbędnych funduszy własnych czy też możliwości pokrycia niezbędnych wydatków do czasu ich refundowania w ramach PROW. Z tego punktu widzenia brakuje w Programie szczegółowej informacji o planowanych stawkach płatności dla wielu przedsięwzięć planowanych w ramach poszczególnych osi i działań – informacja taka pozwoliłaby na bardziej szczegółową i pełniejszą identyfikację potencjalnych oddziaływań, a także na ocenę czy możliwe jest nasilenie się problemów, które już są dostrzegane, czy też ich skala będzie się zmniejszała. Co więcej wstępna alokacja środków finansowych pomiędzy poszczególne

---

⁴⁷ Studia nad prognozą oceny oddziaływania Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich rozpoczęto w pierwszym tygodniu września, a raport wstępny został przekazany Zleceniodawcy 30 października 2006 r.

działania nie wskazuje jaka będzie wielkość funduszy przeznaczonych na wsparcie poszczególnych prac w ich obrębie. W odniesieniu do niektórych z nich (np. „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej”, „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” czy też „Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej”) wielkość wsparcia dla poszczególnych kierunków prac będzie decydowała o sposobie wpływu tych działań na środowisko.

PROW nie przesądza także sposobu i warunków dostępności do pomocy, zwłaszcza w odniesieniu do ewentualnych kryteriów ekologicznych, które będą musiały być spełnione przez potencjalnych beneficjentów. Jest to o tyle istotne, że dla wielu działań zidentyfikowano możliwość wystąpienia mieszanych oddziaływań, a o tym czy będą to skutki pozytywne czy negatywne będą decydować właśnie te kryteria. Zespół oceniający przyjął *a priori* w większości przypadków, że realizowane działania nie będą mogły naruszać wymagań prawa ochrony środowiska oraz zostaną przy ich realizacji zachowane wszystkie procedury z tym związane (np. dotyczące obowiązku wykonywania oceny oddziaływania na środowisko dla wybranych rodzajów inwestycji). Brak jest jednak jednoznacznego przesądzenia w PROW, że tak się w praktyce stanie.

Znaczącym zakresem niepewności obarczona jest identyfikacja oddziaływań, które wystąpią w ramach działań Osi 4 – LEADER. Z jednej strony w PROW brak jest wymagań dotyczących włączania ekspertów ochrony środowiska w skład Lokalnych Grup Działania (bądź też obowiązku współpracy z takimi ekspertami), nie ma też wskazania, w jakim zakresie lokalne strategie powinny obejmować zagadnienia zrównoważonego rozwoju. Z drugiej jednak strony analiza programów LEADER realizowanych do chwili obecnej (zarówno w kraju, jak i w innych państwach członkowskich) wskazuje, że zazwyczaj szeroko odnoszą się one do zagadnień przyrodniczych. Ponieważ jednak, jak to już powiedziano, kwestie te nie są w Programie jednoznacznie przesądzone, należy wskazać na istniejące tu pole niepewności przeprowadzonej oceny.

Jedną z podstaw prognozy oddziaływania na środowisko powinien być zestaw wskaźników w odniesieniu do których oceniany dokument będzie poddawany ewaluacji i monitoringowi. Analiza wskaźników ekologicznych służących do oceny dokumentu strategicznego, zmian ich wartości – zarówno w trakcie realizacji zaplanowanych działań jak i po ich zakończeniu – pozwala z jednej strony na ocenę, czy zagadnienia ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju zostały właściwie uwzględnione na etapie przygotowywania prognozy jak i na jednoznaczną ocenę wpływu projektowanych prac na środowisko przyrodnicze. Niestety w PROW nie przedstawiono wskaźników polityki ekologicznej, a w odniesieniu do proponowanych mierników realizacji celów tego dokumentu nie podano ich wartości bazowej i docelowej wskaźników. Utrudnia to pełną analizę możliwych skutków realizacji Programu⁴⁸.

Wiążę się z tym inne pole niepewności – brak w PROW analizy scenariuszowej zmian w polskiej gospodarce jakie zajądą w zależności od tego czy planowane w tym dokumencie działania zostaną zrealizowane w całości, w części czy w ogóle nie zostaną podjęte. W istotny sposób utrudniło to analizę zmian w środowisku jakie zajądą w przypadku braku realizacji

---

⁴⁸ Zgodnie z informacją Zleceniodawcy dane te zostaną uzupełnione w dokumencie na kolejnym etapie prac nad PROW.

Programu (tzw. wariant „0”). Autorzy prognozy nie mogąc oprzeć się na uzgodnionych przez Zleceniodawcę danych makroekonomicznych musieli dokonać autorskiej analizy potencjalnych zmian i na tej podstawie przeprowadzić prognozę prawdopodobnych oddziaływań tego wariantu na środowisko.

Jak wskazuje dotychczasowa praktyka realizacji Wspólnej Polityki Rolnej UE w Polsce wprowadzenie części instrumentów niezbędnych dla wdrożenia poszczególnych działań wymagać będzie ich uregulowania na drodze prawnej – stosownymi aktami prawnymi (przede wszystkim rozporządzeniami wykonawczymi). Niestety kwestie te nie zostały omówione w ocenianym projekcie PROW. Ogranicza to możliwość pełnej oceny, czy mechanizm wdrażania działań planowanych w ramach PROW uwzględnić będzie w wystarczającym stopniu wymogi ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju.

Istotną luką w wiedzy, na którą napotkano w trakcie wykonywania niniejszej prognozy jest niepewność co do możliwości wykorzystywania płatności rolno – środowiskowych oraz związanych z realizacją celów NATURA 2000 i Ramowej Dyrektywy Wodnej po 2009 roku, tj. po wejściu w życie w Polsce instrumentu wzajemnej zgodności (*cross compliance*). Instrument ten uczyni niektóre z dotychczasowych praktyk dobrowolnie wdrażanych przez rolników (za co otrzymują oni określone płatności) obowiązkowymi. Może to spowodować, że dalsze utrzymywanie dopłat z tytułu realizacji tych programów nie będzie – w świetle mechanizmów Wspólnej Polityki Rolnej – możliwe. Niestety brak jest w Programie nawiązania do tych kwestii, co utrudnia prognozowanie skutków środowiskowych z tym związanych.

Jak każda ocena oddziaływania na środowisko, tak i niniejsza Prognoza wykonana została zgodnie z zasadą przezorności ekologicznej, a więc przede wszystkim starano się zwracać uwagę na wszystkie, możliwe do zidentyfikowania, potencjalne zagrożenia dla środowiska przyrodniczego, tak by móc sformułować jak najwięcej rekomendacji pozwalających na udoskonalenie PROW, w tym na uniknięcie lub co najmniej zminimalizowanie potencjalnych jej negatywnych oddziaływań. Dlatego też koncentrowano się głównie na zagrożeniach, a w nieco mniejszym stopniu uwypuklono spodziewane korzystne oddziaływania, jakich można się spodziewać w wyniku realizacji działań zapisanych w PROW. Nie oznacza to jednak, że je ignorowano i nie zostały one docenione.

LITERATURA

1. ABC „zielonego” miejsca pracy. Instytut na rzecz Ekorozwoju, Warszawa, 2003.
2. Agenda 21 Sprawozdanie z realizacji w latach 1992-2000. Wydanie IV Narodowa Fundacja Ochrony Środowiska. Warszawa, październik 2000.
3. Alternatywna polityka transportowa w Polsce według zasad ekorozwoju” Raport 4/1999. Instytut na rzecz Ekorozwoju. Warszawa, grudzień 1999.
4. Andrzejewski R., Weigle A. (red.), Różnorodność biologiczna Polski Drugi polski raport – 10 lat po Rio. Narodowa Fundacja Ochrony Środowiska. Warszawa, 2003.
5. Bołtomiuk, A. 2003. Ekonomiczne aspekty funkcjonowania obszarów chronionych. Uniwersytet w Białymstoku. Białystok.
6. Chylarecki P., 2003: Różnorodność biologiczna na terenach wiejskich w Polsce [w] Mat. z konferencji „Rolnictwo i akcesja”. PKE, FoE International. Kraków 7-8 październik 2003.
7. Decyzja Rady z dnia 20 lutego 2006 r. w sprawie strategicznych wytycznych Wspólnoty dla rozwoju obszarów wiejskich (okres programowania 2007–2013) [2006/144/WE].
8. Długofalowa Strategia Rozwoju Regionalnego Kraju wiedza – różnorodność – równowaga Rządowe Centrum Studiów Strategicznych. Warszawa, kwiecień 2004.
9. Dyrektywa 2000/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 października 2000 ustanawiająca ramy wspólnotowego działania w dziedzinie polityki wodnej (zwana Ramową Dyrektywą Wodną).⁴⁹
10. Dyrektywa 31/1999/WE o składowiskach.
11. Dyrektywa 79/409/EWG z 2 kwietnia 1979, o ochronie dziko żyjących ptaków.
12. Dyrektywa Rady 91/676/EWG w sprawie ochrony wód przed zanieczyszczeniem powodowanym przez azotany pochodzące ze źródeł rolniczych.
13. Dyrektywa 92/43/EWG w sprawie ochrony siedlisk naturalnych oraz dzikiej fauny i flory.
14. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady Europy 2001/42/WE z dnia 27 czerwca 2001r. w sprawie oceny skutków niektórych planów i programów dla środowiska.⁵⁰
15. Dyrektywa Rady 2000/69/WE z dnia 16 listopada 2000 r. w sprawie poziomów stężenia benzenu i tlenku węgla w powietrzu.⁵¹

---

⁴⁹ Directive 2000/60/EC Of The European Parliament and Of The Council of 23 October 2000 Establishing A Framework For Community Action In The Field Of Water Policy. Official Journal L 327/1, 22.12.2000. http://www.mos.gov.pl/dzw/dokumenty/ramowa_dyrektywa_wodna.pdf

⁵⁰ Official Journal L197/30, 21.7.2001.

⁵¹ Directive 2000/69/EC of the European Parliament and of the Council of 16 November 2000 relating to limit values for benzene and carbon monoxide in ambient air. *Official Journal L 313/12, 13.12.2000*

16. Fisher I., Waliczky Z. (RSPB) Ocena potencjalnego wpływu sieci TINA na ostoje ptaków w krajach kandydujących do Unii Europejskiej Raport końcowy.. Instytut na rzecz Ekorozwoju, Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków. Warszawa-Gdańsk, marzec 2002.
17. Grzeszkiewicz R., Karaczun Z.M. Przekształcenia własnościowe w rolnictwie a ochrona środowiska Raport 1/1995. Instytut na rzecz Ekorozwoju. Warszawa, 1995.
18. II Polityka ekologiczna państwa, przyjęta przez Radę Ministrów 13 czerwca 2000 r., a przez Sejm 23 sierpnia 2001r.⁵²
19. Kamieniecki K. (red.) Ekoinnowacyjność dokumentów strategicznych. Próba oceny. Raport 1/2001. Instytut na rzecz Ekorozwoju. Warszawa, 2001.
20. Kassenberg A. Środowisko naturalne Polski, jego kształtowanie i ochrona. Ekspertyza sporządzona na potrzeby Aktualizacji Koncepcji Zagospodarowania Przestrzennego Kraju, Warszawa, grudzień 2004. Materiał niepublikowany.
21. Kistowski M., Regionalny model zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska Polski a strategii rozwoju województw, Uniwersytet Gdański, Bogucki Wydawnictwo Naukowe. Gdańsk–Poznań, 2003.
22. Kompas Rio + 10 czyli społeczna ocena realizacji przez Polskę dokumentów przyjętych na konferencji ONZ „Środowisko i rozwój” w czerwcu 1992 w Rio de Janeiro. Raport 2/2002 Instytutu na rzecz Ekorozwoju. Warszawa, czerwiec 2002 r.
23. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997r.⁵³
24. Konwencja o ochronie gatunków dzikiej flory i fauny europejskiej oraz ich siedlisk, sporządzona w Bernie dnia 19 września 1979 r.⁵⁴
25. Konwencja o ochronie środowiska morskiego obszaru Morza Bałtyckiego, sporządzona w Helsinkach dnia 9 kwietnia 1992 r.⁵⁵ (zwana Konwencją Helcom)
26. Konwencja o ochronie warstwy ozonowej, sporządzona w Wiedniu dnia 22 marca 1985 r.⁵⁶
27. Konwencja o różnorodności biologicznej, sporządzona w Rio de Janeiro dnia 5 czerwca 1992 r.⁵⁷
28. Konwencja w sprawie transgranicznego zanieczyszczenia powietrza na dalekiej odległości, sporządzona w Genewie dnia 13 listopada 1979 r.⁵⁸
29. Krajowa strategia ochrony i umiarkowanego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z programem działań, dokument zatwierdzony przez Radę Ministrów w dniu 25 lutego 2003 r.⁵⁹

---

⁵² II Polityka ekologiczna państwa; Rada Ministrów, grudzień, 2000 r.

⁵³ Dz.U. z 1997 r. nr 78, poz. 483.

⁵⁴ Dz.U. z 1996 r. nr 58, poz. 263 (załącznik).

⁵⁵ Dz.U. z 2000 r. nr 28, poz. 346 (załącznik).

⁵⁶ Dz.U. z 1992 r. nr 98, poz. 488 (załącznik).

⁵⁷ Konwencja o różnorodności biologicznej. *Seria: Konwencje międzynarodowe i uchwały organizacji międzynarodowych; zeszyt 8*. Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa.

⁵⁸ Dz.U. z 1985 r. nr 60, poz. 311 (załącznik).

30. Krajowy plan gospodarki odpadami, dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 29 października 2002 r.⁶⁰
31. Krajowy program oczyszczania ścieków komunalnych, dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 16 grudnia 2003 r.⁶¹
32. Krajowy Program Reform 2005-2008. Projekt wstępnie przyjęty przez Radę Ministrów 5 października 2005 r., Warszawa, październik 2005 r.
33. Krajowy Program Zwiększania Lesistości. Aktualizacja 2003 r., Ministerstwo Środowiska, Warszawa, maj 2003 r.
34. Leśnictwo. 2005. GUS, Warszawa 2005.
35. Mały Rocznik Statystyczny. 2005, GUS, Warszawa 2002.
36. Michna, W. 1998. Program proekologicznego rozwoju wsi, rolnictwa i gospodarki żywnościowej do 2015 roku. IERiGŻ. Warszawa.
37. Monitoring and Evaluation Guidance for Structural Funds Projects and Partnerships. WEFO, April 2005.
38. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013 wspierające wzrost gospodarczy i zatrudnienie. Narodowa Strategia Spójności. Dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 1 sierpnia 2006 r. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, sierpień 2006 r.
39. Nasza wizja Polski w procesie przygotowania Narodowego Planu Rozwoju na lata 2007–2013. Stanowisko pozarządowych organizacji ekologicznych. Warszawa, kwiecień 2005r.
40. Ochrona Środowiska 2002. GUS, Warszawa 2002.
41. Ochrona Środowiska 2004. GUS. Warszawa 2004.
42. Ochrona środowiska 2005. GUS. Warszawa 2005.
43. Pan-Europejska Strategia Ochrony Różnorodności Biologicznej i Krajobrazowej.⁶²
44. Pawlaczyk P., Kepel A., Jaros R., Dzieciołowski R., Wylegała P., Szubert A., Sidło P. O., Propozycja optymalnej sieci obszarów Natura 2000 w Polsce – „Shadow List”. KP, OTOP, PTOPI Salamandra, WWF Polska. Warszawa, 2004.
45. Plany zagospodarowania przestrzennego województw.
46. Polityka ekologiczna państwa na lata 2003-2006 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2007-2010, dokument przyjęty przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej dnia 8 maja 2003r.⁶³

---

⁵⁹ Krajowa strategia ochrony i umiarkowanego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z programem działań. Ministerstwo Środowiska. Warszawa, 2003 r.

⁶⁰ M.P. z dnia 28 lutego 2003 r. 03.11.159 (załącznik)

⁶¹ Krajowy program oczyszczania ścieków komunalnych. Ministerstwo Środowiska. Warszawa, grudzień 2003. http://www.mos.gov.pl/1materialy_informacyjne/raporty_opracowania/kposk/kposk.pdf

⁶² The Pan-European Biological and Landscape Diversity Strategy, <http://www.strategyguide.org/fulltext.html>

47. Poskrobko, B., Kozłowski, S. (red.) 2005. Zrównoważony rozwój. Wybrane problemy teoretyczne i implementacja w świetle dokumentów Unii Europejskiej. Studia nad zrównoważonym rozwojem t. 1. PAN. Białystok-Warszawa.
48. Projektu IV Raportu Rządowego dla Konferencji Stron Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu. Warszawa 2006.
49. Prognoza oddziaływania na środowisko „Projektu Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego na lata 2000-2020”. Górska I. (g. projektant), Kohut J., Melzer A., Szmajduch A., Romańczyk D., Bielsko-Biała, 15 kwiecień 2005.⁶⁴
50. Prognoza oddziaływania na środowisko do wstępnego projektu „Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2020”. (projekt) Urban J. (g. projektant), Tokarski J., Racinowska-Ratajska M., Urbański M., Scheibe J. (konsultant), RBGP WZ SZCZECIN. Szczecin, maj 2005.⁶⁵
51. Prognoza Oddziaływania na Środowisko Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia na lata 2007-2013 (Narodowej Strategii Spójności 2007-2013). Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa, wrzesień 2006.
52. Prognoza Oddziaływania na środowisko Programu Operacyjnego „Infrastruktura i Środowisko na lata 2007-2013”. Konsorcjum:PROEKO Sp. z o.o. i EKOKONSULT BPD, Warszawa, sierpień 2006.
53. Prognoza oddziaływania na środowisko projektu Strategii Rozwoju Turystyki na lata 2007-2013. Kamieniecka J., Kamieniecki K., Karaczun Z., Kassenberg A. (kierownik zespołu), Kędra A., Wójcik B., współpraca: Zadurska M.. Instytut na rzecz Ekorozwoju, Warszawa, kwiecień 2005.
54. Prognoza oddziaływania na środowisko projektu Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku. Cichocki Z. (prowadzący), Zięba D., Markowicz – Judycka E., Blachowski J., Wrocław, lipiec 2005.⁶⁶
55. Prognoza oddziaływania na środowisko projektu Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2020. Fechner C., Flanz S., Germanowska B. (prowadzący), Kulczyńska W., Leszczyński M., Kamińska I., Sochocka J., Kujawsko-Pomorskie Biuro Planowania Przestrzennego i Regionalnego we Włocławku. Włocławek, kwiecień 2005.⁶⁷
56. Prognoza oddziaływania na środowisko projektu ustaleń Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020. (wersja wstępna do celów konsultacyjnych) Wołoszyn W., Lublin, 4 maja 2005.⁶⁸
57. Prognoza oddziaływania na środowisko Strategii Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Województwa Warmińsko-Mazurskiego. (projekt przyjęty przez zarząd

---

⁶³ Polityka ekologiczna państwa na lata 2003 – 2006 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2007-2010, Rada Ministrów, Warszawa, grudzień 2002.

⁶⁴ <http://bip.silesia-region.pl/STRATEGIA/prognoza.pdf>

⁶⁵ <http://www.um-zachodniopomorskie.pl/zalaczniki/prognoza.pdf>

⁶⁶ http://www.umwd.pl/strategia/prognoza_oddziaływania_na_srodowisko_SRWD.pdf

⁶⁷ http://www.kujawsko-pomorskie.pl/files/roz_reg/strat_roz/prognoza.doc

⁶⁸ http://www.lubelskie.pl/um/katalogi/pobierz/dep_rr/strategia/ekspertyzy/Prognoza.pdf

- województwa) Zaprzelski Z., (prowadzący), Kowalczyk B., Olech S., W-MBPP w Olsztynie. Olsztyn, czerwiec 2005.⁶⁹
58. Prognoza oddziaływania na środowisko wstępnego projektu Zaktualizowanej Strategii Rozwoju Województwa Opolskiego na lata 2000-2015. Kowalczyk R., Wołczycki P., Kowalczyk J., ECOPLAN. Opole, czerwiec 2005.⁷⁰
59. Prognoza oddziaływania na środowisko wstępnego projektu Zaktualizowanej Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego. Hałuzo M., Kubicz G., Szadkowska – Izydorek M., Wojcieszek H. (prowadzący), Wojcieszek K., Wojewódzkie Biuro Planowania Przestrzennego w Słupsku. Słupsk. maj 2005.⁷¹
60. Projekt Krajowego Programu Rolnośrodowiskowego na lata 2007-2013. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2006.
61. Projekt Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego na lata 2007-2013 zaakceptowany przez Radę Ministrów w dniu 6 września 2005 r., Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Warszawa, wrzesień 2005 r.
62. Projekt Polityki ekologicznej państwa na lata 2007-2010 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2011-2014. Ministerstwo Środowiska, Warszawa, sierpień 2006 r.
63. Ramowa konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, sporządzona w Rio de Janeiro dnia 5 czerwca 1992 r. oraz Protokół z Kioto do Ramowej Konwencji NZ w sprawie zmiany klimatu.⁷²
64. Ramowa konwencja o ochronie i zrównoważonym rozwoju Karpat sporządzona w Kijowie w maju 2003 r., podpisana przez Polskę w listopadzie 2003 r.⁷³
65. Ramowa strategiczna ocena oddziaływania na środowisko Narodowego Planu Rozwoju na lata 2004-2006. Kacprzyk K., Karaczun Z., Kassenberg A. (kierownik zespołu), Rzeszot U., Wójcik B.. Konsultant ze strony REC – Dušek J. Koordynator ze strony REC – Koziarek M., Polskie Biuro Regionalnego Centrum Ekologicznego na Europę Środkową i Wschodnią (REC). Warszawa, listopad 2002r.⁷⁴
66. Raport Stan środowiska w Polsce w latach 1996-2001. Inspekcja Ochrony Środowiska. Warszawa, 2003.⁷⁵
67. Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2002. GUS. Warszawa, 2002.

---

⁶⁹ <http://www.wm.24.pl/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=808>

⁷⁰ http://www.strategia.umwo.opole.pl/cms/php/strona.php3?cms=cms_srwap&id_dzi=11&id_men=31&PHPSESSID=4e80a6a00e88594732be6f43b0c22692

⁷¹ Prognozę można otrzymać w Urzędzie Marszałkowskim województwa pomorskiego, adres internetowy: <http://www.woj-pomorskie.pl>

⁷² Ramowa Konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu. *Seria: Konwencje międzynarodowe i uchwały organizacji międzynarodowych; zeszyt 7*. Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa. Tekst Protokołu z Kioto dostępny jest w jęz. angielskim na stronie internetowej Sekretariatu Konwencji: www.unfccc.de

⁷³ A Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians, <http://www.carpathianconvention.org/index.htm>

⁷⁴ www.rec.org.pl/seandp/seandp.html

⁷⁵ <http://download.gios.gov.pl/raportpol.pdf>

68. Rozporządzenie Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 5 listopada 1991 r. w sprawie klasyfikacji wód oraz warunków, jakim powinny odpowiadać ścieki wprowadzane do wód lub do ziemi.⁷⁶
69. Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 11 lutego 2004 r. w sprawie klasyfikacji dla prezentowania stanu wód powierzchniowych i podziemnych, sposobu prowadzenia monitoringu oraz sposobu interpretacji wyników i prezentacji stanu tych wód.⁷⁷
70. Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 21 lipca 2004 r. w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000.⁷⁸
71. Rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej nr L 277/1 z dnia 21 października 2005 r..
72. Rural Development 2007-2013. Handbook On Common Monitoring And Evaluation Framework. Draft guidance document, Version 2, May 2006. Directorate General for Agriculture and Rural Development. Technical meeting on CMEF 6 July 2006 – DOC 25.
73. Rzeczpospolita Polska, Ministerstwo Środowiska 2005a: Raport dla Obszaru Dorzecza Wisły z realizacji art. 5 i 6, zał. II, III, IV Ramowej Dyrektywy Wodnej 2000/60/WE. Warszawa, marzec 2005.
74. Sadowski M. (red.) Strategie redukcji emisji gazów cieplarnianych i adaptacja polskiej gospodarki do zmian klimatu. Studium krajowe IOŚ. Warszawa, 1996.
75. Stanowisko Polski w ramach negocjacji o członkostwo Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej w obszarze „Środowisko”.⁷⁹
76. Stodulski W. 10 lat transformacji w Polsce. Ochrona środowiska. Raport 1/1999. Instytut na rzecz Ekorozwoju. Warszawa, kwiecień 1999.
77. Stodulski W. Ekorozwój a Polska transformacja, czyli od gospodarki planowej do rynkowej. Instytut na rzecz Ekorozwoju. Warszawa październik 2001.
78. Strategia Gospodarki Wodnej. Ministerstwo Środowiska, Warszawa wrzesień 2005 r.⁸⁰
79. Strategia Lizbońska⁸¹

---

⁷⁶ Dz.U. z 1991 r. nr 116, poz.503.

⁷⁷ Dz.U. z 2004 r. nr 32, poz. 284.

⁷⁸ Dz.U. z 2004 r. nr 229, poz 2313

⁷⁹ Stanowisko Polski w ramach negocjacji o członkostwo Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej. Pełnomocnik Rządu do Spraw Negocjacji o Członkostwo RP w Unii Europejskiej oraz Kancelaria Prezesa Rady Ministrów. Warszawa, luty 2000 r.

⁸⁰ Dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 13 września 2005 r.

⁸¹ The Lisbon Council – An agenda of economic and social renewal for Europe. Contribution of the European Commission to the European Council in Lisbon, 23-24th March 2000, DOC/00/7 Brussels, 28 February 2002 http://europa.eu.int/growthandjobs/pdf/lisbon_en.pdf

80. Strategia Rozwoju Energetyki odnawialnej. Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2000 r.
81. Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015. Projekt wstępnie zaakceptowany przez radę Ministrów w dniu 27 czerwca 2006 r., Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. Warszawa, dnia 27 czerwca 2006 r.
82. Strategia rozwoju sektora ochrony środowiska W: Sektorowy Program Operacyjny ŚRODOWISKO – Narodowy Plan Rozwoju 2007-2013. (projekt) Ministerstwo Środowiska, Warszawa, wrzesień 2005.
83. Strategia zmian wzorców produkcji i konsumpcji na sprzyjające realizacji zasad trwałego, zrównoważonego rozwoju, dokument przyjęty przez Radę Ministrów dnia 14 października 2003r.⁸²
84. Środowisko 2010 – nasza przyszłość, nasz wybór. VI Program działań Unii Europejskiej na rzecz środowiska, dokument przyjęty przez Parlament Europejski i Radę Europejską 22 lipca 2002 r.⁸³
85. The New Programming period 2000-2006: methodological working papers. Working paper 3 – Indicators for Monitoring and Evaluation: An indicative methodology. European Commission, DG Regional Policy and Cohesion, 2000.
86. The New Programming Period, 2007-2013: Methodological Working Papers. Draft Working Paper [X] - Indicators for monitoring and evaluation: A practical guide. European Commission, DG Regional Policy, October 2005.
87. Trzeci raport rządowy dla Konferencji Stron Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w Sprawie Zmian Klimatu. Warszawa 2001.
88. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody.⁸⁴
89. Ustawa z dnia 18 lipca 2001 roku - Prawo wodne.⁸⁵
90. Ustawa z dnia 2 marca 2001 roku o postępowaniu z substancjami zubażającymi warstwę ozonową.⁸⁶
91. USTAWA z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz.U.2001.62.627 z dnia 20 czerwca 2001 r. wraz z późniejszymi zmianami)
92. Uwarunkowania rozwoju turystyki związanej z obszarami wiejskimi." Pod red. naukową: Bogusława Sawickiego i Józefa Bergiera. Monografia finansowana przez MGiP, Dep. Turystyki. Biała Podlaska 2005.

---

⁸² Strategia zmian wzorców produkcji i konsumpcji na sprzyjające realizacji zasad trwałego, zrównoważonego rozwoju, Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa, październik 2003.

⁸³ Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on the sixth environmental action programme of the European Community "Environment 2010: Our future, Our choice". Brussels, COM (2000). Official Journal L242/1, 10.09.2002.

⁸⁴ Dz.U. z 2004 r. nr 92, poz. 880, z późniejszymi zmianami.

⁸⁵ Dz.U. z 2001 r. nr 115, poz. 1229, z późniejszymi zmianami.

⁸⁶ Dz.U. z 2001 r. nr 52, poz. 537, z późniejszymi zmianami.

93. W stronę strategii tematycznej dla środowiska miejskiego, Komunikat Komisji Dla Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Gospodarczo-Społecznego oraz Komitetu Do Spraw Regionów. Bruksela, 11.02.2004 COM(2004)60 Ostateczny.⁸⁷
94. Wiśniewski J., Gwiazdowski D.J.,: Ochrona przyrody. Wyd. AR w Poznaniu. Poznań, 2004.
95. Wytyczne dotyczące zasad i zakresu uwzględniania zagadnień ochrony środowiska w programach sektorowych, dokument przyjęty przez Radę Ministrów dnia 10 grudnia 2002 r.⁸⁸
96. Zaktualizowana Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Rządowe Centrum Studiów Strategicznych. Warszawa, październik 2005.
97. Zrównoważona Europa dla lepszego świata. Strategia zrównoważonego rozwoju Unii Europejskiej, dokument przyjęty przez Radę Europejską w Goeteborgu w czerwcu 2001 r.⁸⁹
98. Żmijewski K. przy współpracy Kassenberga A. Polityka energetyczna Polski. Deklaracje i rzeczywistość. Instytut na rzecz Ekorozwoju. Warszawa październik 2006.

---

⁸⁷ Commission Of The European Communities, Communication From The Commission To The Council, The European Parliament, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions, Towards a thematic strategy on the urban environment, Brussels, 11.02.2004, COM(2004)60 final; http://europa.eu.int/comm/environment/urban/thematic_strategy.htm

⁸⁸ Wytyczne dotyczące zasad i zakresu uwzględniania zagadnień ochrony środowiska w programach sektorowych; Rada Ministrów, Warszawa, listopad 2002.

⁸⁹ Communication from the Commission „A Sustainable Europe for the Better World: A European Union Strategy for Sustainable Development.” Brussels, 15.5.2001; COM(2001)264 final.

ZAŁĄCZNIKI

Załącznik nr 1

LISTA KRYTERIÓW OCENY WYKORZYSTANYCH PRZY WYKONYWANIU PROGNOZY KPS I PROW

KRYTERIA FORMALNE:

- 1) Czy analiza sytuacji gospodarczej, społecznej i środowiskowej (w tym SWOT) w wystarczający sposób uwzględnia zagadnienia związane ze zrównoważonym rozwojem i ochroną środowiska?
- 2) Czy strategia ogólna i w podziale na poszczególne osie odnosi się do zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska?
- 3) Czy ma miejsce integracja treści dokumentu, w tym strategii ogólnej i w podziale na osie, z wymogami ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju?
- 4) Czy proponowane rozwiązania prawne, instytucjonalne i instrumenty finansowe mogą zapewnić realizację prośrodowiskowych celów i działań?
- 5) Czy proponowany system monitorowania i ewaluacji realizacji dokumentu zawiera elementy związane ze zrównoważonym rozwojem i ochroną środowiska (przede wszystkim czy proponuje się odpowiednie do tego wskaźniki)?
- 6) Czy projekt jest spójny ze strategicznymi dokumentami międzynarodowymi (w tym UE) i polskimi związanymi ze zrównoważonym rozwojem i ochroną środowiska w tym z zahamowaniem utraty różnorodności biologicznej (cel 2010) oraz ochroną krajobrazu?

KRYTERIA OGÓLNE:

- 1) Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań sprzyjać będzie harmonizacji celów ochrony środowiska z działaniami w innych sektorach w szczególności w rolniczym i leśnym?
- 2) Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań prowadzi do prośrodowiskowych zmian w strukturze gospodarki?

- 3) Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań prowadzi będzie do upowszechniania stosowania prośrodowiskowych technologii i promowania wszelkich form zarządzania środowiskowego?
- 4) Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań przyczyni się do propagowania zrównoważonego modelu konsumpcji, także konsumpcji przestrzeni?
- 5) Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań sprzyjać będzie zrównoważonemu rozwojowi transportu i promocji proekologicznych jego form?
- 6) Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań przyczyni się do promocji efektywności energetycznej i rozwoju wykorzystywania odnawialnych źródeł energii?
- 7) Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań pozwoli na zrównoważone gospodarowanie zasobami w rolnictwie i zrównoważony rozwój obszarów wiejskich oraz czy przyczyni się do rozwoju przyjaznych dla środowiska form rolnictwa i do wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich?
- 8) Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań zapewni zrównoważone gospodarowanie zasobami przyrody oraz ochronę walorów przyrodniczych i krajobrazowych?
- 9) Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań pozwoli na zrównoważone gospodarowanie zasobami w leśnictwie?
- 10) Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań pozwoli na zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi i ekosystemami wodnymi oraz od wody zależnymi?
- 11) Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań odnoszących się do rozwoju różnych dziedzin gospodarki na obszarach wiejskich będzie wspierać rozwój przyjaznych środowisku form aktywności gospodarczej oraz czy pozwolą na poprawę efektywności korzystania z zasobów przez przedsiębiorstwa?
- 12) Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań sprzyjać będzie zrównoważonemu rozwojowi terenów zurbanizowanych?
- 13) Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań sprzyjać będzie zrównoważonemu gospodarowaniu przestrzenią?
- 14) Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań pozwoli na ochronę i optymalne wykorzystanie istniejących wartości kulturowych?
- 15) Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań przyczyni się do wzmocnienia i rozwoju proekologicznej świadomości społeczeństwa?
- 16) Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań przyczyni się do propagowania/zapewniania zdrowia środowiskowego?
- 17) Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań będzie negatywnie oddziaływać na środowisko poza granicami kraju?

KRYTERIA SZCZEGÓŁOWE

- 1) Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań wpłynie na zmianę stanu środowiska w zakresie powietrza atmosferycznego?
- 2) Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań wpłynie na zmianę stanu środowiska w zakresie hałasu i promieniowania?
- 3) Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań wpłynie na zmianę stanu środowiska w zakresie gleb i powierzchni ziemi?
- 4) Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań wpłynie na zmianę stanu środowiska w zakresie wód powierzchniowych i podziemnych?
- 5) Czy realizacja proponowanych działań i rozwiązań wpłynie na zmianę stanu środowiska w zakresie przyrody ożywionej i krajobrazu?

Prognoza oddziaływania na środowisko PROW

ZALĄCZNIK NR 2 MATRYCA ISTOTNYCH WSPÓLZALEŻNOŚCI MIĘDZY KRYTERIAMI A DZIAŁANAMI PROW

Element ocenianego dokumentu		PROW					
		Oś 1	Oś 1	Oś 1	Oś 1	Oś 1	Oś 1
		Działania miękkie					
		Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie	Renty strukturalne	Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności	Działania informacyjne i promocyjne	Grupy producentów rolnych	Korzystanie z usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów
Lp.	Zagadnienia do omówienia						
1	Wpływ na realizację celów ochrony środowiska, próśrodo-wiskowe zmiany w strukturze gospodarki, przemiany próśrodo-wiskowe w stosowanych technologiach oraz zastosowanie zarządzania próśrodo-wiskowego						
2	Oddziaływanie na propagowanie zrównoważonego modelu konsumpcji, także konsumpcji przestrzeni						
3	Oddziaływanie na rozwój zrównoważonych i próśrodo-wiskowych form w energetyce						
4	Wpływ na zrównoważony rozwój terenów wiejskich z uwzględnieniem przyjaznych jego form jak i rozszerzenie innej aktywności gospodarczej, też próśrodo-wiskowej, w kontekście poprawy efektywności wykorzystania zasobów						
5	Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie zasobami przyrodniczymi - różnorodnością biologiczną, krajobrazem						
6	Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie w leśnictwie						
7	Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi						
8	Oddziaływania na gospodarowanie przestrzenią						
9	Wpływ na ochronę i optymalne wykorzystanie istniejących wartości kulturowych						
10	Wpływ na świadomość ekologiczną społeczeństwa						
11	Wpływ na propagowanie/zapewnianie zdrowia próśrodo-wiskowego						
12	Oddziaływanie na zmiany w stanie powietrza atmosferycznego						
13	Oddziaływanie na zmiany w stanie hałasu i promieniowania						
14	Oddziaływania na zmiany w stanie wód i ekosystemów od wody zależnych						
15	Oddziaływanie na zmiany w stanie powierzchni ziemi, gleby oraz na przyrodę ożywioną i krajobraz						

Element ocenianego dokumentu		PROW			
		Oś 1	Oś 1	Oś 1	Oś 1
		działania twarde			
		Ułatwienie startu młodym rolnikom	Modernizacja gospodarstw rolnych	Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej	Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem o dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa
Lp.	Zagadnienia do omówienia				
1	Wpływ na realizację celów ochrony środowiska, próśrodowiskowe zmiany w strukturze gospodarki, przemiany próśrodowiskowe w stosowanych technologiach oraz zastosowanie zarządzania środowiskowego				
2	Oddziaływanie na propagowanie zrównoważonego modelu konsumpcji, także konsumpcji przestrzeni				
3	Oddziaływanie na rozwój zrównoważonych i próśrodowiskowych form w energetyce				
4	Wpływ na zrównoważony rozwój terenów wiejskich z uwzględnieniem przyjaznych jego form jak i rozszerzenie innej aktywności gospodarczej, teź próśrodowiskowej, w kontekście poprawy efektywności wykorzystania zasobów				
5	Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie zasobami przyrodniczymi - różnorodnością biologiczną, krajobrazem				
6	Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie w leśnictwie				
7	Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi				
8	Oddziaływania na gospodarowanie przestrzenią				
9	Wpływ na ochronę i optymalne wykorzystanie istniejących wartości kulturowych				
10	Wpływ na świadomość ekologiczną społeczeństwa				
11	Wpływ na propagowanie/zapewnianie zdrowia środowiskowego				
12	Oddziaływanie na zmiany w stanie powietrza atmosferycznego				
13	Oddziaływanie na zmiany w stanie hałasu i promieniowania				
14	Oddziaływania na zmiany w stanie wód i ekosystemów od wody zależnych				
15	Oddziaływanie na zmiany w stanie powierzchni ziemi, gleby oraz na przyrodę ożywioną i krajobraz				

Prognoza oddziaływania na środowisko PROW

Element ocenianego dokumentu		PROW				
		Oś 2				
		Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania	Płatności dla obszarów Natura 2000 oraz związanych z wdrażaniem Ramowej Dyrektywy Wodnej	Program rolnośrodowiskowy (płatności rolnośrodowiskowe)	Zalesianie gruntów rolnych oraz gruntów innych niż rolne	Odtwarzanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego przez katastrofy i wprowadzanie instrumentów zapobiegawczych
Lp.	Zagadnienia do omówienia					
1	Wpływ na realizację celów ochrony środowiska					
2	Wpływ na próśrodowiskowe zmiany w strukturze gospodarki.					
3	Wpływ na przemiany próśrodowiskowe w stosowanych technologiach oraz zastosowanie zarządzania próśrodowiskowego.					
4	Wpływ na zrównoważony rozwój terenów wiejskich z uwzględnieniem przyjaznych jego form					
5	Wpływ na rozszerzenie innej aktywności gospodarczej, też próśrodowiskowej, w kontekście poprawy efektywności wykorzystania zasobów					
6	Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie zasobami przyrodniczymi - różnorodnością biologiczną, krajobrazem					
7	Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie w leśnictwie					
8	Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi					
9	Oddziaływanie na gospodarowanie przestrzenią					
10	Wpływ na ochronę i optymalne wykorzystanie istniejących wartości kulturowych					
11	Wpływ na świadomość ekologiczną społeczeństwa					
12	Wpływ na propagowanie/zapewnianie zdrowia próśrodowiskowego					
13	Oddziaływanie na zmiany w stanie powietrza atmosferycznego					
14	Oddziaływanie na zmiany w powierzchni ziemi, gleby, wód i ekosystemów od wody zależnych oraz na przyrodężywioną i krajobraz					

Element ocenianego dokumentu		PROW			
		Oś 3			
		Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej	Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej	Odnowa i rozwój wsi	Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw
Lp.	Zagadnienia do omówienia				
1	Wpływ na realizację celów ochrony środowiska				
2	Wpływ na próśrodowiskowe zmiany w strukturze gospodarki, przemiany próśrodowiskowe w stosowanych technologiach oraz zastosowanie zarządzania próśrodowiskowego				
3	Wpływ na zrównoważoną konsumpcję				
4	Oddziaływanie na rozwój zrównoważonych i próśrodowiskowych form w transporcie				
5	Oddziaływanie na rozwój zrównoważonych i próśrodowiskowych form w energetyce				
6	Wpływ na zrównoważony rozwój terenów wiejskich z uwzględnieniem przyjaznych jego form oraz na rozszerzenie innej aktywności gospodarczej też próśrodowiskowej w kontekście poprawy efektywności wykorzystania zasobów				
7	Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie zasobami przyrodniczymi - różnorodnością biologiczną, krajobrazem				
8	Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie w leśnictwie				
9	Oddziaływanie na zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi				
10	Oddziaływania na gospodarowanie przestrzenią				
11	Wpływ na ochronę i optymalne wykorzystanie istniejących wartości kulturowych				
12	Wpływ na świadomość ekologiczną społeczeństwa				
13	Wpływ na propagowanie/zapewnianie zdrowia próśrodowiskowego				
14	Oddziaływanie na zmiany w stanie powietrza atmosferycznego, hałasu i promieniowania oraz wód i ekosystemów od wody zależnych oraz na przyrodę ożywioną i krajobraz				
15	Oddziaływanie na zmiany w stanie powierzchni ziemi, gleby, wód i ekosystemów od wody zależnych				

Progniza oddziaływania na środowisko PROW

Elementy ocenianego dokumentu		PROW		
		Oś 4		
		Lokalne Strategie Rozwoju - poprawa jakości życia oraz różnicowanie działalności na obszarach wiejskich	Współpraca międzyregionalna i międzynarodowa	Nabywanie umiejętności, aktywizacja i koszty bieżące lokalnych grup działania
Lp.	Zagadnienia do omówienia			
1	Wpływ na realizację celów ochrony środowiska			
2	Wpływ na zrównoważoną konsumpcję			
3	Oddziaływanie na rozwój zrównoważonych i prośrodowiskowych form w transporcie			
4	Wpływ na zrównoważony rozwój terenów wiejskich z uwzględnieniem przyjaznych jego form			
5	Wpływ na rozszerzanie innej aktywności gospodarczej też prośrodowiskowej w kontekście poprawy efektywności wykorzystania zasobów			
6	Oddziaływania na gospodarowanie przestrzenią			
7	Wpływ na ochronę i optymalne wykorzystanie istniejących wartości kulturowych			
8	Wpływ na świadomość ekologiczną społeczeństwa			